

The Project Gutenberg eBook of Kappale kahden matkaa, by Marja Salmela

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Kappale kahden matkaa

Author: Marja Salmela

Release date: March 13, 2014 [EBook #45127]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK KAPPALE KAHDEN MATKAA ***

Produced by Helvi Ollikainen and Tapio Riikonen

KAPPALE KAHDEN MATKAA

Kirj.

Marja Salmela

WSOY, Porvoo, 1916.

Äidilleni

1.

Tiedätkö ystäväni, oletko kokenut miltä tuntuu, kun vanha koti puretaan? Oletko nähnyt ja ollut muassa, kun kaikki kätköistään esiin vedetään? Oletko kuullut, kun satavuotiset kirjavanhukset hyllyillään haastelevat, oletko nähnyt vanhan kapineen, osaksi särkyneen, ummesta äkkiä esiin sukeltavan muassaan tuhannet muistot?

Jos olet kokenut, silloin tiedät — muuten et.

Mutta vanhan kodin kätköistä voit sinä arvaamattasi löytää sellaistaakin, jolla ei ole entisyyden leimaa, joka päinvastoin on kuin kappale elämää, jota itse elät, kappale nykyisyyttä menneisyyden ja sen

muistojen joukkoon kätkettynä.

Näin kävi minun.

Olin vanhaa kotia purkamassa. Vanhat kalut ja kapineet kertoivat minulle tarinoitaan. Pala palalta elin uudelleen, mitä toiset vuosikymmenien kuluessa tämän kodin suojissa olivat kokeneet. Iloista iloitsin, murheet murhetta toivat.

Silloin tempasi minut äkkiä menneisyydestä ullakolla sijaitsevan romusäiliön nurkkaan kätketty paperikäärö.

Mistä se sinne oli joutunut? Kuka sen näin huolellisesti oli kätkenyt?

Paperi ei ollut kellahtavaa, muste ei muuttanut. Tuoreelta tuntui kaikki, ulkoasu samoin kuin sisältökin — päättäen siitä, mitä selaillessani näin.

Oli kuin joku vast'ikään olisi kaiken paperille pannut, pannut sen siihen, ei toisille antaakseen eikä kujilla kuuluuttaakseen, vaan oman mielensä kevennykseksi, omasta itsestään selvää saadakseen.

Kuka tässä oli elämänsä tarinan paperille pannut, kuka tässä sisimpänsä paljasti?

Uteliaisuuteni heräsi.

Paljo oli tässä kodissa vuosikymmenien kuluessa asukkaita ollut, paljo perheen jäseniä, paljo vieraita, paljo niitä, jotka viipyivät kauan, paljo toisia, jotka kerran ohi kulkiessaan tänne poikkesivat.

Venelastittain oli tänne saapunut iloisia matkailijoita. Yksinäiset, pyörällä tai palkoveneissä kulkijat olivat ohimennen hetkisen täällä levähtäneet. Toiset olivat vartavasten jättäneet kotinsa kaupungissa, saadakseen viikon tai pari levätä hiljaisessa maalauskodissa. He olivat olleet täällä aikansa, — olivat lähteneet — ja jättäneet tilaa uusille tulokkaille.

Kuka näistä monista oli vanhan kodin ullakolle kätkenyt kappaleen elämänsä tarinaa? Oliko se joku sielun ja ruumiin puolesta sairas, joka täällä lepoa etsiessään oli yksinäisyydessä kokemiaan kertoillut? Tai oliko kenties joku iloinen matkailija käsikirjoituksensa kadottanut, ja se sitte joutunut ullakon romusäiliöön?

En saanut vastausta kysymyksiini.

Käsiala oli outo, — sisältö tuntui vieraalta.

Selailin — silmäilin —. Silloin sattui katseeni kohtaan, joka kiinnitti huomiotani:

Kappaleen matkaa olemme vasta yhdessä kulkeneet, ainoastaan kappaleen, mutta tie tuntuu vuosikymmenien taipaleelta.

Miksi?

Onko siihen syynä surujeni suuruus, vai onneni ihanuusko? En tiedä. Kenties elämän ihmeellinen — tahtoisin sanoa tappava — rikkaus.

Mutta kun sitte kysyn itseltäni: miten tuli elämäni noin rikkaaksi, miten sen tasainen, yksitoikkoinen jokapäiväisyys äkkiä muuttui, en epäröi vastatessani: Sinä, sinä yksin sen teit. Sinun ansiosi se on, sinun syysi. — Sinä toit onnen, sinä toit tuskan.

Niin oli elämäni iloineen ja suruineen kuin sisäjärven tyyneys, sisäjärven myrskyt. Vasta kun tulin tähän toiseen maahan, vasta kun sinut täällä tapasin, opin ymmärtämään, miten pientä se kaikki oli. Sinä toit suuruuden tullessasi, sinä vuorien ja vuonojen kasvatti.

Oletko sen kotimaasi luonnosta oppinut vai mistä? En tiedä. Mutta totta se ainakin on: kaikki sinussa on suurta. Oli se pahaa tai hyvää, pientä ja pikkumaista ei se ainakaan ole.

Sinä teit elämäni suureksi ja rikkaaksi. Sinua kiitän — sinua siunaan. Niinkö?

En tiedä.

Päätäni huimaa. En jaksa ajatella. — Minä vain ihmettelen, että ihminen vuoden kuluessa voi kokea vuosikymmenien ilot ja tuskat.

Ei sumene silmät, hiukset ei harmene ja kuitenkin sitä nuoresta äkkiä vanhaksi kääntyy.

Elämän kehuttu rikkausko sen vaikuttaa? En ymmärrä.

Ennen kaipasin usein jotakin —, tietämättä mitä. Kenties kaipasin iloa ja onnea. — Kaipasin ennen kaikkea vaihtelua.

Olisin siihen aikaan saattanut puhua elämän tappavasta tyhjiydestä. Nyt puhun sen tappavasta rikkaudesta.

Nyt en enää toivo enkä kaipaa mitään, en ainakaan muuta kuin mahdollisesti — lepoa. Olen niin väsynyt, niin läpeensä väsynyt. Se suuri ja rikas elämä, johon minut veit, on vienyt minulta voimat.

Moitin itseäni siitä, — halveksinkin usein, mutta minä en sille mitään voi, sillä minä olen heikko ja mitätön "pikkusielu".

En voinut jättää lukemistani tähän. Kääntelin papereita, katselin, koetin järjestää. Vihdoin löysin alun. Siitä luin.

2.

Pimeässä yössä liukuu laiva liukumistaan kauemmaksi kotimaan rannoilta. Kuu on pilvien peitossa. Rannoilla tuikkivat tulet häipyvät etäisyyteen. Matkustajat vetäytyvät toinen toisensa perästä hytteihinsä. Viimein on Salme Asp ainoa matkustavainen laivan kannella.

Tuuli rupeaa tuntumaan. Salme värähtää, käärii matkavaipan paremmin ympärilleen ja painautuu sohvan nurkkaan, saadakseen tuulesta suojaa tupakkahuoneen ulkonevalta seinältä.

Häntä väsyttää, vaan hän ei voi mennä maata. Hän ei pimeässä voi nähdä mitään, mutta poistuakaan hän ei voi. Täällä täytyy vain istua ja ajatella sitä ihmettä, että hän nyt todella on matkalla Norjaan — toiveittensa ja unelmiensa maahan.

Se on kuin unta kaikki. Hän ummistaa silmänsä ja kuva toisensa jälkeen syntyy mielessä, väikkyä hetken hänen silmissään, särkyy sitte, sammuu ja jättää sijaa uudelle.

Vaikea ja raskas oli tämä vuosi ollut. Äiti sairasti. — Se nyt oli tavallista —. Sitte tuli nuorempiin tulirokot, tuhkarokot ja vaikka mitkä. — Tulot pienet, menot suuret. Hänellä, ainoalla, joka kykeni auttamaan isää rahan hankkimisessa, oli puhtaaksikirjoitusta aamusta iltaan, vieläpä illasta aamuunkin.

Monet yöt hän oli valvonut ja usein uupuneena päivän työhön lähtenyt.

Hän värähti taas. Kauan oli tätä raatamista jo kestänyt, oikeastaan siitä asti, kun hän koulunsa lopetti. Silloin täytyi heti ruveta ansaitsemaan ja samalla piti hoitaa nuorempia ja auttaa aina sairastavaa äitiä.

Ei hän paljo saanut muistaa sitä, että hän itse oli nuori. Raatamista kesti päivästä päivään, vuodesta vuoteen.

Hän huohti. Kymmenen vuotta oli jo näin kulunut, — paras osa nuoruudesta oikeastaan. Mutta kumman pian oli aika rientänyt ja kumman kepeä oli sittekin kuorma ollut kantaa. Se ei ollut saanut hänen mieltään lamaan, ei ollut saanut sammutetuksi hänen iloista uskoansa elämään.

Jos hetkittäin mieli väsähtikin, kohta kimmahti se taas painuksista kuin jousi. — Eihän elämä voinut olla ainaista raatamista. Totta tulisi hänellekin työpäivän perästä juhla-aika, totta saisi muistaa, että on nuori, totta iloita siitä, että elämä on edessä, uhkuva, nuorekas elämä, joka kutsuu, kiehtoo ja hurmaa.

Kauan hänen uskoaan koeteltiin. — Viime talvi oli pahin kaikista. — Mutta siitpä ilo sitte alkoikin.

Miina-täti, — hän, joka asui pienessä, kellahtavassa talossaan kaupungin laidassa, — sattui heille juuri kun Annikki ja Olavi olivat sairastuneet tuhkarokkoon. Äiti makasi kalpeana ja rasittuneena leposohvallaan. Hän oli koettanut auttaa lasten hoidossa, kun isot pojatkin vasta olivat tulirokostaan parantuneet ja Salme yksin oli heitä hoitanut.

Miina-täti laski sukankutimen syliinsä, työnsi silmälasit otsalle ja katsoi Salmeen. — Sinä näytät rasittuneelta, sanoi hän yksikantaan.

Äiti huokasi. — Kummako se. Yöt päivät tekee työtä eikä saa levätä koskaan.

Siihen puhe katkesi. Miina-täti kutoi taas sukkaansa.

Mutta pari viikkoa myöhemmin, Salmen syntymäpäiväksi, tuli Miina-tädiltä lähetys —, 500-markkanen juhlallisesti suureen kuoreen pistettynä ja viidellä lakalla varustettuna — "Kummi-tytölleni virkistysmatkaa varten, — eikä mihinkään muuhun".

Salme oli haltioissaan. Kymmenien tuhansien perintö Amerikasta tuskin olisi suuremmalta tuntunut.

Isä ja äiti ehdottivat kylpymatkaa, mutta Salme tiesi, mitä tahtoi. Norjaan, Norjaan, — vuorien ja vuonojen maahan, — koska kerran lähtemään pääsi.

Kuinka herttaisen hyviä he sitte kaikki kotona olivat! Miten he iloitsivat hänen onnestaan ja miten valmiit olivat auttamaan ja varustamaan häntä matkalle!

Äiti osteli ja ompeli, minkä voimat ja varat myönsivät. Ja isä kiiruhti lähtöpäivänä konttorista kotiin tuomaan hänelle kauniita, ihania ruusuja, jommoisia hän ei koskaan ennen ollut saanut.

Hän hymyili. Lämmin, hyväilevä tunne hiipi sydämeen hänen ajatellessaan kotia.

Mitä siitä, jos työ olikin ollut kovaa. Sitä ihanampaa oli nyt kulkea juhlaa kohden ja sitä rikkaampi hän oli, kun oli koti, jossa paikka oli tyhjänä, ja jossa kaivattiin, muisteltiin ja odotettiin. Hän kietoi taas matkavaipan paremmin ympärilleen ja jäi ajattelemaan Miina-tätiä, joka pieniruutuisten ikkunalasiensa takaa oli hänelle huiskuttanut viime hyvästit, junan kiitäessä ohi.

Sitä muistellen hän torkahti, heräsi viluun ja läksi nukkumaan.

Aamulla, kun hän heräsi oltiin jo Tukholmassa.

Tuli aika kiire.

Onneksi ei tavaroita ollut paljo. Salme suoriutui sukkelaan tullitarkastuksesta, toimitti kaikki kapineensa laivalta rautatieasemalle ja lähti sitte kaupunkia katsomaan.

Hän osasi Tukholman melkein ulkoa. Hän oli työnsä lomassa koettanut edeltäkäsintä tutustua kaikkeen, mitä tahtoi nähdä. Sentähden meni hän kaikkialle kuin kotiinsa, ennätti nähdä paljo vähässä ajassa ja jättää kaikki näkemänsä hyvin järjestettynä muistin haltuun.

Automaatti-ravintolaan pistäytyi hän syömään, kirjoitti tervehdyksen kotiin ja oli hyvissä ajoin asemalla, odottaen yöjunan lähtöä Kristiaaniaan.

Melkein tanssitahtissa kulki hän edestakaisin junan edustalla. Hän oli yksin ja vieras, ei ollut hänellä saattajia eikä kukkaisvihkoja, mutta hän loi kaikkiin ohikulkeviin niin onnea säteilevän katseen, että heidän pakostakin täytyi hymyillä hänelle. Ja muutamat pysähtyivät vielä taakseenkin katsoakseen. He olivat nähneet onnellisen ihmisen. He ymmärsivät, että hän kulki juhlaa kohden.

Oli jo pimeä, kun juna lähti. Salme seisoj ulkona ihailien Tukholman tuikkivia tulia. Kun niitä ei enää näkynyt, vilahtivat valkeat sieltä täältä maalaiskotien ikkunoista tai yksinäisestä vahtituvasta.

Söderteljen kohdalla loistivat pienen laivan värilyhdyt kauniisti kanavan tummasta uomasta. Sitte juna taas kiiti pilkko pimeää kohden, kiiti huimaavaa vauhtia eteenpäin pitkin näkymätöntä tietä, kiidättäen Salmea näkymätöntä ja tuntematonta päämäärää kohden.

Juhlaa, juhlaa, juhlaa jyskytti juna... Juhlaa, juhlaa, juhlaa säesti Salmen sydän...

Sataa tihuutti aamulla, kun tultiin Norjan rajalle. Mutta pilvet hajaantuivat pian. Kongsvingerissä oli jo kirkasta, ja kun tultiin Lilleström'iin, jossa Salmen oli vaihdettava junaa, paistaa helotti aurinko pilvettömältä taivaalta.

Salme toimitti tavaransa kantajalle, tiedusteli odotettavan junan tuloa ja rupesi sitte astuskelemaan asemasiltaa pitkin, uteliaana ympärilleen silmäillen ja hymyillen tarkaten sanomalehti-poikien puhetta, kuullaksensa Norjan kielen mukavia käänteitä.

Ei ollut enää kuin viisi minuuttia junan tuloon, kun hänen huomionsa äkkiä kiintyi läheisyydestä kuuluvaan rattaiden ratinaan. Ajaa karautettiin huimaavaa vauhtia. Hevonen pysähtyi vavisten ja vaahdossa asemahuoneen läheisyyteen, herra hyppäsi rattailta, tarttui ripeästi matkalaukkuunsa ja juoksi sitte pilettejä ostamaan. Hetken kuluttua hän palasi kyyditsijänsä luo, sanoi tälle muutaman sanan, kaivoi sitte jotakin esiin povitaskustaan ja tarjosi hevoselle, jonka turpaa samassa ikäänkuin

hyvällien pyyhkäisi... Vielä muutama sana ajomiehelle, sitte ripeä, voimakas päänyökkäys hyvästiksi, ja pari pitkää harppausta tehtyään, seisoi vieras tavaroidensa vieressä, valmiina astumaan junaan, joka juuri jyskien syöksyi asemasillan kohdalle.

Salmellekin tuli kiire. Mutta järjestäessään junassa tavaroitaan, hymyili hän itsekseen ajatellessaan, että ensimmäinen norjalainen, johon hän tuli huomionsa kiinnittäneeksi, sattui olemaan tuollainen tyypillinen, reipas ja ryhdikäs tunturien kasvatti.

Junassa oli painostavan kuuma. Yömatkustuksen jälkeen rupesi raukaisuun. Salme koetti pysyä virkeänä, mutta se oli vaikeaa, kun eivät maisematkaan tarjonneet mitään erinomaista.

Vasta Eidsvold'issa hän piristyi. Siellä tulvahti jo vastaan henkäys tunturi-ilmaa, ja rannassa odotti laiva, valmiina kyntämään Mjösenin vihertäviä laineita.

Junasta siirtyi paljo väkeä laivaan. Salme kiiruhti etsimään itselleen paikkaa laivan etukannella, saadakseen siellä rauhassa nauttia. Ihmiset hänen ympärillään nauroivat, puhelivat ja huvittelivat. Hän tuskin huomasi heitä. Hän näki vain värivivahdukset Mjösenin laineilla ja kukkulasarjat, mitkä majesteettillisena kiehkurana rantoja reunustivat.

Niinkuin kuiva maa särpii vettä, niin hän katsein ahmi kauneutta, joka häntä ympäröi. Hän katsoi niinkuin nälkäinen leipään tarttuu, katsoi, riemastui ja nautti.

Vasta kun laivan ruokakello kutsui päivällisille, rupesi hän tarkastamaan ihmisiä ympärillään.

Heti ensi silmäyksellä sattui hän näkemään matkustavaisen, joka Lilleström'issä oli hänen huomiotaan herättänyt. Hänkin oli junasta laivaan siirtynyt ja herätti nähtävästi täällä jonkinmoista huomiota. Monet juttelivat hänen kanssaan, useimmat näkyivät tuntevan hänet ja vieraat loivat häneen salavikkaa uteliaita silmäyksiä.

Hän mahtoi olla tunnettu ja varakas henkilö. Siltä ainakin näytti. Kaikki hänen matkatamineensa olivat oivallista laatua, samoin pukukin, joka, vaikkei ollutkaan keikarimainen, kuitenkin todisti omistajansa sekä tahtovan että voivan hankkia hyvää, minkä hankki.

Vaan ei se sittekään ollut ihmisten osottama huomio eikä tämä taloudellisen hyvinvoinnin leima, joka vaikutti sen, ettei Salme voinut katsettaan hänestä irrottaa. Tuon vieraan rikas ja voimakas persoonallisuus, se se hänet kietoi samanlaisella vastustamattomalla voimalla kuin tunturimaisema värikkäuksineen. Ja jota kauemmin hän katseli, kuunteli ja teki huomioitaan, sitä enemmän hän huomasi yhtymäkohtia näiden kahden välillä.

Voima oli ensimmäinen yhtymäkohta, ihmeellinen, vaihteleva rikkaus toinen.

Tuhansittain oli värivivahduksia tunturin rinteillä. Juuri kun silmä jäi ihailemaan tummaa, siintävää sineä, veti jo hieno, vihertävä vivahdus puoleensa ja viheriän kupeella houkutteli hopean harmaa, harmaan takaa sinipunerva rusotti ja paistoi.

Juuri samoin vivahtivat myös eri luonteenpiirteet esiin tuon vieraan koko käytöksestä.

Hän istui paraikaa kapteenin kanssa leikkiä lyöden. Mutta äkkiä kävi otsa pilveen, äänessä väreili vihlova teräs ja nyrkki painautui raskaana pöydän laitaan.

Samassa tuli pieni poikapallero juosten. Hän oli nähtävästi karannut äitinsä turvista ja laski nyt täyttä karkua pitkin laivan kantta ennättääkseen niin pitkälle kuin mahdollista, ennenkuin kiinni joutuisi. Innossaan hän ei huomannut kapteenin kanssa puhelevan vieraan pitkälle ojennettua säärtä. Siihen hän törmäsi parhaassa vauhdissaan, horjahti — ja keikahti kumoon. Vieras oli samassa silmänräpäyksessä pystyssä.

— No pikku mies, mikä hätänä, eihän sinuun sattunut? Sano?

Poika keikkui jo kahden tukevan käden kannattamana korkealla ilmassa, niin ymmällä tästä yllätyksestä, että tuskin muisti kaatuneensa.

— Pääset sinä ratsastamaankin, puheli vieras, laskien pojan olallensa

— Katsos näin, näin!

Poika taputti ihastuneena käsiään ja nauroi.

— Mutta tuolla tulee jo äitisi, juokse nyt kiltisti vastaan.

Hän laski pojan laivan kannelle, auttoi kädestä äitiä kohden ja kääntyi kapteeniin päin vasta kun äiti ja lapsi olivat näkyvistä kadonneet.

Salme ei tietänyt, oliko enemmän ihmeissään vai ihastuksissaanko. Mies oli vasta puninut nyrkkiä puhuessaan ja melkein samassa hän jo nostaa pienen lapsen syliinsä, leikkii sen kanssa ja puhua pajattelee sille, silmissään niin lempeä katse kuin äidin.

Se oli todella naisellisen lempeä katse, vaikka mies tuntui olevan oikein miesten miehiä. Mutta tuossa katseessa oli hellyyden lisänä muutakin, — oli kuin suuren, kalvavan nälän ilme.

Mahtoiko hän olla yksin maailmassa, ilman omaisia, ilman ystäviä, monen ihailemana, kaikkien kunnioittamana ja kuitenkin yksin.

Salme kuuli kapteenin sanovan jotain, vallaton, ilakoiva sävy äänessä.

— Vai viitsit sinäkin, — märehdit noita akkaväen ainaisia — — —

Salme ei kuullut muuta. Vieras nousi, keikahti kantapäällään, kävi tupakkahuoneesta hakemassa sanomalehden ja rupesi lukemaan.

Kun laiva läheni Lillehammaria, oli aurinko painumassa tunturiharjan taakse. Lännen ranta hehkui heleän punaisena. Teräväpiirteisenä kuvastui tumma kukkulasarja sen taustaan. Vastaisen puolen tunturihuipuille loi iltarusko hehkuaan ja koko loistossaan heijastuivat nämä Mjösenin vihertäviin aaltoihin.

Sitä väririkkautta, sitä luonnon ylevää kauneutta!

Salme oli niin vajonnut ihailemaan häntä ympäröivää kauneutta ettei huomannut lähteä laivasta, ennenkuin kaikki muut jo olivat nousseet maihin. Silloin vasta hän heräsi, hypähti pystyyn, tarttui matkalaukkuunsa ja aikoi kiiruhtaa maihin, mutta muistikin samalla, että hänellä vielä oli salongista noudettavia tavaroita. Ryntäämällä hän kiiruhti portaita alas, huomaamatta, että oli törmätä alhaalta ylöspäin pyrkivää vierasta vastaan. He tulivat vastatusten juuri portaitten käänteessä. — Pardon. — Vieras väistyi syrjään. Syvät, tummansiniset silmät katsoivat veitikkamaisesti säteillen Salmeen.

— Minähän sitä — — suokaa anteeksi —, sopersi Salme hämillään.

— Never mind! Kenties voin teitä auttaa?

— Kiitoksia, kyllä tulen toimeen.

— Paremmin yksinkö? En usko.

Vieras oli avonaisesta ovesta huomannut salongin sohvalla olevan hattukotelon ja kantohihnan. Hän pyörähti samassa takaisin.

— Nämäkö?

— Niin, kiitoksia — mutta — —

— Ei tarvita kiitoksia eikä mitään "mutta".

Vasta kun Salmen kaikki tavarat olivat laivasta maihin nostetut, kääntyi vieras taas Salmen puoleen.

— Aijotteko jatkaa hevosella tai jäättekö tänne?

— Kyllä aijoin jatkaa, mutta tokko saanen hevosta nyt enää? Unohduin aivan näköalaa ihailemaan.

— Minä huomasin sen.

Taas välähtivät nuo sinisilmät veitikkamaisesti. — Olkaa huoleti, kyllä minä — —

— Kiitoksia, saatte niin paljon vaivaa — Aijoin kysyä neuvoa kapteenilta.

Vieraan kasvoihin nousi tumma puna.

— Vai niin. — Hän oikaisi jäykästi.

Mutta samassa sattuivat hänen silmänsä kapteeniin. — Kuuleppas, tämä neiti tahtoo välttämättä apua sinulta, vaikka minä lupaan hankkia hänelle hevosen.

Kapteeni nauraa holautti, nähtävästi hyvillään siitä, että häntä nyt puhuteltiin, vaikka hän vasta oli puhetoveriaan suuttanut.

— Antakaa te vain hänen auttaa, hyvä neiti. Hän on rikas ja mahtava mies, tekee mitä tahtoo, vaikka kaikki Norjan tunturit esteeksi asettuisivat.

— Suus' kiinni, vastasi vieras, puolittain hämillään, puolittain hyvillään. — No, neiti, saanko auttaa teitä?

— Kiitoksia paljo! Enhän minä enää uskalla vastustaa.

He katsoivat toisiinsa ja nauroivat kumpikin.

— Itsepäisyyttänikö saan kiittää siitä?

— Ei. — Salme pudisti iloisesti päätään.

— Kiitoksia siitä! Nyt menen teille hevosta hankkimaan.

Kaikki oli selvillä hetkisen kuluttua, ja Salme tavaroineen sijoitettuna kepeille norjalaisille rattaille.

— Olisi teidän ollut mukavampi muunlaisilla rattailta, vaan en saanut niitä hankituksi näin nopeaan. Vaihtaisimme, — hän vilkaisi samalla edottaviin, hienoihin ajokaluihin — vaan ne ovat tuttavani lähettämiä minua noutamaan.

— Kiitoksia, minun on tässä mainion mukava. Ja ilta on niin ihana, niin ihana — ensimmäinen ilta Norjassa — — —

— Hyvää jatkoa. — Vieras nosti lakkiaan. Kuskipoika heilautti samassa ohjasten periä. Hypähtäen lähti hevonen juoksemaan. Tie teki äkkikääntein, rattaat katosivat vieraan näkyvistä. Salme oli yksin, — yksin ihanan tunturiluonnon ympäröimänä.

He olivat ajaneet pitkältä — enimmäkseen yhtämittaista ylämaata, kauniiden kuusikkojen läpi, kallioiden juuritse ja jyrkänteitten partaalla. Iltarusko oli häipynyt. Hämärä verhosi seudun. Silloin vasta Salme rupesi kyytipoikaa puhuttamaan. Hän tahtoi kuulla tavoista ja oloista näillä seuduilla, kielestä, kansasta, saduista ja taruista. Mutta vastauksen asemasta sai hän vastakysymyksen. — Onko neiti kaukaa?

— Suomesta.

— Tunsiko neiti sen herran, joka kävi minua hakemassa teitä kyytiin?

— En, tunsitko sinä?

— Mitenkäs muuten. Hän on rikas ja mahtava mies. Monet tuntevat hänet.

— Miten he niin häntä tuntevat? Hänen rikkautensako tähden?

— En tiedä. Hän on vaan semmoinen, että tulee tutuksi kaikkien kanssa. Hänellä on saha ja metsää ja hän matkustelee paljo. Monet saavat työtä häneltä.

— Oletko sinäkin ehkä saanut?

— Olenhan minä. Isä ja äiti asuivat ennen siellä hänen kotipuolellaan. Isä oli herran kanssa karhua kaatamassa silloin, kun sai kuolinhaavansa. Se oli semmoinen iso emäkarhu, joka oikein oli ärtynyt, kun sai isän allensa. Kyllä olisi mäsäksi murskannut, vaan herra tähtäsi ja ampui juuri, kun se uudelleen oli iskenyt kiinni isään. Sitte herra itse kantoi isän kotiin. Hän ompeli haavatkin kiinni, kun ei ehditty saada lääkäriä.

— Onko hän lääkärikin?

— Ei ole, mutta hän auttaa, kun ei muita löydy. Hän osaa kaikkea. Hän toimitti minullekin paikan siellä kotipuolella, mutta sitte jouduin tänne.

— Mikä se sinun herrasi nimi on? Ethän sitä vielä ole kertonut.

— Thoresen hän on, Holger Thoresen.

— Ja missä hän asuu?

— Hänellä on talo ja saha eteläosassa maata, mutta paljo hän on Kristiaaniassakin. Hänellä on siellä hyvä ystävä, jonka kanssa ajaa asioita.

Poika alensi äänensä melkein kuulumattomaksi kuiskaukseksi. — Ihmiset sanovat, ettei herra tahdo mennä naimisiin, kun on niin paljo pahoja muistoja heidän suvussaan. Toiset taas sanovat, ettei hän vaan huoli kenestäkään, — ei ole vielä mieleistään tavannut, vaikka jo taitaa olla neljänkymmenen tienoissa.

Salme koetti hymyillä, mutta hän tunsi, että se kävi teennäisesti. — Etkö sinä niistä muistoista uskalla puhua muuten kuin kuiskaamalla, kysäsi hän.

— Ei sitä ainakaan iloisena niistä puhu. Herra Thoresen on hyvä, — vaikka onkin monesti kova ja kiivas. — Sanotaan hänen niitä asioita paljo surevan. Mummo on kertonut hänen isästään. Hän taisi olla julma ja raju mies. — Ihmiset puhuvat paljo hänestä ja hänen hurjisteluistaan. Kerran, kun ilta oli pimeä ja tunturikoski tulvillaan, oli hän tiellä kohdannut vihamiehensä. Syntyi tappelu ja se toinen syöksyi kuiluun. Herra Thoresen etsi hänet sieltä yön pimeydessä ja upotti koskeen. Senjälkeen nousee tunturikoskesta silloin tällöin valkoinen haamu. Se liitelee laakson pohjaa pitkin, väliin nousee, väliin laskee, etsii, harhailee ja häipyä pois.

Salme kietoi matkavaipan paremmin ympärilleen. Ilta tuntureilla oli kylmä ja varjot tiellä tummia. Hän tunsi värisevänsä.

— On siinä perheessä ollut muutakin surua, jatkoi poika kuiskailen. — Veli ampui sisarensa, — liekki vahingossa tehnyt, vai kiivaudessako, sitä ei kukaan tiedä. — Toiset lapset kuolivat pieninä ja se sisarensa surmaaja hukkuu purjeveneeseen vuonoon. — Vanhat sanovat, että isän pahat työt toivat turmion lapsille. Mutta äiti oli heillä kuin Herran enkeli ja hänen siunauksensa on tullut kahden osaksi. Ne olivat kuin parihevoset, ne molemmat pojat pieninä, on äitini kertonut. Ja vielä ne nytkin ovat hyvät keskenään, vaikka toinen merillä kulkee, toinen jäi tänne. — Aina kun kapteeni tulee kotiin, pidetään juhlaa Thorsgaardin kartanossa. Ei Holger herra silloin osaa suuttuakaan, vaikka muuten kyllä pian tulistuu. — Kerrotaan, että kapteenikin on rikas mies. Hänellä on laajat asiat ja monta suurta laivaa. Itse kuljettaa hän aina yhtä. Hän on sellainen leikkisä ja lempeäluonteinen mies. Kaikki pitävät hänestä. — Soh, hepo hoi, minne nyt? — Tässähän sitä jo ollaan perillä.

Poika pysäytti pienen, kuusikon keskellä sijaitsevan majatalon edustalle.

Salme heräsi kuin unesta. Hän oli unohtanut kaiken muun, muistellen vain Holger Thoresen'in synkän surullista elämäntarinaa.

Majatalon isäntä ilmaantui samassa talon portaille, ja kohta sen jälkeen emäntäkin. Salme kiskaisi irti ajatuksistaan, tiedusti huonetta, ja sai kuulla että semmoinen oli saatavissa. Olipa täällä jo kirjeitäkin häntä odottamassa.

Hän maksoi kyytipojalle, teki sopimukset isäntäväen kanssa, ja kiiruhti sitte ullakkohuoneeseensa.

Kun hän ensi työkseen oli viskannut ikkunan selkoselälleen, jotta raitis tunturi-ilma pääsi huoneeseen virtaamaan, haki hän kirjeensä ja asettui ikkunan viereen, siinä paremmin nähdäkseen.

Kirje oli kotoa äidiltä. Isäkin oli kirjoittanut siihen, samoin Väinö ja pikkusiskot.

Hänen täytyi suudella kirjettä. Miten rikas hän oli! Ja miten onnellinen, onnellinen kirjeineen, ajatuksineen ja kaikkine kauniine muistoineen, joita jo tämä ensimmäinen ihana päivä Norjassa oli hänelle hankkinut.

Vilpeinä hivelivät tunturi-tuulet hänen poskiaan, ja joki laaksossa kimalteli kuin hohtava hopeavyö.

Kuunpuoliskokin oli vasta taivaalle noussut, valjulla valollaan lisäten tunturimaiseman kiehtovaa kauneutta.

Juhlaa kohden hän oli tuntenut kulkevansa siitä asti, kun matkalle läksi, ja ihanan ihana oli tämä juhlan alku.

Sitä ajatellen hän nukkui tunturikosken viihdyttävään lauluun.

3.

Eteenpäin, milloin hevos-, milloin junakyydillä, milloin jalkasin, jättäen tavaransa asemalle, pieni reppu ainoastaan selässään oli Salme matkustellut tunturilaaksoissa ristiin rastiin. Hän oli alkanut Gudbrand laakson eteläosasta ja oli nyt sen pohjoispäässä. Hän oli päättänyt asettua tänne pieneen sanatoorioon pariaksi viikoksi, kunnollisesti levätäkseen ennen kotiin lähtöä.

Hän oli vast'ikänsä saapunut määränsä päähän. Päivällisaika lähestyi ja hän pukeutui, ollakseen valmiina.

Tuntui oikein oudolta näin yht'äkkiä ylö yksin joutua vieraaseen sanatoorioon. Pelottavan paljo taisi

täällä olla väkeäkin. Hienoja pääkaupunkilaisneitejä oli sali ollut täynnä, hänen siitä läpi kulkiessaan ja tupakkahuoneesta hän oli kuullut herrain naurua.

Kuinka hän osaisi olla näin suuressa ja ehkä kovinkin hienossa seurassa? Ei hän ollut tottunut semmoiseen, hän, yksinkertainen suomalaistyttö.

Koti-ikävä ja orpouden tunne valtasi hänet ensi kertaa täällä Norjassa.

— Oikein tekisi mieli pakoon, ajatteli hän kun ruokakello soi. Sitte loi hän hätäisen silmäyksen peiliin, tarttui nopeasti oven ripaan ja juoksi portaita alas, niin kiivaasti, että hengästy.

Hänen täytyi pysähtyä ruokasalin ovelle, ennenkuin uskalsi avata sen.

Sisällä asetuttiin jo pöytään, hän kuuli sen liikkeestä. Silloin teki hän lujan päätöksen, kokosi rohkeutensa ja avasi oven.

Keskellä lattiaa oli pitkä katettu pöytä, jonka ääressä istui vieraita iso joukko.

Salmen katse sattui ensimmäiseksi vanhaan, valkotukkaiseen herraan, sitte lihavahkoon rouvaan, joka uteliaana tähysteli uutta tulokasta. Mutta samassa unohti hän kaiken muun, sillä hänen katseensa kiintyi pöydän yläpäähän, jossa isännän rinnalla istui ryhdikäs, keski-ikäinen herra. Samassa kun katse kääntyi sinne päin, huomasi hän tutut kasvot ja näki kirkkaitten sinisilmien veitikkamaisesti säteilevän.

— Terve tuloa! — Herra Thoresen nousi pöydästä ja kiiruhti vastaan.

— Miten kovin hauskaa, että olette täällä! — Salme tunsi punastuvansa ilosta. — Minua niin julmasti ujustutti tulla näin vento vieraitten joukkoon.

Herra Thoresen hymyili. — Lapsi, — sanoi hänen katseensa. Hymy oli kaunis ja lempeä.

— Neiti Asp, olkaa hyvä, — tännepäin. Paikkanne on isännän läheisyydessä täällä minun vieressäni. — Suomalaisia kunnioitetaan!

Miten ne silmät taas veitikkamaisesti välähtivät!

Koko ateria oli kuin juhla. Heillä oli niin paljo puhelemista, kyytipojasta ja hänen vanhemmistaan, Mjösen-matkasta, tuntureista ja kodista Suomessa, josta äiti aina ennätti joka paikkaan vastaanottamaan, niin että nytkin oli kirje tuossa lautasen vieressä.

Mutta kirje ei niinkuin muulloin tullutkaan luetuksi jo aterian aikana. Se sai odottaa.

— Minne nyt niin kiire, neiti, kysyi Thoresen, kun Salme heti pöydästä noustuaan aikoi poistua.

— Kirjettäni lukemaan tietysti.

— Se on totta se. — Mutta tulettehan pian takaisin?

— Ei, ei neiti! Kukaan ei saa seurasta poistua, huusi vanha valkotukkainen herra. — Aterian jälkeen heitetään bocciaa, ja kohteliaisuuden laki velvoittaa osanottoon.

— Uusi kauhea koetus, huokasi Salme naurussa suin katsoen Thoreseniin.

— En minä osaa, en vaikka. Enhän ole moista edes nähnytkään.

— Kyllä te pian opitte. Se on hauskaa pallopelejä, joutukaa vain, niin minä selitän teille.

— Jos uskallan. — Salme livahti kirjeineen pois salista.

Kun hän hetkisen kuluttua palasi, kävi astunta kuin tanssitahdissa.

— Oletteko valmis nyt neuvojani kuulemaan? — Thoresen nousi hymyillen.

— Jos kohteliaisuuden laki vaatii osanottoon, täytyy minun kai niihin turvautua.

He lähtivät nurmikentälle, jossa toiset jo valikoivat palloja itselleen.

Vanha valkotukkainen, joka ensin oli puhunut pelaamisesta, oli nähtävästi joukon johtaja.

— Kun vain ensin koetamme, kutka joutuvat samaan puolueeseen, sitte kyllä ymmärrätte juonen, vakuutti hän isällisesti.

Salme heitti nauraen pallonsa menemään, mutta joutui kun joutuikin heittonsa kautta pelin alkajaksi.

Ja samoin kävi pitkin matkaa. Salme osui aina suoraan määränpäähän, hajottaen vastapuolueen pallot ja auttaen omaa joukkoaan voittoon.

Ilo onnistumisesta lisäsi hänen intoaan. Ujous unohtui. Lapsekas ilo sai vallan. Hän puhua liverteli kaikkien kanssa, poimi vanhalle valkotukkaiselle hänen pallonsa aina joka vuoron loputtua ja melkein hypähti ilosta joka kerta, kun heittovuoro tuli hänelle.

Thoresen ei väistynyt hänen rinnaltaan. Vanha valkotukkainen koetti ruveta Salmen isälliseksi suojelijaksi, vaan se ei onnistunut. Thoresen torjui kaikki ukon yritykset. Se osa oli hänen eikä kenenkään muun.

Oli jo pelattu kaksi peliä. Ehdotettiin kolmatta, jotta vastapuoluekin mahdollisesti kerran pääsisi voitolle.

Valkotukkainen ehdotteli uutta puoluejakoa. — Suomalaisemme on syntynyt voittajaksi. Teidän, Thoresen, pitäisi asettua toisen puolueen etua valvomaan.

— Siitä ei tule mitään, sanoi Thoresen puoliääneen.

Salme katsoi kysyvästi häneen.

— Pannaan toimeen uudet koeheitot, ehdotti Thoresen samassa, mutta Salmelle hän lisäsi hiljaa. — Kyllä pidän huolta siitä, että joudun oikealle puolelle.

Vastaukseksi sai hän uudelleen kysyvän katseen.

— Ettekö te ymmärrä? — Enhän minä ehkäisevästi vei asettua teidän tiellenne, enkä kärsi, että tekään minun tielleni asetutte.

— Tokko te yleensä kärsitte, että kukaan asettuu teidän tiellenne? Salme hymyili. — Muistatteko, kuinka kapteeni Mjösen-laivalla huusi minulle, että te ajatte tahtonne perille, vaikka kaikki Norjan tunturit asettuisivat esteeksi. Teissä on pelottavan paljo voimaa.

— Ja te olette pelottavan suora.

Salme punastui. — Minun täytyy — sanoi hän hiljaa. — Minä olen sellainen enkä voi muuta.

— Te molemmat siellä, apuun, hoi, huusi samassa valkotukkainen kentän toiselta laidalta. — Ettekö ensinkään välitä siitä että joukkonne on helisemässä?

— Ei hätää, ei huolta — Thoresen läheni. — Olkaa hyvä, neiti, te voittajaksi syntynyt!

Suoraan kuin nuoli kiiti Salmen pallo määräänsä. Thoresenin seurasi. Hetken innokkaan ottelun perästä oli voitto heidän.

— Ette saa minua ikänä uskomaan, että neiti Asp ensi kertaa pelaa bocciaa, selitti nyrpeissään neiti Holk, sen lihavahkon rouvan tytär, joka veljensä kanssa oli kuulunut vastapuolueeseen. — Koketeeraamista se on, sulaa koketeeraamista.

Hän viskasi pallonsa suuttuneena menemään. Thoresen sattui kuulemaan huomautuksen.

— Itsestään hyvä pappi saarnan pitää. — Ääni oli pureva.

Thoresen käänsi samassa selkänsä seurueelle, kumarsi Salmelle ja poistui.

Ensi päivän boccian heitto uudistui tämän jälkeen säännöllisesti. Päivällisten päätyttyä oleskeltiin tavallisesti ensin hiukan seurusteluhuoneessa. Toiset lukivat kirjeitään tai sanomalehtiä, toiset puhelivat. Herroista siirtyivät useimmat tupakkahuoneeseen, muutamat jäivät pitämään seuraa naisille.

Holger Thoresen kuului jälkimäisten joukkoon. Hän etsi Salmen seuraa.

Heidän keskustelunsa oli aina sellaista kuin se jo ensi päivänä oli ollut, iloista, vapaata, leikkisää, — pohjalla ehkä enemmän kuin uskalsivat myöntää itselleen.

Paitsi aterioiden aikoina ja bocciaa heitettäessä tulivat Salme ja Thoresen olleeksi paljo yhdessä myöskin kävelymatkoilla, joita sanatoorion vieraat tekivät ympäristöön. Thoresenin harmiksi asetti Salme kuitenkin niin, että harvoin jäivät kahden. Oliko tämä turhanpäiväistä kaavamaisuutta, vai tahtoiko Salme todella välttää kahden oloa, sen olisi hän tahtonut tietää.

Kerran kun hän seisoi portailla, odottaen Salmea, sattui hän kuulemaan, miten tämä pyysi neiti Holk'ia toverikseen.

— En minä viitsi tulla kuuntelemaan teidän kaksinpuhelujanne, selitti neiti, hapan sävy sanoissaan. — Kun te olette seurassa ei herra Thoresen muista muita naisia maailmassa löytyvänkään.

Thoresen ei voinut hillitä itseään. Hän tempasi oven auki. — Neiti Holk, — hän teki kohteliaan kumarruksen, — te olette nuori, kovin nuori, ja minä olen vanha mies. Miten uskaltaisi vanha nuorta lähestyä? Neiti Aspilla on suuremmat edellytykset ymmärtääkseen minua.

Hän kääntyi Salmeen päin. — Nyt en ehdi odottaa enää. Joutukaa, neiti Asp!

Kun hän avasi piha-portin Salmelle, katsoi tämä häneen veitikkamaisesti. — Vanhuuttaniko saan kiittää yhteisistä puheluhetkistämme?

— En totta minä teitä vanhaksi sanonut. Thoresen painoi kumartaen käden povelleen. — Sanoin vaan neiti Holk'ia nuoreksi ja itseäni vanhaksi ja sitte — sitte lisäksi, että teillä on paremmat edellytykset ymmärtääksenne minua kuin neiti Holkillä. Ja se on totinen tosi.

He olivat puhellessaan astuneet pihalta maantien poikki tunturien rinnettä kiertävälle metsäpolulle.

Hetken vaiti oltuaan jatkoi Thoresen: — Kiittäkää vanhuuttanne tai kiittäkää lapsekkuuttanne, kiittäkää sitä, että olette juuri se, kuin te olette. Te tunnutte vanhalta, sillä olette ikänne ajatellut ja tehnyt työtä. — Ja siltä olette samalla lapsi, aivan matkan alkupäässä oleva lapsi — ehkä siitäkin syystä, että olette *tosi* kuin lapsi.

— En tiedä, onko totuuden rakkaus juuri lasten tuntomerkki. — Salme koetti antaa puheelle toisen käänteän.

— En tarkoita vanhempia lapsia, jotka kenties usein heikkoudesta ja rangaistuksen pelosta taipuvat valehtelemaan. Ajattelen noita pieniä, jotka avomielisesti kysyvät, eikö setä jo mene pois niin että äiti joutaa satuja kertomaan, tai juhlallisesti ilmoittavat, että sisko ottaa uuden kauniin puvun päälleen, aina kun setä tulee. — — — Heille ei ainakaan juolahda muu mieleen kuin totuuden suoraan sanominen.

— Totuutta tarvitseisimme kaikki enemmän. Saisimme oppia lapsilta.

— Jos näkisimme enemmän totuutta teissä naisissa, oppisimme mekin toisenlaisiksi. — Te voisitte vaikuttaa äärettömän paljo, jos teillä olisi enemmän totuuden rakkautta. Mutta te olette harvoin muuta kuin näyttelijöitä. Minulla oli niin hyvä äiti, niin puhdas kuin enkeli, siksi on nais-ihanteenikin korkea ja puhdas. — Mutta todellisuus? — Usein vihaan sitä, vihaan rajusti, sillä se on ihanteeni irvikuva.

— Te tuomitsette ankarasti.

— Minä en muuta voi. Olen usein päättänyt ainaseksi lakata seurustelemasta naisten kanssa ainoastaan heidän onnettoman näyttelemistaitonsa vuoksi. En totta olisi välittänyt teidänkään seurastanne, ellen heti olisi nähnyt — käyttääkseni suuren sadun-kertojanne kuvaa — rakkauden totuuden helmeen kuultavan koko olennostanne.

— Herra Thoresen, te käytätte liian paljo korulauseita! Ja sitte — sitte te minusta itse poikkeatte totuudesta. Sanotte karttavanne, melkein vihaavanne naisten seuraa ja kuitenkin näin jo laivassa Mjösenillä, miten tutunomaisesti ja iloisesti seurustelitte kaikkien sekä miesten että naisten kanssa. Panin jo silloin merkille, miten helposti teitte tuttavuuksia.

Thoresen katsoi pitkään. Piilikö näitten sanain alla jotain? Oliko niissä nuhde hänelle, vai oliko tarkoitus niiden kautta osoittaa, miten vähän arvoa Salme antoi hänen seuralleen.

— Kenties teen sitä tavallaan sanoi hän vitkastellen. — Mutta tavallaan en tutustu heihin koskaan. — En ainakaan anna heidän tutustua itseeni. — Te olette poikkeus tässä suhteessa, lisäsi hän hetken arveltuaan.

Salme ei vastannut.

— Emmekö ole ensi hetkestä saakka olleet kuin vanhat tutut?

— Olemme, — olen minä ainakin, vaan — —

— Vaan mitä?

— Vaan älkää siltä uskoko, että minua tunnette. — Te sanoitte, että rakastan totuutta. Se rakkaus pakottaa minun tätä sanomaan. — Mutta uskokaa minua, että luotan teihin, — ja olen kiitollinen teidän luottamuksestanne.

— Ei kannata kiittää sen luottamuksesta, jonka mieli on katkera ja jota elämäntaakka painaa. Kuormaksi käy silloin luottamuskin. — Äänen sävy oli katkera.

— Juuri silloin on luottamus suuriarvoista. Juuri silloin kannattaa siitä kiittää.

— Kannattaa kiittää kaikesta, mikä on hyvää ja kaunista tiemme varrella, muusta ei.

Holger Thoresen kumartui, taittoi tiepuolesta kukkivan valkoisen kanervan ja ojensi sen Salmelle. — Neiti Asp, tämä kukkii varmaan teitä varten.

— Kiitoksia! — Salme punastui. — Enkö sanonut, että rakastatte korulauseita, sanoi hän, pistäin naurahtaen kanervan puseronsa läpeen.

— Ja totuutta, — niinkuin tekin, vastasi Thoresen myöskin nauraen.

Kun he palasivat retkeltään, istuivat toiset paraikaa illallispöydässä. Keskustelu oli vilkasta. Suunniteltiin pitempää huviretkeä eräälle tunturihuipulle.

— Sinne tekisi mieli minunkin, selitti vanha valkotukkainen, — mutta luuvalo ja vanhuus estävät. Se lysti on jätettävä nuoremmille.

— Minä ainakin lähden, selitti nuori herra Holk, ja sisar säesti.

Mutta herrat nauroivat. — Rauta-anturaiset kengät jalkaan, sauva käteen ja pari päivää yhtämittaista vastamässä kulkua, olettekohan te, neiti Holk, Tanskan tasangoilla sellaiseen tottunut.

— Ei minua ainakaan pelota. — Salme katsoi pöytään asettuessaan iloisesti talon isäntään.

— Mutta minua pelottaa, vastasi tämä vakavana. — Te ette arvaa, miten suuresti sellainen matka kysyy voimia.

— Miksi arvoisa isäntämme on niin juhlallinen, pisti Thoresen väliin, ennenkuin Salme ennätti vastata.

— Siksi, että tahtoisin pitää hyvää huolta vieraistani ja suomalaisestamme etenkin. Neiti Asp on liian heikko kestäämään sellaisen matkan ponnistuksia.

— Tulisikohan hevoskyyti kalliiksi, kysäsi Salme.

— Parin tai kolmenkymmenen kruunun vaiheilla.

Salme pudisti nauraen päätään ja kääntyi juttelemaan vierustoverinsa, vanhan valkotukkaisen kanssa.

Mutta isäntä ja Holger Thoresen punoivat salajuonta.

Matkaa suunniteltiin myöhäiseen iltaan asti. Tuumien lopputulokseksi tehtiin päätös, että talon kaikki nuorimmat miehiset vieraat yhdessä isännän, emännän, neiti Holk'in ja Salmen kanssa varhain seuraavana aamuna lähtisivät matkalle. Holger Thoresen sanoi kuuluvansa vanhojen joukkoon, siksi hän oli päättänyt jäädä kotiin.

Salme oli varhain liikkeellä seuraavana aamuna. Mutta kun hän ullakkohuoneestaan juoksujalkaa kiiruhti ruokasaliin, huomasi hän hämmästykseseen, että toiset jo olivatkin lähteneet. Vanha valkotukkainen istui yksin aamiaispöydässä, nauraen partaansa hänen hämmästykselleen.

— Mitä ihmettä tämä on? Ovatko he todella jättäneet minut?

Ukko ei vastannut, nakerteli vain ohutta norjalaista leipäänsä ja nauraa hymähti. — Kysykää herra Thoresenilta. Hän on tuolla pihalla.

Salme meni pihalle. Siellä seisoi Holger Thoresen vaunujen vieressä. Hän kumarsi. — Teidän armonne, tässä minä, nöyrin palvelijanne, teitä odotan.

Salme tuli hämilleen. Hän epäröi hetken. Mutta kun hän kuuli, että herra Thoresen ja isäntä yhdessä olivat suunnitelleet matkan, päättäen että tuon tuostakin yhtyisivät jalkamatkalaisiin, ei hän enää vastustanut.

Asetuttuaan vaunuihin, herra Thoresenin rinnalle tunsu hän, kuitenkin aluksi, ettei voinut olla oikein vapaa. Mutta pian ilo huvimatkaista palautti hänen luonnollisen hilpeän avomielisyytensä.

Ensimmäisessä levähdyspaikassa he tapasivat jalkamatkalaiset. Nämä kiiruhtivat tielle vähän aikaisemmin, mutta pian Salme ja Thoresen sivuuttivat heidät.

Tie pujottelihe läpi kauniin kuusikon, missä metsä säästi tunturipuron säveleitä ja oravat oksilla hyppeivät.

Holger Thoresen kysyi paljo Suomesta. Hän houkutteli Salmea kertomaan kodistaan ja omaisistaan.

Ja kuuset ne lauloivat kotoista lauluaan. Se viihdytti, se lämmitti ja sai sydämen tulvilleen kotitunnelmaa.

Salme ei itsekään huomannut, miten paljo hän kertoi. Muistot ja ajatukset tulvehtivat hänen mielessään. Tunturiseudun hiljaisuus viihdytti ja kietoi. Hän eli uudelleen elämänsä ilot ja surut ja hän antoi niistä osaa rinnallaan istuvalle toverille, — antoi kuin ystävälle.

Mutta sitte vaati hän vastalahjaa. Hänkin tahtoi vuorostaan kuulla.

Oltiin metsärajan kohdalla, kun Holger Thoresen rupesi kertomaan oman elämänsä tarinaa. Orava ei enää oksilla hypeltyt, kuuset eivät tiepuolessa kuiskailleet. Pyörien synnyttämä rätinä tiellä ja hevostavioiden tasainen kapse oli ainoa, mikä täällä lakeuksilla häiritsi tunturiluonnon valtaavaa hiljaisuutta.

Holger Thoresen kertoi, miten vuonot ja vuoret olivat häntä pienenä kasvattaneet, miten ne olivat karaisseet ja kehittäneet voimaa, mutta samalla, miten raskaaksi ja synkäksi sellainen elämä muodostui.

Hillitty tuska väreili joka sanassa. Silmissä paloi outo tuli.

Ainoastaan kun puhe kääntyi äitiin, kävi Holger Thoresenin ääni lämpimäksi ja helläksi. Silloin taas tuo nälkäinen, kaipaava katse kuvastui syvällä hänen silmissään. Mutta hetkeksi vain. Sitte valtasi hänet taas synkkien muistojen katkeruus.

— Sellaista on elämäni ollut kuin tunturin laella kulkijan. Tuuliin hän on tottunut ja vilussa hän viihtyy. Hän näkee laakson pohjalla ihmis-asuntoja, näkee kotilieden loimua ja kuulee kaukaa äänien kutsuvan. Milloin raikuu laaksosta hääkulkueen riemu, milloin surusaatto kertoo tuskasta, joka siellä sydämiä särkee. Vaan kaikki tuo, se on etäällä tunturilakeuksilla kulkijasta. Se ei häntä saavuta, ei kiedo, sillä se ei kuulu hänelle. Hän on tuon kaiken ulkopuolella. Hän ei saa muuta ajatella kuin taistelua henkensä edestä tuulen ja vilun valtoja vastaan. Yksinäistä, vaan rajattoman vapaata on sellainen elämä.

Salme ei vastannut, hän kietoi vaan matkavaipan paremmin ympärilleen. Täällä ei metsä enää suojannut. Tie luikerteli tasaisesti eteenpäin, ylämaaksi kohoamatta ja hevoset juoksivat ripeästi kepeässä tunturi-ilmassa. Siksi tuntuivat tuulet täällä niin läpituunkeilta.

— Olen nauttinut, sanoi hän viimein, hitaasti ja arastellen nauttinut pitkin matkaa luonnon suurenmoisesta, ylevästä kauneudesta. Täällä tahtoisin olla, ajattelin, täällä oppia oikealla tavalla arvostelemaan ja ymmärtämään ihmiselämää. Mutta sanojenne johdosta tulin ajatelleeksi, ettei ole niinkään hyvä ruveta ainaseksi tuntuilla asujaksi. Sellaiselle käy vaikeaksi, ehkä usein mahdottomaksikin ymmärtää muita ja heidän olojaan. Ettekö sitä usko? — Lepopaikkana on tunturilakeus ihana, mutta kolkko ja kylmä se on ainaisena asuntona.

— Surmaavan kolkko toimittomuudessa olijalle, karaiseva työtä tekeväälle. — Thoresen hymyili.

— Minä olen koettanut viimeksi mainittua, jatkoi hän, ja se on estänyt minua viluun kangistumasta. — Ehkä nytkin koettaisimme samaa keinoa, lisäsi hän, tehden puheessaan äkkikäänteen. — Jos kävelemme tuonne lähimmälle tunturihuipulle, saavat hevosemme levätä ja me joudumme pieneen ravintolaan, siksi kun jalkamatkalaisetkin kerkiävät sinne.

Salme hyppäsi iloisena vaunuista. Tuntui hyvältä päästä astumaan raittiissa tunturi-ilmassa. Ja samalla hän tunsu päässeensä painostavasta pelosta.

Kun Holger Thoresen kertoi hänelle elämänsä vaiheista, oli Salmen kerran tehnyt mieli tarttua hänen käteensä ja kuiskata hänelle rakkauden rohkaisevia sanoja, kuiskata kotilieden lämmöstä, joka odotti tunturilta tulijaa. Vaan sitte valtasi hänet jäytävä pelko. Entä, jos tosi eteen tulisi? Jos Holger Thoresen todella kysyisi, jos vaatisi vastausta? — — —

Hän tunsu pelkäävänsä taakkoja. Olihan hänellä niitä ollut jo tarpeeksi. Hän ei tahtonut useampia. — Hän pelkäsi. — — Mutta toiselta puolen, tahtoisiko ja voisiko hän koskaan kieltää mitään häneltä, joka nyt kulki hänen rinnallaan?

Salme astui kiivaasti ja hermostuneesti eteenpäin. Hän kulki ajatuksiaan ja pelkoaan pakoon.

Vasta kun he olivat kulkeneet kappaleen matkaa, unohti hän pelkonsa. Oli mahdoton surra ja huolehtia täällä tunturilla. Tuulet puhalsivat niin raittiisti. Luonnon valtava hiljaisuus viihdytti ja virkisti. Joka hengen veto tuntui täällä riemulta. Joka askel oli iloa.

— Te kiidätte eteenpäin kuin tuulen kantamana, huomautti Thoresen.

— Niinhän sitä täytyykin, täällä. Tämä tunturi-ilma vallan kuin lumoa. — Ja sitte koetan etsiä kuuluisaa kaunotartanne, jota ruotsalaiset nimittävät tunturimorsiameksi.

— Etsitte sitä niin innokkaasti, ettette malta muistaa toverianne? — Ääni oli leikkisän nuhteleva, mutta Salme kuuli siinä samalla hillityn surun värein.

Se surun väre hänet satoi. Hän ei enää etsinyt tunturimorsianta jyrkänteiltä eikä iloisen hypännyt mättäältä toiselle. Hän kulki hiljaa Holger Thoresenin rinnalla, ja kun tämä ojensi kätensä auttaakseen häntä, otti hän sen vastaan.

Se äänen surunväre soi yhä hänen korvissaan. Se vaimensi hänen hilpeän ilonsa, se teki hänet hiljaiseksi ja hajamieliseksi. Hän ei enää ajatellut muuta, hän kuunteli vain, miten hiljaisuus tuntureilla haasteli ja miten lämpimän syvänä sointu Holger Thoresenin äänessä siihen sulautui.

— Tässä on paha paikka, saanko auttaa teitä?

Ennenkuin Salme ehti vastata, oli Thoresen jo hypännyt jyrkänteen toiselle puolelle ja ojensi hänelle sieltä auttavan kätensä.

Salme loi silmäyksen kuiluun päin. Päätä alkoi huimata. Hän yritti kuitenkin hypätä, mutta horjahti, ja tunsu samassa Holger Thoresenin käden vyötäisillään.

— Salme, — hänen äänensä värähti liikutuksesta — minä en enää kestä elämää tunturilakeuksilla. — Mutta yksin en uskalla laaksoon lähteä. Salme, voitteko, tahdotteko jättää kaikki seurataksenne minua?

Silloin ei Salme enää muistanut epäröimistään.

Hän tunsu vain miten suuri, vastustamaton rakkaus veti hänet puoleensa, miten se sulki hänet syliinsä, kietoi ja kahlehti ja hän antautui sen valtaan kuin tahdoton, onnellinen lapsi.

— Salme, iloni, onneni, tunturimorsioni!

Kaksi voimakasta käsivartta kiertyi hänen ympärilleen. Ne nostivat hänet, — kohottivat korkealle, — kantoivat eteenpäin — ylöspäin — kohden tunturin huippua.

* * * * *

He olivat kumpikin hajamielisiä paluumatkalla.

He tulivat laskeutuneeksi toista rinnettä kuin olivat nousseet. Polku luikerteli heitä pakoon, ja heidän oli mahdoton löytää tietä. Kauan harhailtuaan eksyksissä kuulivat viimein kellojen kalketta ja näkivät karjamajan tunturin kupeella.

— Tunturimajaan vien tunturimorsioni. — Äänessä soi sydämen rajuna tulvehtiva riemu.

Holger avasi portin, ja he astuivat pihaan.

Avonaisesta ovesta näkivät keski-ikäisen naisen tuvassa juustopataa hämmentämässä. Ulkona juoksi nuori tyttö iloisesti hyppien kivetä toiselle kilpaa vuohien kanssa.

— Odota sinä täällä, minä tulen kohta. — Holger Thoresen pujahti sisään puhuttelemaan emäntää.

Kun hän hetken kuluttua palasi, istui Salme kivellä majan edustalla. Hän seurasi katsein ilta-auringon välkettä tunturijärven pinnalla.

— Holger, katso niemeä tuolla, lahden pohjukkaa ja tuota tunturijärven pikku-pientä saarta. Se on kuin palanen Suomea, joka on tullut luokseni onneni suurta juhlaa viettämään.

Holger heittäytyi nurmelle hänen viereensä.

— Palanen Suomea, jonka Norja on syliinsä sulkenut.

Silmä säteili silmää vastaan. He eivät puhuneet mitään, äänettöminä istuivat vain katsellen miten hento heinä tuulen tuudittamana nuokkui, miten värikkaina kukkulain rinteet upeilivat ja miten aurinko kultiaan tuhlaili täällä tunturilakeuksien ihmemaassa.

Näin istuivat käsityksin vielä kun emäntä tuli ruualle kutsumaan.

Tyttö ulkoa oli tullut emäntää auttamaan, ja he olivat panneet parastaan. Tuvassa oli pöytä katettu valkealla liinalla, lautaselle oli pinottu ohutta norjalaista leipää, toiselle asetettu tuntureilla valmistettu juusto. Lasilautasella oli voita ja kannussa paksua, hiukan hapantunutta kermaa — aito norjalaista ruokaa.

Avonaisella liedellä porisi kahvipannu ja pöydän keskikohdalle kunniasijalle oli asetettu kaksi kauniin kirjavaa kahvikuppia, niiden välille lasiin kimppu tunturimorsioita.

Salme ja Holger katsoivat toisiinsa.

— Sinulle, sanoi Salme hiljaa.

— Sinulle, vastasi Holger. — Minä olen jo poiminut tunturimorsioni.

* * * * *

Viikon kuluttua seisoivat vaunut pienen sanatoorion edustalla. Salme oli lähdössä kotiin Suomeen.

Holger Thoreseninkin lähtöpäivä oli sattunut samaksi. Hyvästellen seisoivat kaikki muut portailla.

Kun vaunut pyörähtivät pihalta, kohotti vanha valkotukkainen lakkiaan ja alkoi Suomen laulun.

Sävelet saattoivat pois kiiruhtavia kauaksi. Vielä mäen alapuolella kuulivat laulua ja näkivät nenäliinat pihalla liehumassa.

Silloin, tien mutkassa Salme nousi seisoalleen vaunuissa ja heilautti nenäliinansa vielä viimeisen kerran.

Samassa painoi Holgerin käsi hänet takaisin istuimelle.

— Me lähdemme yhdessä Suomeen, ensi kertaa kokonaan kahden ja sinä — sinä joudat muistamaan muita!

— Holger! He ovat kaikki olleet niin hyviä minulle. Heidän luonaan löysin onneni, — löysin sinut. Enkö heitä kiittäisi?

— Ajattele minua, minua yksin. Minä tarvitsen kaikki, lisäsi hän. Ja silmissä paloi tuli, jota Salme pelkäsi.

4.

Isä oli Salmea vastassa asemalla, kun hän saapui kotiin. Isä oli vanhentunut ja näytti heikolta, Salme huomasi sen jo junan ikkunasta, nähdessään isän odottavien joukossa. Mutta sitte se häneltä unohtui. Hän muisti vain oman onnensa rikkauden.

— Lapsi, lapsi! — Isä puristi häntä hetken kiihkeästi rintaansa vasten. Sitte muuttui hän kohta taas entiselleen, rupesi tiedustelemaan Salmen tavaroita ja niitä rattaille hommaamaan.

Syksyn keltalehtiä oli maassa, ja tuuli soitteli surunvoittoista säveltä puitten latvoissa heidän ajaessaan kotiinpäin. Mutta kuu katseli puitten lomasta syksyistä seutua, kietoen tenhovaloonsa kaikki kolkot kuolon enteet.

Salme ajatteli Holgeria. Hän oli nyt yksin läheisessä pikkukaupungissa. Itse oli hän näin tahtonut.

Eilen olivat he Turussa yhdessä tulleet maihin. Siellä ei kukaan heitä tuntenut. Kahden saivat he kulkea ja olla kuin ei muita ihmisiä maailmassa olisi ollutkaan.

He kuljeskelivat kaupungilla, katselivat istutuksia, istahtivat puistoihin puhellakseen, ja hämärissä, kun kuu rupesi kumottamaan, ajoivat he joen rantaa pitkin ihaillemaan vanhaa linnaa, jonka valkomuurit kuun valossa hohtivat kuin menneitten vuosisatojen haamut.

Sitä onnen rikkautta silloin!

— Isä, hyvänen aika, johan me olemme kotona!

Isä nauroi. — Etkö enää muistakaan, miten lyhyt matka on kaupungista meille? Tunturipolkuja sinä vaan — — —

— Tuolla on äiti! — Salme hypähti koholle. Hän tuskin malttoi odottaa, kunnes hevonen pysähtyi. Hänen tuli niin ikävä äidin syyliä.

Hän oli rattailta maassa, samassa kun hevonen pysähtyi. — Äiti — sai hän sanotuksi, painoi päänsä äidin olalle ja itki.

Äiti seisoj tyynenä ja rauhallisena. Hän antoi Salmen itkeä hetken, sitte nosti hän pään olaltaan ja katsoi Salmea syvälle silmiin.

Sellainen lämmin, tyyni ja siunattu äidin katse!

Se asetti tyrskyt rinnassa, hääti huumauksen ja kuumeen kauaksi, syvensi sydämen tunteet samalla kuin rauhoitti ja tyynsi.

— Salme, Salme! Sisaret ja veljet eivät enää malttaneet odottaa. He aivan piirittivät Salmen, ahdistellen häntä tuhansin kysymyksin jo ennen kun sisään laskivat. Ja sitä menoa kesti sitte koko illan.

Salme oli kuin pyörreksissä. Hän toivoi yksinäisyyttä ja hiljaisuutta, mutta sen sijaan täytyi vain vastata kysymyksiin ja kertoa. Ja vaikka se oli vaikeaa oli se mieluistakin, sillä kertoessaan täytyi hänen tuontuostakin mainita jotain herra Thoresenista, johon hän tuntuilla oli tutustunut. Tämä herätti siskojen ja veljien uteliaisuutta. He rupesivat tiedustelemaan ja hänen täytyi kertoa yhä enemmän tuosta samaisesta herrasta.

Äiti katsoi muutaman kerran pitkään, mutta isä ei huomannut mitään. Hän vain kyseli ja puheli kilvan toisten kanssa.

Salmen tuli oikein vaikea olla.

Mitä jos vanhemmat tietäisivät, — jos arvaisivat, miten lähellä Holger on ja että hän jo huomenna tulee pyytämään sitä, mihin hänellä on täysi oikeus, — rakkauden suuri, eittämätön oikeus.

Salme tahtoi puhua vanhempien kanssa kahden kesken, vaan ei saanut siihen tilaisuutta. Aina tuli joku häiritsemään. Viimein täytyi hänen sanoa hyvää yötä ja mennä omaan huoneeseensa, jossa nuoremmat siskotkin nukkuivat. Äiti kyllä pistäytyi tänne häntä katsomaan, mutta puhua ei Salme silloinkaan voinut. Sisaret makasivat silmät suurina, seuraten kaikkia Salmen liikkeitä ja korvat pörhöllään kuullakseen, mitä hänellä mahdollisesti oli kerrottavaa.

Kun äiti ovesta nyökkäsi viimeisen "hyvää yötä", teki Salmen mieli vielä juosta hänen jälkeensä ja kuiskata: äiti, en ole omani enää, en yksin, löysin onneni tuntuilta, — mutta ne sanat jäivät vain ajatukseksi.

Ovi painui kiinni, äiti oli poissa.

Vasta seuraavana aamuna tuli kaikki kerrotuksi.

Talossa olivat vanhemmat aina aikaisia, lapset nukkuivat. Salme tiesi isän ja äidin aamuin yhdessä juovan teetä salissa.

Kello löi 6, kun hän avasi salin oven. Teekeittiö porisi jo pöydällä, ja äiti makasi aamupuvussaan leposohvalla. — Äiti rakas, miten sinä jaksat? — Salme kumartui häntä suutelemaan.

— Kiitos, hyvin. Entä sinä? Saitko unta?

— Enpä paljo. Ajatukset valvottivat. Olisin eilen tahtonut puhua paljosta kanssasi.

Silloin äiti hymyili. — Ei sinun tarvitse. Minä tiedän kaikki.

— Sinä, äiti!

— Etkö luule minun huomanneen, mitkä kokemukset ja tunteet ovat kuultaneet esiin kirjeistäsi? Etkö arvaa, mikä nimi on punoutunut kaikkiin kerrottaviisi?

— Äiti rakas!

Samassa avasi isä salin oven. Salme riensi häntä vastaan, kietoi kätensä isän kaulaan ja kertoi kerrottavansa ainoassa hengenvedossa kuin keskeytystä peläten.

Isälle se ei ollut odotettua. Se tuli kuin isku. Hän painoi käden ensin otsalle, sitte sydämelle kuin olisi

sitä kouristanut.

— Lapsi, sanoi hän huoahhtaen raskaasti ja vaivalloisesti, — lapsi, minä olen tottunut siihen, että olet kotona ja autat meitä kuormaa kantamaan. Johan sinä olet vanhakin, — kahdenkymmenenkahdeksan vuotias. — Hän naurahti. — Sano, että lasket leikkiä?

— Minä en voi. — Salme katsoi isään veitikka toisessa, vakavuus toisessa silmäkulmassa. — Olen ollut täällä luonanne lapsuuteni ja nuoruuteni ajan, — kuormaksi usein, väliin auttaen kuormaa kantamaan. Mutta tuntuilla kuulin kutsun toisaalle. Sitä kutsua täytyy minun totella, sillä siihen velvoittaa sydämeni suuri rakkaus.

Isä pyyhkäisi otsaansa ja istahti pöydän ääreen. Hän huoahhti taas raskaasti. — Ja sinä hennot jättää, puheli hän kuin itsekseen, — hennot todella. Pian tulee Väinö ylioppilaaksi, Viljo vuotta myöhemmin — ymmärrät, mitä se tietää kukkarolleni. — Elvi ja Annikki eivät vielä voi paikkaasi täyttää. Olavi kaipaa sinua. — Minä olen ennen aikojani vanhentunut, nyt kun olit poissa. — Ja taas jättäisit — ainaseksi.

— Isä, älä nyt! — Salme hyväili kuin sairasta lasta. — Enhän minä vielä, vaikka minun nyt täytyy puhua.

Hän katsoi äitiin kuin apua pyytäen, mutta tämä ei sanonut sanaakaan, makasi vain hiljaa ja liikkumatta sohvalleen, katsein ahmien joka värettä Salmen kasvoilla, joka sanaa hänen huuliltaan. Hän näki miehensä väsyneenä ja liikuttuna nojaavan pöytään. Hän tiesi katsomattakin, mitä hän nyt tunsu. Mutta hänellä ei nyt ollut sijaa sille sydämessään. Hän ajatteli vain lastaan.

Hän katsoi Salmeen kuin se, joka taivaalle tähyttää, tiedustellen, mitä tulevaisuus muassaan tuo, onko tulossa tuulet ja myrskyt, vaiko päivänpaiste ja ihana ilma.

Salme painautui isän polvelle. — Isä, sanoi hän hyväilevästi. — Anna minun puhua sinulle kuin lapsi isälleen, ei tällä kertaa kuten usein ennen niinkuin työtoveri työtoverilleen — — —

— Isä, siellä tuntuilla lauloi luonto mulle kummia lauluja. Se lauloi, ei niin vienosti, ei niin viehkeästi kuin täällä kotona, mutta se laulu oli voimakkaampaa, suurenmoisempaa kuin mitä koskaan ennen olin kuullut. Ja semmoista kuin oli luonto ja sen laulu, semmoista oli ihmiselämäkin siellä. Opin ymmärtämään oman pienuuteni. Aloin aavistaa, mitä voimakas, suurenmoinen elämä on. Ja tiedätkö, mitä siellä vielä opin? — Kuulin pojasta, joka pienenä sai saattaa äitinsä hautaan. Isän hellyyttä hän ei koskaan saanut kokea. Kaikki se, mikä oli pojalle rakasta ja mikä olisi voinut häntä auttaa ja ilahduttaa, se häneltä riistettiin. Mikä oli katkeraa, se pantiin kannettavaksi. Pikkusielu olisi siinä murtunut, mutta poika kasvoi kuormaa kantamaan, kasvoi rohkeammin päivä päivältä. Miehenäkin hän kauan kulki yksin. Hänen tiensä oli kaita ja kivinen. Työn ja huolten taakka painoi häntä. Mutta hän ei valittanut. Hän kevensi kuormansa painoa toisten taakkoja kantamalla. Jokainen repaleinen, isätön raukka, jokainen nälkäinen kovan-onnen lapsi oli hänen ystävänsä — hän heidän. — Isä, oletko kuullut kauniimpaa elämän laulua? — Se poikanen kulki kerran miehenä tuntuilla. Siellä hän muisti isättömyyttään, äidittömyyttään, muisti työtaakan painoa ja surujensa suuruutta. Hän oli näänty mielessään ja tunsu ensi kertaa elämässään tarvitsevansa apua. Voimakas kun oli, tarvitsi hän pienen, ja heikon rinnalleen. — Isä, hennotko tarttua hänen käteensä ja kieltää ottamasta? — Tänä iltana hän itse tulee sitä sinulta kysymään.

Isä istui yhä käsi silmillään. — Minä olisin luonnoton isä, jos sen tekisin.

Hän siirsi Salmen äkkiä polveltaan ja nousi lähteäkseen. Mutta Salme pidätti häntä. — Isä, kuule, isä! Hän kävi kiinni isän käsivarteen. — Ei Holger tule ainoastaan pyytämään ja ottamaan. Hän tulee sydän täynnä rakkautta teitä kaikkia kohtaan, valmiina antamaan ja auttamaan.

Silloin isä sai Salmen käden pudistetuksi käsivarreltaan. — Kauan sinä säästyit, sanoi hän nauraen, mutta nyt on kuume sitä kovempaa!

Isä oli jo ovella. Leikinlaskun turvissa oli hyvä paeta.

— Lasten taudit ovat vaarallisia, kun tarttuvat vanhoihin, etkö muista, isä?

— Muistan, että olet ollut viisastelija kaiken ikäsi. — Ovi painautui kiinni.

Silloin kiiruhti Salme äidin luo, heittäytyi polvilleen hänen viereensä ja tarttui äidin molempiin käsiin. — Äiti rakas, äiti, sano jotain minulle!

Sairas siveli Salmen tukkaa. Hänen kasvonsa olivat kalpeat ja puhuminen tuotti tuskaa.

— Salme, sanoi hän viimein hiljaa, uskotko onnen unelmiisi, vai tahtoisitko kulkea ystäväsi rinnalla, joskin sillä tiellä kulkisit jalkasi verille ja sydämesi sairaaksi.

Salme vavahti. — Tahtoisin, äiti, sanoi hän, katse äidin katseessa, — sillä minä rakastan.

— Mutta sinä säpsähdit?

— Siksi, että niin täydellisesti luotan häneen ja hänen rakkauteensa. En voi muuta kuin tulla onnelliseksi hänen rinnallaan. Sinä äiti et vielä häntä tunne, muuten et epäilisi.

Äiti ei vastannut. Samassa kiskaistiin ovi auki ja Elvi, Annikki ja Olavi törmäsivät sisään. Siihen katkesi puhelu eikä sitä enää jatkettu.

Mutta talon nuoret puhuivat sitä enemmän norjalaisen herran tulosta. He eivät tietäneet syytä siihen, vaan ihmettelivät, utelivat ja arvelivat.

— Se on rikas, sanoi Viljo puoliääneen Väinölle, heidän selvitellessään verkkoja rannassa. — Kunpa toisi komeat hirvensarvet tullessaan.

Salme keräili kukkasia puutarhasta, keräsi punaisia pihlajanmarjoja ja kellertäviä lehtiä. Hän sattui paraiksi kuulemaan poikien puheen.

— Minäpä luulen, että hän vie Salmen.

Toinen vihelsi. — Eipä hullumpaa - rikas norjalainen lankomieheksi, — kutsuu luokseen metsästysmatkoille tuntuille ja vuonoille purjehtimaan.

— En minä sentään Salmena lähtisi Suomesta. Olkoon rikas ja olkoon hyvä, — pyh, — paras pysyä sentään kotona.

— Ja entä miten käy meidän, jos Salme lähtee? Kyllähän hän joskus varoittelee ja muistuttelee välistä liiaksikin, mutta hyvä hän on täällä olemassa.

Salme ei kuullut enempää. Hänen oli kiire. Joka soppi oli saatava siistiksi, joka kolkka kodissa juhlakuntoon, kunnes Holger saapuisi.

Ja kilvan käsien kanssa, jotka siistivät, somistivat ja järjestivät, kulkivat Salmen ajatukset. Joka askeleella sukelsivat muistot esiin, muistot lapsuuden ja nuoruuden ajoilta. Ne tulla kepsuttivat kaikki kuin keijukaiset piilopaikoistaan. Joka nurkassa ne nyökkäsivät päätään, joka puun ja pensaan takaa ne hänelle hymyilivät: Muista kertoa meistä, muista jakaa kanssasi, ethän ole yksin enää!

Silloin Salme ojensi kätensä Holgerille. He kulkivat käsityksin paikasta toiseen ja muistot haastelivat heille. — Sinun on kaikki, sanoi Salme, — minun menneisyyteni, nykyhetkeni ja tulevaisuuteni, — sinun kaikki.

Ja hän hymyili onnen hymyä, vaikka muistikin, ettei Holger vielä kulkenutkaan hänen rinnallaan, istui vasta junassa kelloaan katsellen ja laskien, milloin perille saapuisi.

Mutta kun Holger tuli, unohti Salme sekä muistot että muistojen kertomiset. Tunteet tulvehtivat, — sanoja uupui.

— Salme, iloni, onneni, kuiskasi Holger ainoastaan junasta hypätessään. Sitte he eivät puhelleet, ennenkuin olivat ajaneet kappaleen matkaa asemalta.

— Mitä vanhukset sanoivat? kysäsi silloin Holger.

— He odottavat sinua — rakastaakseen.

Käsi etsi kättä, silmä silmää. Syvä äänettömyys seurasi taas, sisältörikas hiljaisuuden hetki, täynnä tunteitten rikkautta ja sydänten haastelua.

— Katso, tuolla tuikkivat jo tulet ikkunoista. Isä avaa oven, — isä tulee pihalle ottamaan vastaan.

Siitä hetkestä alkaen oli Holger olemassa kuin toisia varten. Hänen koko huomionsa keskittyi vanhempiin. Hauskoilla kertomuksillaan hän kohta voitti isän. Äidille osoitti hän kunnioittavaa, miltei hellää huomaavaisuutta. Veljiä ja sisariakin hän huvitti.

Ainoastaan silloin tällöin hän toisten huomaamatta ojensi kätensä Salmelle tai käänsi puheen niin, että sai Salmen ottamaan osaa keskusteluun. Silloin hänen silmistään loisti suuri, valtava rakkaus, joka vastustamattomalla voimalla kietoi Salmen, ja hänen huulensa kuiskasivat toisten kuulematta: "omani, iloni".

Mutta seuraavassa silmänräpäyksessä hän jo kuunteli tulevan appensa tiedusteluja Norjan taloudellisesta asemasta ja rupesi selvittämään kantaansa ja periaatteitaan asiassa sellaisella innolla

kuin ei ikänä olisi muuta ajatellutkaan.

— Sellainen on minun Holgerini, — ajatteli Salme itsekseen. — Hän on kuin Gladstone, joka luki viittä, kuutta teosta rinnan, oppiakseen äkkiä ja kokonaan siirtämään ajatuksensa asiasta toiseen. Sitä osaa Holgerkin ja yhtä terävästi kuin konsanaan Gladstone. Hän tempaa kaikki mukaansa, kun tahtoo.

— He rakastavat sinua kaikki, sai hän kuiskatuksi, kun hetkeksi jäi kahden Holgerin kanssa.

— Suuren voittosaaliin saavuttamiseksi olenkin tänä iltana taistellut.

— Holger hymyili.

Äiti ehdotti, että he menisivät puutarhaan. Oli kuutamo. Hän tahtoi, että nuoret saisivat olla kahden.

Isä jäi ikkunaan, katsein heitä seuraten. Hänen teki mieli mukaan, mutta hän ei tahtonut sitä tunnustaa, ei edes itselleenkaan.

Hän oli mieltynyt Holgeriin. Mutta häntä harmitti samalla, sillä miellyttävästä ulkomuodostaan, miehekkästä ryhdistään ja luottamusta herättävästä persoonallisuudestaan huolimatta oli tuo mies, joka nyt puutarhan kuutamaisia polkuja kulki Salmen rinnalla, sittekin varas, anastaja.

Kuin varkain oli hän anastanut Salmen sydämen, viikoissa valloittaen sen, mikä vuosikausien kuluessa oli ollut kokonaan kodin oma. Varkain hän oli vienyt Salmen, varkain hän nyt tahtoi valloittaa omaistenkin mielet, — jotteivät jaksaisi vastustaa.

— Tiedätkö, mitä viet, mutisi hän itsekseen, kääntyen pois päin ikkunasta — sinä viet lapsen, työtoverin ja avun.

* * * * *

Sinä iltana valvoivat kaikki Lehtolan asukkaat pitkään. Onni valvotti toisia, ajatukset toisia, iloinen uteliaisuus nuorimpia.

Lapsetkin olivat saaneet tietoa Salmen kihlauksesta.

Elvistä ja Annikista oli tapahtuma "romaanikirjaakin runollisempi". Supatellen juttelivat siitä myöhäiseen yöhön asti.

Pojat ottivat asian käytännölliseltä kannalta. Oli punnittava, minnepäin vaaka otti kallistuakseen. Toisella puolen oli Salmen poistuminen kodista kaikkine seurauksineen: Ei hyötyä enää hänen hankkimistaan varoista, ei hänen joskus hyvinkin tarpeellisista neuvoistaan eikä hänen välittäjätoimistaan, kun isä sattui huonolle tuulelle ja äiti oli sairas. Toisella puolella oli rikas norjalainen lanko, mahdolliset ulkomaanmatkat, hirvenajot, purjehdusretket ja muut semmoiset.

— Norjan puolelle se sittekin painuu, selitti Väinö.

— Holger Thoresen onkin reilu mies, kerrassaan reilu, vahvasti Viljo.

Ja sillä oli asia ratkaistu.

Kun Holger viikon kuluttua teki lähtöä Lehtolasta, matkusti hän kaikkien mielestä aivan liian pian.

— Joutaisi viipyä vaikka joulun, päättivät pojat.

— Meiltä jäi puheet kesken, selitti isä.

— Entä meiltä, sanoi Salme hiipien Holgerin käsipuoleen puutarhapolulla.

— Olisit ottanut ajasta vaaria paremmin!

— Olisit itse ottanut.

He nauroivat kumpikin. Mutta Salme kävi miettiväksi. — Minä suren sitä, etten ole kertonut sinulle enemmän itsestäni, sanoi hän hiljaa. — Juuri tässä kodissa, juuri näillä poluilla olisin tahtonut antaa sinulle koko eletyn elämäni. Miksi en sitä ole tehnyt? Miksi, Holger, on meidän käynyt täällä kuten Norjassa kihloihin mentyämme. Emme keskustele emmekä vaihda ajatuksia kuten alussa. Me vaan hurmaannumme onnestamme?

— Siksi, että rakkautemme on voimakas kuin kauan kahleihin kytketty keväinen koski. Sen täytyy päästä eteenpäin muistamatta muuta kuin nykyhetken riemua. Suurta ja voimakasta on kaikki tunteilla. Sellaiseksi kasvaa siellä rakkauskin.

— Ja syväksi samalla, Holger, eikö niin, suomalaisen syväksi, jos niin uskallan sanoa, niin että se saa tunkeutua koko olemuksemme läpi ja sielun syvyyksistä nostaa yhä uusia aarteita, joita saamme jakaa toisillemme. Toiveet, ajatukset, tunteet — kaikki sinun ovat minua varten — minun sinua varten.

— Niin, joka tunteesi, joka ajatuksesi kuuluu minulle, — minulle yksin. Muistathan? — Holger veti Salmen kiihkeästi puoleensa.

Mutta samassa muuttui hän äkkiä vakavaksi, otsa kävi pilveen ja käsi puristi lujasti Salmen rannetta. — Vai onko sinulla kenties sellaista, jota et tahtoisikaan kertoa? — Olet jo kulkenut kappaleen matkaa ja olet päivä-paisteinen perhosluonne. Kenties olet ennen toisten ilona liehunut niinkuin nyt minun?

Hän työnsi Salmen kiivaasti luotaan.

— Holger, mitä sinä ajattelet? Oletko mieletön?

— En, en. — Hän veti Salmen taas puoleensa. — En tahdo tehdä sinulle vääryyttä. Mutta minä joudun aivan suunniltani, kun ajattelen, että toiset ovat kukkastani tavoitelleet. Ei kukaan sinua niin rakasta, ei kukaan niin ymmärrä kuin minä. Joka tekosi, joka sanasi saa sisimpäni väräjämään. Minä rakastan, — rakastan sinua. Kuuletko? Sinä olet valoni, iloni — ainokaiseni.

Hän suuteli, suuteli uudelleen ja yhä uudelleen otsaa, poskea, suuta ja silmiä. Ja joka suudelma tukahdutti ja poltti.

— Minä en ansaitse sinun suurta rakkauttasi, sai Salme vihdoinkin hiljaa sanotuksi.

— Onko sinun sitte niin pieni? Tai — sano, sano, jotta pääsen rauhaan, onko sinulla ehkä jotain salattavaa?

Silloin kohotti Salme katseensa. Silmänräpäyksessä hulmahti suuttumus siinä ilmiliiekiksi. Mutta liekki sammui samassa kun katse sattui Holgeriin.

Miten vanhaksi Holger äkkiä oli käynyt. Miten syvät olivat surujen uurtamat vaot hänen kasvoillaan, miten katkeran kärsivä piirre hänen suunsa ympärillä.

Silloin tunsu Salme, ettei hän antanut Holgerille yksin morsiusrakkauttaan. Hän rakasti tätä suurta, voimakasta miestä niinkuin äiti lastaan. Hän rakasti ja kärsi kuin äiti, ja sen tunteen valtaamana tarttui hän Holgerin päähän painaen sen povelleen.

— Minä en tahdo enkä tarvitse salata mitään. Minä rakastan sinua, — sinua yksin.

Ei tullut enää paljo puhutuksi sinä iltana. Hetken epäsointi oli jättänyt haavan mieliin. Se oli ensimmäinen ja kirveli kirpeästi. Mutta joka kirvelys muistutti hellyydellä haavaa lääkitsemään, muistutti antamaan rakkautta entistä enemmän, jotta haava umpeen kasvaisi, ja side katkeamisen asemasta lujittuisi.

Toisena päivänä Holger matkusti. Salme saattoi häntä puolitietä Turkuun.

Heidän erotessaan oli Holger kuin sairas mielenliikutuksesta. Tuskan hiki kohosi hänen otsalleen ja käsi painautui usein sydämelle. — Minä en kestä mielenliikutuksia, sanoi hän, koettaen hymyillä. Mutta Salme näki taas tuon kärsivän, vaivautuneen ilmeen hänen suunsa ympärillä.

Salme oli huolissaan. Hän ei saanut Holgeria eikä tämän tuskaa mielestään kotimatalla. Minä en ansaitse hänen rakkauttaan, ajatteli hän. En ansaitse rahtuakaan siitä. Minä olen mitätön pikkusielu hänen rinnallaan. Yksin hänen virheensäkin johtuvat vain siitä, että hänen rakkautensa on niin suuri ja voimakas.

Juna kulki tasaisesti jyskyttäen eteenpäin. — Holger, Holger, miten voin sinua tarpeeksi rakastaa, toisti Salme itsekseen.

Isä oli Salmea vastassa asemalla. He kulkivat jalan kotiin. Isä puhui Holgerista pitkin matkaa. Hän oli antanut hyviä neuvoja taloudellisessa suhteessa, oli puhunut poikien tulevaisuudesta, heidän luonteistaan ja taipumuksistaan. Hän oli todella harvinaisen älykäs, käytännöllinen ja selväjärkinen mies. Kiertäen kaartaen oli hän kerran yrittänyt tarjota apua rahallisessakin suhteessa, mutta yrittäessään hän heti huomasi, ettei se käynyt päinsä. Asp ei aikonut myydä tytärtään. Tyytyköön Holger siihen, että saa köyhän morsiamen. Uudet sukulaiset eivät ainakaan aijo elää hänen kustannuksellaan.

Salme puristi isän kättä. — Kiitoksia, isä! — Mutta älä puhu Holgerista sillä tavoin. Hänkö olisi aikonut minut ostaa? Sinä et tunne, et tiedä — —

Isä ei kuunnellut. — Apua otan lapseltani, jonka hyväksi minäkin puolestani voin tehdä työtä, vieraalta en. Mutta tuskin sinulta enää apua saanen? Tokko maltat virkaasi hoitaa?

— Tietysti, isä. Huomenna lähden kanssasi virastoon niinkuin oli suostuttu. Me teemme työtä yhdessä kuten ennen, — kunnes Holger vie minut.

Salme pysyi sanoissaan. Isä ja hän kulkivat taas aamuin yhdessä virastoon, päivällä työn päätyttyä takaisin. Ulkonaisesti asettui kaikki entiselleen, mutta oli kuin sittekin olisi tullut jotain Salmen ja isän väliin. Vaikuttiko ehkä isään pelkkä tietoisuus siitä, että Salme oli toisen oma? Erottikko, vieroittiko se? Vai oliko isä muuten muuttunut? Oliko ehkä sairas ja rasittunut?

— Lopeta jo työsi, sanoi Salme pimeänä syksypäivänä laskien kynän kädestään ja työntäen paperit luotaan. — Sinä olet väsynyt, isä, ja nyt onkin jo aika mennä kotiin.

Isä katsoi kelloaan. — Vihdoinkin, sanoi hän huoahtaen ja nousi. Salme auttoi takin hänen päälleen ja avasi oven. Raitis syysilma tulvahti heitä vastaan. Se vaikutti vapauttavasti. Isä hengitti syvään kuin painostuksesta päästen. Mutta hän ei sanonut mitään. Vasta kun hetken aikaa olivat kulkeneet eteenpäin, katkaisi hän äänettömyyden.

— Salme, uskotko, että Holger voi tehdä sinut onnelliseksi, sinä hänet? — Kysymys tuli äkkiä ja odottamatta. Mutta vastaus oli samassa valmis.

— Uskon, isä. — Salmen olento säteili rakkauden täyttä luottamusta.

— Sinä et ymmärrä, mitä naimisissa oleminen tietää.

Salme ei vastannut.

— Ei tiedä ihminen, mitä sydämen pohjalla piilee, ei ymmärrä, ei aavista, ennenkuin elämän kokemukset opettavat.

— Vanhempana voi paremmin laskea kulungit kuin nuorena.

— Mutta kun ei tunne itseään, ei edes vanhoilla päivilläkään vielä, ei itseään, toisia vielä vähemmän. — Luuletko, että koskaan odotin muuta kuin onnea äitisi rinnalla? Ja kuitenkin, kuitenkin — —

Hän nojasi keppiinsä ja huokasi.

— Onhan niitä onnenhetkiäkin ollut — montakin alussa. Sinä tiedät, minkälainen äitisi on. Ei kukaan voi hänestä pahaa sanaa sanoa. Mutta hänellä on oma mittapuunsa, — lahjomaton vanhurskauden vaatimus, — ja voi sitä, joka ei koetusta kestä. Sitä hän ei rakasta, — kuuletko, ei rakasta.

— Isä, sinä olet sairas. Anna minun hankkia hevonen.

— Anna sinä minun puhua. Se helpottaa. Olen vaiennut koko ikäni. Nyt minun täytyy puhua. Pianhan me eroamme.

— Nojaa sitte minuun, pyysi Salme.

Isä tarttui hänen käsivarteensa. — Kiitos, sanoi hän. — Nojaan ja neuvon samalla, — neuvon katsellessani oman elämäni sirpaleita.

Hän pysähtyi taas huoahtaen. — Älä sinä Salme kylmene, vaikka huomaisit Holgerin kuinka kehnoksi tahansa. — Rakasta, rakasta. Rakkaus yksin voi nostaa. Mies ei siedä tuomioita.

— Taidat sinä rakastaa liiaksikin, lisäsi hän hetken kuluttua naurahtaen. — Minä pelkään vähän Holgeria — sinun puolestasi.

— Isä, nyt me olemme kotona. — Salme avasi portin. — Joudu nyt huoneeseesi, peitän sinut hyvin, ja sitte nukut, herätäksesi terveenä.

Isä ei vastannut. Hän antoi Salmen päättää ja toimia. Vasta kun hän makasi sohvallaan lämpimään peittoon käärittynä, veti hän Salmen puoleensa. — Sinä olet tytär ja työtoveri. Sellaiselle ei ainoakaan mies maailmassa ole tarpeeksi hyvä.

Salme pudisti nauraen sormiaan. — Holger on liiaksikin hyvä minulle, muista se, isä. Hyvästi nyt! Ja nuku hyvin.

Ovi lisahti lukkoon, ja Salme hiipi huoneeseensa. Hän ei voinut mennä äidin luo, vaikka ensin oli aikonut. Isän sanat kaikuivat yhä hänen korvissaan. Ne eivät erottaneet häntä äidistä, ne eivät särkeneet sitä ehyttä, puhdasta kuvaa äidistä, jonka hän säilytti sydämessään lapsuutensa ajoilta asti,

mutta ne tekivät niin sietämättömän kipeää, että hänen oli mahdoton katsoa äitiä silmiin.

Kun toiset kokoontuivat päivällispöytään, ilmoitti hän isän nukkuvan ja itsellään olevan työtä. Mutta vaikka pöydällä oli puhtaaksikirjoituksia koko kasa ja vaikka kynä Salmen kädessä liikkui edestakaisin paperilla, ei siihen syntynyt muuta jälkeä kuin ajatuksissa siihen piirretty: Holger, — Holger, — Holger Thoresen.

Salmen ajatukset kulkivat kaukana. Sinä olet liiankin hyvä minulle, Holger, toisti hän, kerta toisensa jälkeen. Mutta tämän ajatuksen rinnalle hiipi kysymys: entä jos sinä sittekin teet minut onnettomaksi. Isä ja äitikin olivat olleet onnettomia. Hän tiesi nyt sen, mitä tähän asti vain oli aavistanut. Mutta syy, missä se oli? He olivat hyviä kumpikin. Pahaa sanaa hän tuskin oli kuullut. — Miksi, miksi on elämä sellaista?

Pää painui käsien varaan ja Salme vaipui ajatuksiinsa. Mutta kesken ajatuksien täytyi hänen äkkiä nousta ja mennä kuulostamaan isän ovelle. Kaikki oli hiljaista siellä. Hän palasi huoneeseensa, teki lujan päätöksen ja rupesi kirjoittamaan.

Mutta kun kello lähenei kahdeksaa, eikä isää kuulunut, hiipi Salme uudelleen ovelle ja raotti sitä. Isä makasi liikkumattomana samassa asennossa, johon oli jäänyt Salmen poistuessa huoneesta.

— Isä, kuiskasi Salme, laskien kätensä hänen olalleen. Mutta isä ei vastannut.

Silloin Salme kumartui lähemmä. Hengitystä ei kuulunut, käsi oli kylmä.

Isä oli kuollut.

5.

Usein, kun kuolema tulee kotiin, tuo se tullessaan niin paljon ulkonaisia huolia, ettei niiltä saa rauhaa surussakaan. Ei saa hiljaisuudessa tuntea surun suuruutta, ei saa sen pyhyyttä muistaa. Täytyy vain rientää työstä työhön ja tuntea, miten suru jäytää kalvaa.

Näin kävi Lehtolassa.

Isä oli aina pitänyt huolta kaikista perheen asioista. Salme oli häntä työansiollaan auttanut, mutta muuten hän ei tuntenut isän asioita. Nyt ne kaikki äkkiä laskettiin hänen hartioilleen. Ja se oli taakka, joka painoi. Mutta hänen ei tarvinnut kantaa sitä yksin. Hänellä oli Holger.

Hän oppi tähän aikaan tuntemaan uusia puolia Holgerissa. Ja Holger itsekin huomasi suuren muutoksen tunteissaan. Hän tunsu kiihkeän sulhasrakkauden muuttuvan isälliseksi hellyydeksi. Se, mitä hän Salmelta itselleen toivoi, unohtui. Hän muisti vain, mitä tahtoi antaa.

Hän koetti auttaa Salmea asiain järjestämisessä. Hän suunnitteli ja neuvoi. Mutta ensin auttoi hän rakkaudellaan.

Melkein joka päivä kirjoitti hän Salmelle, usein vain muutaman sanan, mutta ne sanat ilmaisivat paljon.

Hän ei kertonut itsestään eikä omista asioistaan. Hän tunsu vaistomaisesti, ettei Salme nyt jaksanut niitä ajatella. Hän koetti vain asettua Salmen oloihin ja elää hänen elämäänsä.

Kun Thorsgaardin sahalla pyörät vingahdellen pyörivät, kun puu pirstautui ja laudat katkeilivat, repäisi Holger kesken kiireittensä paperiliuskan kirjastaan ja kirjoitti huomentervehdyksen Salmelle:

— Rakkaani! Miten jaksanet tämän päivän kuormaa kantaa? Älä uuvu. Muista, ettet ole yksin. Askel askeleelta kuljen rinnallasi. —

Luettuaan Holgerin tervehdykset, tunsu Salme aina väsymyksen väistyvän ja voiman jännittyvän. Ystävän käsi oli kuormaan tarttunut. Se käsi kevensi taakan painoa. Se tuki ja kantoi.

Toisena päivänä tuli kortti, johon Holger oli piirtänyt kuvia kotiväestä Thorsgaardin kartanossa. Siinä oli teräväpiirteinen, suoraselkäinen Birgitte, joka oli palvellut talossa neljäntäkymmentä vuotta, metsistyneen näköinen, arka-ilmeinen orpo, jonka Holger oli hoitoonsa ottanut, ja työkansaa sahalta. Alle oli Holger kirjoittanut: Nämä kaikki tarvitsevat minua, minä sinua. Iloni, onneni, omani! Kestä minun tähteni!

Salme ajatteli usein, että Holger rakkaudessaan oli miltei naisellinen. Äiti ei sen hellemmän olisi voinut lastaan auttaa ja ajatella kuin

Holger häntä.

Ja kuitenkin tapahtui näihin aikoihin jotain, jota ei Salme voinut unohtaa eikä antaa itselleen anteeksi.

Kävi ankara rajuilma sinä päivänä, jona Lehtolan isäntä haudattiin. Jo yöllä oli tuuli ulvonut nurkissa ja päivällä se yhä kiihtyi. Se puisti puita, pieksi maata ja kiidätti syksyn keltalehtiä, milloin pilvenä maata pitkin, milloin tupruutellen niitä korkealle ilmaan.

Ilmoissa itkeä nyyhkyttivät syksyn tuulet.

Haudan partaalla seisojia sureva pieni joukko. Äiti ponnisteli voimiaan pysyäkseen pystyssä, pikkutyöt painautuivat nyyhkyttäen toisiinsa ja pojat olivat kalpeita ja vakavia.

Salme seisojien erillään muista, pitäen Olavia kädestä. Viikon kuluessa hän oli sekä itseltään että toisilta koettanut salata, miten lopussa hänen voimansa olivat. Hän oli ponnistellut väsymystä voittaakseen ja oli koko ajan jännitetyn voimansa turvissa pysynyt pystyssä. Mutta nyt, hautauksen kestäessä, tunsin hän äkkiä jännityksen laukeavan. "Holger", mutisi hän, melkein tiedottomana tukea etsien.

Samassa luuli hän tuntevansa Holgerin käsivarren vyötäisillään. Mutta kun hän aikoi nojata siihen, petti se, ja kun hän aikoi painaa päänsä Holgerin olalle, oli se kovin korkealla.

Silloin hän horjahti, kaatui läheistä koivunrunkoa vastaan ja äännähti kuin kovan ruumiillisen tuskan valtaamana.

Samassa kaikki kuitenkin selveni hänelle. Tajunta palasi ja voimat jännittyivät jälleen.

Mutta tapaus painui tuskallisen tarkkaan Salmen mieleen, ja muisto siitä teki kipeää aina kun hän sitä ajatteli. Vaikka hän tiesi, että kaikki oli ollut heikkouden houreita, tuntui hänestä sittekin siltä kuin se olisi ollut kiittämättömyyden ja uskottomuuden palkka suuresta, uskollisesta ja itseään unohtavasta rakkaudesta.

Hän aikoi kirjoittaa tästä Holgerille. Hän tahtoi olla suora, tunnustaa kuin syyllinen ja saada anteeksi. Se olisi keventänyt hänen mieltään. Mutta hän ei uskaltanut.

Holger oli Suomesta lähtiessään pyytänyt häntä olemaan varovainen sen suhteen, mitä kirjoitti. Etäällä ollen ei ollut helppo välttää väärinkäsityksiä. Varomaton sana saattoi pian katkeroitaa. Ei kasvojen ilme eikä äänen väre voinut sanain sisältöä selittää. Kaikki jäi riippuvaksi siitä, missä mielentilassa vastaanottaja kirjeensä luki. Moni selkkaus oli siten syntynyt, eikä Holger tahtonut selkkauksia heidän välilleen.

Salme oli ensin kovin hämmästynyt tätä pyyntöä. Sitte hän tunsin arkuutta sen johdosta. Mutta viimein selveni hänelle, että hänellä oli syytä olla kiitollinen Holgerille. Ajattelemattomana hupakkona olisi hän varmaan kirjeissään lapsellisen avomielisesti lauerrellut vaikka mitä ja tietämättään ehkä loukannut Holgeria. Holger osasi tässäkin oikeaan. Hän tiesi, mikä "pikku-sielu" ja lapsekas lörpöttäjä Salme oli. Siksi hän varoitti.

Mutta vaikka Salme olikin kiitollinen, tunsin hän, että pyyntö kahlehti ja painoi.

Isän kuoleman jälkeen Salme ajaksi unohti koko asian, mutta sitte se taas palasi mieleen, kun hän tahtoi kirjoittaa suoraan eikä uskaltanut.

Häntä vaivasi se, ettei hän voinut olla suora. Hän sekä rakasti että ihaili Holgeria enemmän kuin koskaan ennen — Tämä aika oli heidät niin läheisesti yhdistänyt. — Miksi hän sitte ei voinut olla suora?

Kerran Holger kirjeessään valitti, ettei hän saanut tarpeeksi tietoja Salmelta. Sen johdosta kirjoitti tämä pitkän kirjeen, jossa laajasti tuli kuvanneeksi ystävien ja tuttavien osoittamaa osanottoa.

Vastaukseensa liitti Holger jälkikirjoituksen: "Älä kerro monista ystävistäsi eikä siitä, mitä he tekevät. En välitä heistä, sinusta, sinusta yksin."

Sen jälkeen ei Salme enää koskaan ollut vapaa kirjoittaessaan. Varovaisuus puristi pihtinä hänen kättään. Mutta kirjeet tulivat samalla sitä sydämellisemmiksi. Hän tahtoi, hänen täytyi rakkaudessa rakentaa silta heidän sielujensa välillä niin lujaksi, ettei sitä mitkään väärinkäsitykset eikä mitkään myötäsyttyneet erilaisuudet saisi särjetyksi.

Rakkauden runsaus sai korvata, mitä suorudessa puuttui, — kunnes he tapaisivat toisensa. Mutta silloin aikoi Salme olla suora, sillä hän tunsin, ettei rakkaus ollut mikään utukuva eikä haave, vaan hellävaroin vaalittava taimi, joka tarvitsi totuuden maaperää kasvaakseen voimakkaaksi.

Holger oli luvannut tulla jouluksi Lehtolaan, vaan ei päässytäkään tulemaan. Vasta uudella vuodella hän saapui.

Hänen tulonsa teki hyvää kaikille, äidille etenkin. Hän keksi keinoja toisten ollessa neuvottomia, hän auttoi asiain järjestämisessä ja oli aina niin selvä, tyyni ja päättäväinen, että äitikin siitä rauhoittui.

Hänen ollessaan Lehtolassa myytiin myöskin taloon kuuluvat viljelysmaat ja metsä. Ala oli pieni, mutta kun se suuren tiluksen maitten väliin pistäytyneenä kauan oli tehnyt haittaa, saatiin siitä hyvä hinta. Velat saatiin maksetuksi, asiat selville, ja perheelle jäi pienen pieni pääoma eläkkeen lisäksi.

Samana päivänä, jona asiat lopullisesti saatiin selville, määrättiin myöskin häät. Ne päätettiin pitää keskikesällä.

Mutta ennenkuin tämä päätös tehtiin, oli äidin täytynyt suostua Holgerin tekemään ehtoon.

Siksi kun joku lapsista itse voisi ansaita elatuksensa, tahtoi Holger maksaa lasten koulunkäyntiin sen, mitä Salme ennen oli työllään ansainnut. Nyt oli tuo ansio paremmin tarpeen kuin koskaan ennen, eikä Holger voinut onnestaan iloita, jollei hän saanut tehdä jotain vastaisuudessa kantaakseen sitä kuormaa, jota Salme tähän asti oli kantanut.

Suostumus tehtiin Salmen tietämättä. Vasta illalla hän kuuli sen äidiltä.

— Ja sinä suostuit, äiti?

— Se oli mielestäni oikeinta.

Salme lehahti punaiseksi, samalla kun kyyneleet nousivat hänen silmiinsä. — Sellainen hän on, äiti! Parempaa poikaa et olisi voinut saada.

Mutta äidin kääntyessä pois päin, oikaisi he hän ja mutisi itsekseen: kultakahletta — ei, — ei ikinä!

Holgerin lähtiessä he erosivat toisistaan onnen luomat muistot mielessä ja soraäänitön sopusointu sydämissä. Toinen kiiruhti laittamaan Thorsgaardia kuntoon odotetun emännän tuloa varten, toinen jäi jättämään jäähyväisiään kodille ja kotimaalle.

Vasta kun hääpäivä tuli määrätyksi, selveni Salmelle, että ero todella oli edessä. Ja samalla selveni hänelle myöskin mitä tuo ero tiesi. Se oli eroa omaisista, kodista ja kotimaasta. Ja nyt se tuntui, miten syvällä juuret olivat ja miten vaikeaa oli niiden irtikiskominen.

Satumainen matka tunturien maahan — mikä viehätys sillä ajatuksella!
— Ainainen ero Suomesta — mikä kouristava tuskan tunne siitä syntyi!

Oliko hän laskenut kulungit? Jaksoiko hän ilolla jättää kaiken, jaksoiko ajatella elämänsä vieraassa maassa ei ainoastaan silloin, kun onni siellä osaksi tuli, vaan myöskin pimeinä päivinä?

Tämä ajatus herätti uuden kysymyksen. Sopivatko Holger ja hän toisilleen? Voivatko he todella luoda onnea toinen toistensa tielle?

Järki vastasi lahjomattoman: kaikki on epävarmaa, avioliitto on hasaardipeliä. Tunne väitti: rakkaus voi tehdä mahdottomankin mahdolliseksi.

Tällaisina hetkinä teki Salmen mieli kerjäämällä kerjätä äidiltä tämän elämän kokemuksia. Olihan hänellä oikeutta siihen, oikeutta kerätä mitä taisi, oppiaksensa selvänköisenä eteensä katsomaan. Vasta sitte ymmärtäisi hän nykyisen asemansa, vasta sitte hän voisi ratkaista.

Mutta hän säpsähti samassa omaa mielettömyyttään. Ratkaista? Mitä? Kaikkihan jo oli ratkaistu. — Holgerin rakkaus kietoi hänet kahleena, jota hänen oli mahdoton katkoa. Vastaanottaminen ja antaminen oli nyt, kun hän sen riemun rikkautta oli maistanut, käynyt hänelle elintarpeeksi.

Peräytyminen oli myöhäistä, myöhäistä ennen kaikkea siksi, ettei hän ikinä voisi sanoa tuolle kovia kokeneelle ja taakkoja kantamaan tottuneelle miehelle: kulje yksin, minä en jaksa jättää kotiani, omaisiani ja isänmaatani.

Arpa oli heitetty, hän tunsu sen — toisinaan ilolla, toisinaan pelolla. Nyt oli vain valmistauduttava tulossa olevaa taivalta varten.

Juuri tätä ajatellen hän usein joutui muistamaan viimeistä puhelua isän kanssa ja niitä niukkoja tietoja, joita hänellä oli isän ja äidin yhdyselämästä.

Hän olisi tahtonut kuulla enemmän, mutta mitä tehdä? Hän ei voinut kysyä äidiltä eikä hän voinut tyytyä ilmankaan.

Silloin sattui hän eräänä päivänä isän papereita järjestäessään löytämään joukon vanhoja kirjeitä. Ne olivat kaikki huolellisesti yhteensidotut ja ympärillä oli käärepaperi, johon isä oli kirjoittanut vuosiluvut 1868-1869 — isän ja äidin kihlausvuosi.

Hellävaroin Salme avasi käärön. Hän sekä iloitsi että pelkäsi.

Hän oli lukenut hetken, kun äkkiä äännähti hämmästyneenä. Se oli kaikki niin uutta ja outoa. Hän ei ikinä ollut kuullut siitä mitään.

Taas hän luki, — luki ahmimalla kirjeen toisensa jälkeen. Viimein hän nousi, kääri kirjeet taas kokoon, pisti ne taskuunsa ja pujautti etehiseen. Sieltä etsi hän päällysvaatteensa ja kiiruhti ulos.

Hän kulki kiivaasti tietä pitkin.

Vasta kaupungin portilla hän hämmästyneenä pysähtyi. Minne hän oikeastaan aikoi? Mitä hän täältä etsi? Hän oli aivan tietämättään joutunut tänne, ajatusten vielä viipyessä siinä, mitä hän vasta oli lukenut.

Salme oli jo kääntymäisillään kotiinpäin, kun hänen katseensa kapean laitakadun varrelta löysi pienen, kyljelleen kallistuvan rakennuksen, jonka moniruutuisissa ikkunoissa geraaniumit ja verempisarot iloisina paistoivat.

Miina-täti! Salmen mieleen juolahti jotain, jota hän ei ennen ollut ajatellut. Hän joudutti kulkuaan.

Hetken kuluttua hän istui vanhanaikaisessa kaksisoutuisessa keinutuolissa, Miina-tädin hääräillessä kahvipannuineen lieden ääressä.

— Täti, sanoi Salme äkkiä, pysäyttäen keinutuolinsa, sinä tiedät, että hääpäiväni lähenee.

— Armias, lapsi kulta, täti pisti pannun lieden reunalle ja pyyhkäisi hätäisesti käsiään esiliinaan. — Ethän sinä vielä liene hyvästillä?

— Enhän minä maaliskuussa hyvästillä, kun juhannuksena lähden!

— Johan sinä minut vallan säikäytit!

— Minä vain ajattelin sitä, että kun naimisiin menen ja kauaksi joudun, tahtoisin viedä muassani niin monta muistoa kuin mahdollista lapsuuteni kodista. — Sinä täti tunsit isän ja äidin, heidän ollessaan nuoria?

— Tunsinhan minä. — Täti seisoj selin Salmeen ja tirautti kahvia kuppiin, katsoakseen oliko kirkasta.

— Isä taisi kuulua heränneisiin?

— Kuului vähän aikaa — ja tunnetuksi tulikin suurena puhujana. — Mutta mitä sinä nyt niistä? — Täti kääntyi Salmeen päin, katsoi hetken kysyvästi, melkein moittien ja kääntyi sitte järjestämään kahvikuppia tarjottimelle.

Salme ei vastannut. — Äidin koti taisi olla toisellinen, sanoi hän hetken kuluttua.

— Äidin-isäsi oli varakas tilanomistaja ja äitisi oli hänen ainoa lapsensa.

Täti asettui juhlallisesti pieneen nojatuoliin vastapäätä Salmea, suori rypyt esiliinastaan ja työnsi kahvitarjottimen Salmeen päin. — Eihän hän tainnut pitää tyttärensä valinnasta, mutta ei hän kieltänytään. — Niistä naimisista puhuttiin paljo aikoinaan. Eikä se ihme ollut. — — Arvaat sinä, että äitiäsi oli pidetty kuin kukkaa kämmenellä, mutta annas olla, kun sitte isäsi tulee sarkavaatteissaan saarnaamaan synnistä, ja maailman turhuudesta, silloin vasta äitisi riemastuu ja on onnellinen. Siinä mies semmoinen kuin olla pitää! Se se vasta taivaan tiellä kulkee ja voi toisiakin tielle neuvoa!

Salme hymyili. — Äidin tapaista. — — — Jos voi puhua äidistä ja intohimosta samana päivänä, sanoisin, että hänen ainoa suuri intohimonsa on ollut itse tehdä ja saada toisia tekemään oikein.

— Sentähden hän sitte niin suri, kun isäsi muuttui. — Täti katsoi kadulle päin. — Ne oli ne onnettomat rahat ja tämän elämän huolet, jotka sen tekivät. Kaikki alkoi, kun iso-isäsi kuoli. — Ei isäsi pahaa tarkottanut, mutta kietoutui verkkoon, niin ettei huomannutkaan. Surkeutta siitä tuli joka suhteessa.

Salmen keinutuoli narahti. — Täti kulta, kahvisi jäähtyy.

Hän nousi hätäisesti, meni ikkunan luo ja rupesi tiedustelemaan tädin ruusujen vointia, olivatko hiiret tänä talvena nakertaneet niitä vai olivatko jättäneet rauhaan? Ja oliko se suuri tummanpunainen ruusu, josta Salmekin oli tädiltä oksan saanut, vielä elossa. Sitte katsoi hän kelloaan ja huomasi, että oli aika lähteä kotiin. Hän oli jo viipynyt liiankin kauan.

Tämän jälkeen Salme melkein aina ajatellessaan omaa tulevaisuuttaan muisti isän ja äidin yhdyselämää. Hänen teki usein mieli puhua siitä äidin kanssa, mutta hän ei hennonut eikä jaksanut.

Viimeisenä iltana ennen Holgerin häihin tuloa kiertyi puhe kuitenkin siihen.

Salme oli ottanut lapsuutensa pienen jakkaran ja illalla tapansa mukaan asettunut äidin vuoteen viereen. He olivat puhelleet myöhäiseen yöhön asti.

— Kohta lähden sille taipaleelle, jolle sinä, äiti jo kahdeksantoista vuotiaana astuit.

Se tuli sanotuksi äkkiä ja aivan kuin vahingossa.

Äidin kalpeat kasvot kävivät vieläkin kalpeammiksi. — Toisenlaiset ovat olot ja toisenlaiset ihmiset monessa suhteessa, sanoi hän hiljaa. — Mutta suurin piirtein katsottuna on ihmiselämä samanlaista kaikkialla. — — — Sinussa on muuten liiaksikin paljo samaa kuin minussa.

— Kuinka niin, äiti?

— Sinä olet sydämellinen ja syväkin tunteissasi, — äiti pyyhkäisi sivellen hänen päätään. — Mutta samalla on sinussa jotain kylmää. — Sinä rakastat viileyttä niinkuin minäkin. — Välistä olen halveksinut tätä puolta itsessäni — toiste puolustuksekseni ajatellut, että syvä vesi onkin viileää ja pysyy aina verrattain samanlaisena. Matalikko se jäähtyy ja lämpenee, lämpenee ja jäähtyy taas.

Salme hymyili. Mutta äiti jatkoi, kärsivä, tuskallinen ilme kasvoissaan. — Ja sitte sinussa ehkä on sitäkin, ettet jaksu rakastaa, jos et samalla saa ihailta. — Sellainen olin minäkin. — Satuin kerran kuulemaan isäsi saarnaavan. — Se hetki tuli elämäni käännekohtaksi ja se oli tuttavuutemmekin alku. Olin siihen asti ollut varakkaan kodin hemmoteltu lapsi, isäni ainoa ilo ja epäjumala. — —

Nyt opin ymmärtämään, miten huono, köyhä ja kelvoton olin. Voi Salme, kuinka minä silloin rakastin häntä, joka avasi silmäni! — Ajattele kaikkein onnellisimpia hetkiäsi Holgerin kanssa, silloin aavistat, mitä minä tunsin.

— Etkä koskaan ennen ole kertonut näitä minulle, äiti! — Ääni oli puoleksi nuhteleva.

— En ole voinut, enkä tahtonut. Mutta nyt minun täytyy. Enhän minä tiedä, minkälainen elämäntaival sinulla on astuttavana, enkä tiedä saammeko koskaan enää tavata.

Salme painoi päänsä äidin polvelle. — Jatka, pyysi hän hiljaa.

— Isäni oli kovasti pahoillaan valinnastani, mutta hän ei yrittänytkään pakottaa minua niinkuin useimmat isät kai siihen aikaan olisivat tehneet. Hän osti vain meille tämän kodin ja laittoi sen kuntoon meitä varten. Joka soppi ja joka kapine täällä on minulle siitä pitäen kertonut hänen suuresta rakkaudestaan.

Äiti huoautti. — Sitä on hyvä muistella vielä nytkin.

— Entä sitte, äiti. Miksi kaikki vähitellen muuttui?

— Herännäisyys sammui paikkakunnallamme. Vanhat kuolivat, muutamat muuttivat pois. Pari vuotta häittemme jälkeen kuoli minun isänikin, jättäen meille omaisuutensa. Tuo perintö oli osaltaan syynä muutokseen. Isäsi ryhtyi sen saatuaan monenmoisiin yrityksiin, jotka hankkivat hänelle ja meille kaikille paljo huolia. Ei hän uhkapeliin ruvennut eikä vääryyttä tehnyt, mutta varamme menivät siihen. Siihen menivät myöskin isän aika ja ajatukset. "Elatuksen murhe" tukahutti hyvän siemenen, ja minä, joka olin uskonut vasta hänen rinnallaan oppivani elämän kaidalla tiellä kulkemaan, — minä jäin yksin — ruokona tuulessa heilumaan — — —

Ei uskaltanut toinen eikä toinen katkaista äänettömyyttä. Viimein äiti kuitenkin jatkoi:

— Minä olen rikkonut paljo. — En voinut tehdä häntä onnelliseksi, sillä rakkauteni kylmeni. Suuret surut eivät sitä tappaneet eikä polttava tuska, mutta se suru, että suuri elämän päämäärä himmeni, haihtui, pienet arkiasiat ja jokapäiväiset pyyteet siirtyivät sijaan. — — — Väliin toivoin ymmärtämättömyydessäni, että isä hoiperrellen palaisi kotiin tai edes kerran löisi minua armottomasti, jotta saisin jotain antaa anteeksi ja sitte paljo, paljo rakastaa. Mutta mitään sellaista ei tapahtunut. — — — Isä kärsi itse, minä tiedän sen, mutta hän ei voinut yksin päästä vapaaksi, eikä minusta ollut auttajaksi, kun en osannut auttaa oikealla tavalla.

Salme itki pää äidin vuoteen laidalla.

— Älä itke, Salme, älä! Sinä olet ainoa onnemme lapsi. Kun sinä synnyit, kuljimme vielä kumpikin elämän kaidalla tiellä. Isä virsin sinua viihdytti, äiti siunauksin saatteli. Sinä olet saanut perinnön, jota ei toisille ole suotu — onnen tunteen ja uskon onneen. Ne ovat syntymälahjojasi. — — Se on varmaan usein sinua auttanut ja on vastakin auttava. Se on kallisarvoinen perintö, mutta se velvoittaa myöskin.

— Salme, sinä olet samanlainen kuin minä. Äiti jatkoi puhuen kuin oman mielensä kevennykseksi. — Sinullakin on sisimmässäsi voimakas tunne siitä, että meidän täytyy ei ainoastaan ajatella sitä mikä on oikein ja puhua siitä, vaan myöskin elää sen mukaan, maksoi mitä maksoi. Jos sinä joskus, — minä sanon jos. Huomaa! En minä oleta mitään, mutta minä sanon, *jos* huomaisit Holgerin toiseksi kuin mitä olet uskonut, pikkumaiseksi ja pieneksi sen, mikä sinusta nyt on suurta ja jaloa, silloin isku kohdistuisi kipeimpään kohtaan.

Salme nosti päänsä vuoteen laidalta. — Äiti, minä en koskaan voisi selviytyä niinkuin sinä.

— Sinun täytyy selviytyä paremmin, paljoa paremmin, — rakastaa, missä minä rikoin; parantaa, missä minä pahensin. — — — Siunauksin minä sinua saattelen, rukouksin rohkaisen.

— Koko elämäsi, äiti, joka muisto sinusta on paras rohkaisu. — Sinä rikoit — olkoon niin, — isän tähden — itsesi tähden — — —

— Totuuden tähden, täydensi äiti.

— Mutta muistatko, äiti, kun kerran minua pienenä ollessani rankaisit. Sinä olit suutuksissasi silloin, mutta samassa kun sen huomasit, suljit minut syliisi ja pyysit anteeksi. Sinä tunnustit lapsellesi rikoksesi, sinä tuomitsit itseäsi ankarammin kuin kukaan muu olisi voinut sinua tuomita. Sinä hetkenä kasvoit suureksi lapsesi silmissä!

Silloin äiti tyrskähti itkuun.

— Äiti, äiti, et saa itkeä. Et saa, etkä tarvitse!

— Anna minun itkeä, Salme, — itkeä kiitollisuuden kyneleitä siitä mitä olet ollut minulle, itkeä sitä että kadotan sinut, lapseni ja ystäväni, itkeä omaa huonouuttani enin.

Salme ei vastannut. Hän nousi kalpeana ja taistellen, voittaakseen liikutustaan, meni suoraan ikkunan luo ja kohotti käärekaihtimen. — Päivä jo sarastaa, sanoi hän hiljaa, — vielä päivä sinun luonasi, äiti.

6.

Laiva oli lähdössä. Kapteenin käskevä ääni kuului komentosillalta. Köydet irroitettiin ja viskattiin toiset laivaan, toiset rannalle. Silloin — viime hetkessä, nainen laivan kannelta kiiruhti maihin. Se oli Salme.

Hän seiso hetken ympärilleen katsoen, kuin olisi hän jotain unohtanut. Sitte hän äkkiä kenenkään huomaamatta kumartui syvään maata kohden ja pyyhkäisi kuin hyväillen rantaa.

Samassa huomasi hän laivamiesten tarttuvan siltaan. — Älkää vielä. Minun täytyy mukaan. — Hengästyneenä pysähtyi hän Holgerin rinnalle.

— Arpa on heitetty. — Holgerin käsivarsi kiertyi hänen ympärilleen. — Sinä olet omani ainaiseksi ja kokonaan.

Salme painautui lähemmä häntä. Holger tunsu, että hän vapisi. — Sano, että se on riemua, sulaa riemua! — Ääni oli kiihkeä ja rukoileva.

Salme ei vastannut.

— Omani, iloni, mitä sinä ajattelet? Etkö jaksat riemuita rinnallani? Onko ero niin raskas? — Hän puhui yhä hiljaa ja kiihkeästi. — Sano, että rakastat minua tarpeeksi, jättääksesi kaiken!

— Eikö tekoni sitä sano?

— Sanoo, mutta sinä vapiset. — Tahtoisin nähdä sulaa onnea katseessasi.

Salme pudisti päätään. — Voisinkohan silloin todella rakastaa? kysyi hän hiljaa.

— Sinä olet oikeassa, — minä vain muistin omaa rajatonta riemuani.

He eivät senjälkeen paljo puhelleet, istuivat vain käsityksin, katsellen saaria ja niemiä, joita sivuuttivat.

Ilta saapui. Kultaisena keränä painui aurinko aaltoihin. Taivaan rannalla paloi iltaruskon heloittava puna ja meren aaltoihin heijastui sen hehku. Hehkui taivas, hehkui maa, hehkui onnea kahden katse.

Vähitellen vaimeni värien kirkkaus. Hehku haipui. Tummat varjot voittivat alaa. Hämärtyvä kesäyö verhosi saaristoseudut surumieliseen vaippaansa.

Salme ja Holger istuivat yhä käsityksin kannella, silloin tällöin vain kuiskaten sanan toisilleen.

— Kohta katoaa viimeinen kaistale kotimaata näkyvistäni.

Holger ei vastannut.

— Silloin ei silmäni enää etsi muuta rakasta kuin sinua, ei muu korviini suloiselta soinnu kuin sinun äänesi.

— Salme, tunturimorsioni, ystäväni, iloni, se tekee onneni yhä täydellisemmäksi, — etkö sitä ymmärrä?

Salme ei kohta vastannut. Ajatteleva, miltei tuskallisen tutkiva katse kiintyi hetkeksi Holgeriin. Mutta epäroivä mietiskely väistyi pian ilon tieltä. — Ymmärrän, että rakkautesi on suuri, voimakas ja vastustamaton kuin tunturituuli. — Hän hymyili.

— Ja tiedätkö mitä tuo tuuli tekee? Se irroittaa vapisevan haavanlehden sen rungosta, sulkee sen syliinsä, kuljettaa tunturin tuolle puolen ja ottaa sen siellä omakseen. Ja kun värähdys käy läpi hennon lehden, silloin se vain sulkee sen yhä lujemmin syliinsä, tanssittaa, tuudittaa, viihdyttää ja soittaa suurta, rajatonta riemuaan ilmoille.

— Holger sinä — —

— Niin, Salme, sinä — Mutta sinun tulee kylmä täällä. — Hän kääri matkavaipan paremmin hänen ympärilleen. — Mennään alas, sanoi hän viimein. — Sinä tarvitset lepoa.

Mutta Salme vastusti. Hän tahtoi viipyä kannella niin kauan, kun näki kaistaleenkin kotimaata. Vasta kun oli jouduttu aavalle merelle, hän nousi. Nyt ei mikään enää häntä täällä pidättänyt. Holger oli nyt hänen kaikkensa, hänen ainoansa.

Mutta toisen päivän aamuna, kun Salme hetken nukahdettuaan heräsi yöjunan kimakkaan vihellykseen ja puheeseen, jota kuuli vaunun ulkopuolelta, selveni hänelle äkkiä, että hän nyt oli Norjassa, Holgerin kotimaassa, joka tästä puoleen oli oleva hänenkin maansa.

Tuo ajatus herätti syntyessään voimakkaan tuskan tunteen hänen povessaan. Isänmaa, oma kansa, taisiko sama henkilö sovittaa nuo nimitykset useampaan maahan, useampaan kansaan? Saattoiko puu, joka paikaltaan siirrettiin, kohta tuntea olevansa kotimaaperässä, ainoastaan siitä syystä, että ulkonaisen muutoksen johdosta uusi multa oli hänen juuriaan lähellä?

Eikö tällaisissa tapauksissa pikemmin saattanut käydä kuin äidillisen ystävän, joka jouduttuaan äitipuolen asemaan ja vaatiessaan äidin nimeä, kadottaa senkin mitä ennen on saanut osakseen.

Salme säikähti ajatuksiaan, säikähti tuntiessaan selvään ja voimakkaasti, että Norja oli Norja, vuonojen ja vuorien kaunis maa, Holgerin maa, rakas Salmellekin, mutta Suomi yksin oli kotimaa.

Hän loi pikaisen, miltei apua pyytävän katseen Holgeriin, mutta tämä nukkui. Silloin Salmekin jäi hiljaa makaamaan, ajatusten yhä kiertäessä entistä uraansa.

— Sinun maasi minun maani, sinun kansasi minun kansani, toisti hän itsekseen. Ja hän tunsu, miten rakkaus Holgeriin loi riemusointua noihin sanoihin. Mutta sydämensä sisimmästä kuuli hän itsepitäisen, joskin tahdon puoleksi tukahduttaman tunnustuksen: Suomi yksin.

Salme ei päässyt eroon näistä ajatuksistaan, ei sittekään, kun Holger oli noussut ja he yhdessä olivat ruvenneet järjestämään tavaroitaan junasta lähtöä varten.

Hän oli niin hajamielinen, että Holgerkin sen huomasi.

— Mitä sinä uneksit? Me tulemme pian perille. Ensi asemalla on jo junasta lähdeävä. Siellä on

kaunis, kellahtava, valkoharjainen vaunuparini meitä vastassa.

Salme ei vastannut mitään.

— Toinen hevosista, Thor, on kotikasvatti, jatkoi Holger. Toisen ostin kihlauksemme jälkeen, kun palasin Suomesta. Tätä päivää varten sen hankin ja tätä päivää varten sitä on kasvatettu.

Silloin Salme kiskaisihe irti ajatuksistaan. Katse säteili kiitollisuutta. — Minä pidän niin äärettömästi hevosista.

Holger hymyili. — Ja koirista myöskin, täydensi hän.

— Sinä teet minusta pilaa.

— Entä jos tekisinkin? Hullaantuu tunturituulikin välistä onneaan laulaessaan.

Salme katsoi pois päin. — Välistä pelkään Thorsgaardin komeutta, sanoi hän äkkiä.

— Turhaa. En ole ikänäni rakastanut koreilua enkä kuoren kiiltoa. Sellaista et löydä kodistani, — kodistamme, oikaisi hän samassa.

— Sinun se on enemmän kuin minun.

— Sinun kaikkineen, mitä siellä on, sillä minä olen sinun. — Hän veti Salmen polvelleen ja suuteli häntä kerta toisensa jälkeen. — Minä en ymmärrä, miten sait niin suuren vallan minuun, mutisi hän kuin itsekseen. — Sinä anastit sen kohta, kun tulit vastaani tunturilla, niin puhtaana, niin koskemattomana, hentona, vapisevana haavanlehtenäni ja kuitenkin suurena teeskentelemättömässä suoruudessasi.

— Ja minä saan pitää sen vallan, minkä sain?

— Ainaisiksi ajoiksi.

Silloin Salme kietoi kätensä Holgerin kaulaan. — Kiitos, kiitos, rakas!

Pieni, miltei huomaamaton pilvi kohosi Holgerin otsalle. — Vai on valta sinulle suuriarvoista.

— Viisas, järkevä Holgerini, miten typerä olet! Mitä voisit tehdä onneksesi, ellet minulle valtaa antaisi. Ja minäkin rakastan, rakastan rajattomasti.

— Anna minun usein sitä tuntoa! Muista, että kauan olen kulkenut yksin. Siksi on sydämeni nälkä suuri.

Taas kuvastui Holgerin kasvoilla tuo väsynyt, kärsivä ilme. Mutta samassa kavahti hän pystyyn. — Salme, sinä hirmuvaltijaani, juna viheltää, me tulemme perille.

Heille tuli kiire. Tavarat koottiin. Juna pysähtyi. Thorsgaardin miehet kiiruhtivat vaunuun ottamaan isäntäväen tavaroita.

Salme näki aseman edustalla vaunut liinakkoparineen ja kahdet kuormarattaat. Hän huomasi silmänräpäyksessä, miten hienoa ja komeaa kaikki oli. Se hiveli hänen silmäänsä, mutta tuotti samalla miltei ahdistavan tunteen. Kaikki oli niin uutta ja outoa.

— Tule! Holger auttoi hänet junasta. — Katso, tuolla on hevoseni. Tämänpuoleinen on minun kotikasvattini, tuo toinen on sinun. Se on aivan mainio ratsuhevonen, parempi kuin omani.

Hänen kasvonsa loistivat, ja liikkeet olivat ripeän voimakkaat kuin nuoren miehen.

Salme huomasi, miten nuorekkaalta, voimaa uhkuvalta hän tuntui näin onnellisena ollessaan. Mielipahan ja surun sattuessa tuntui hän ennen aikojaan vanhentuneelta. Loihtia onnea Holgerin tielle, onnea koko hänen olentoonsa, se oli tästä puoleen oleva Salmen tehtävä.

Samassa tulivat Thorsgaardin miehet tavarakuormineen, Salmen teki mieli tervehtiä, mutta ujous esti. Eikä Holgerkaan huomannut esittää. Hän vain puheli miesten kanssa, antoi määräyksiä, kyseli kotikuulumisia ja hyväili hevosiaan, pistäen niille suuhun muutaman sokeri-sirusen, jonka oli löytänyt takkinsa taskusta.

Salme jäi häntä katsomaan. Noin, syöttäen sokeria hevoselle, oli hän seisonut silloinkin, kun Salme näki hänet ensi kerran. Siitä oli ainoastaan vuosi, mutta vuosi, jonka kuluessa Salme oli saanut paljo ja eronnut paljosta. Siksi tuntui muisto etäiseltä.

— Nyt kai olemme valmiit lähtöön, sanoi Holger samassa. Silloin Salme rohkaisi mielensä, meni miesten luo ja ojensi heille kätensä. — Hyvää päivää. Terveisiä Suomesta, sanoi hän.

Miehet kumarsivat ja toivottivat tervetulleeksi Norjaan.

Samassa tunki Salme Holgerin käden olallaan. — Nyt on jo kiire. — Ääni oli malttamaton.

Salme katsoi häneen pitkään. — Täytyihän minun tervehtiä, sanoi hän hiljaa, Holgerin asettuessa hänen viereensä vaunuihin.

— Ethän sinä voi ikävöidä perille yhtä malttamattomasti kuin minä.

— Holger!

— Thorsgaard on minulle paras paikka maailmassa ja sinä rakkaimpani.

— Ja minulle se on tuleva kotini, meidän kotimme Holger. Eikö siinä ole kylliksi?

— Onko? — Kärtyisiä ilme Holgerin kasvoilla muuttui äkkiä hellyydeksi.

— On varmasti. Toivon perille ainakin yhtä kiihkeästi kuin sinä.

Mutta Holger pudisti päätään. — Sitä et voi. Muista, mitä tulosi minulle tietää. Sittekuin äitini kuoli, on koti kaivannut hyvää hengetärtä. Onnea en senjälkeen ole siellä tuntenut. — Isä kuoli, — omaiset kuolivat. Murhe ja mustat muistot tulivat tovereikseni.

Salme siveli hänen kättään. — Sinä rakas!

— Etkö nyt ymmärrä, ettei tämä hetki voi olla sinulle niin suuriarvoinen kuin minulle, ei niin toivottu, ei niin nälkäisesti kaivattu? Sano?

— Ymmärrän, sillä tiedän, että kaikki sinun tunteesi ovat minun tunteitani syvemmät ja paremmat. Suomen lapsi on pikkusielu tunturilla kasvaneen rinnalla.

— Älä sano niin. — Holger nosti hänen kätensä huulilleen. — Mutta sinä et ole niin vanha kuin minä, et niin vuosien ja surujen vanhentama. Sinä et ole kärsinyt etkä taistellut niin kuin minä.

— Enkä ole voittanut niin sankarillisesti.

Ilon välähdys kirkasti Holgerin kasvot, kun hän oikaisihe ja kiersi kätensä Salmen vyötäisille.

Salmen täytyi taaskin ajatella, sitä miten herkät Holgerin kasvot olivat, miten selvään ja äkkiä niissä kuvastuivat kaikki hänen tunne-elämänsä eri vivahdukset. Se ominaisuus oikeastaan olikin ensimmäisiä, joka oli kiinnittänyt Salmen huomion Holgeriin. Jo Mjösenlaivassa oli hän nähnyt sekä suuttumuksen pilviä että auringon paistetta Holgerin kasvoilla. Mutta nyt hän ensi kertaa kysyi itseltään mikä oikeastaan oli tavallisempaa Holgerille, tuo ukkos-ilman sävy, vai päivänpaisteko. Ja kenestä riippui, mikä *oli tuleva* tavalliseksi?

Onnensa ohessa tunki hän edesvastuunsa suuruuden.

— Tahtoisin aina, aina olla sitä, miksi minua nimität, päivänpaisteesi ja ilo elämäsi tiellä.

Salmen huulet liikkuivat, käsi hyväili Holgerin kättä, mutta kuiskaus oli niin hiljainen, ettei Holger sitä kuullut. Hän ei edes huomannut Salmen sanoneen jotain. Hänen ajatuksensa kulkivat yhä siihen suuntaan, johon Salme äsken oli ne kääntänyt.

Hän ajatteli sankarillista voittoa.

Paljo oli todella vuosien vierieessä muuttunut. Kun Holger peri Thorsgaardin, oli se rappiotilassa ja ränsistynyt. Varallisuudesta ei ollut tietoa. Puute ja perhesurut painoivat.

Holger oli elossa olevista lapsista vanhin ja ainoa, joka kykeni taloa asumaan. Hän oli hetken epäillyt, sitte teräksisin tahdoin ryhtynyt työhön.

Talo kohosi rappiotilastaan. Kaikki uudistettiin ja laitettiin mallikelpoiseen kuntoon. Holger alkoi myydä metsää, sai varallisuutta, perusti sahan ja laajensi asioitaan.

Näitä voittojaan hän muisti Salmen sanojen johdosta ja niistä hän kertoi hänelle. Hän kuvasi ponnistuksensa ja ponnistustensa tulokset. Hän puhui kuin se, joka vaikeuksien ja ylenkatseen painon alta on kohonnut kunnioituksen ja huomion kukkuloille. Tietoisuus siitä soi joka sanasta. Mutta niistä

välkähti samalla esiin teräksinen tahto ja rakkaus työhön.

Siihen puoleen Salmen huomio kiintyi, sillä hän kuunteli niinkuin se kuuntelee, joka rakastaa. Mutta hän kuunteli myöskin oppiakseen ymmärtämään ja täyttämään elämänsä tehtävää.

— Mutta miten voit sinä niin paljon asioita hoitaa? kysäsi hän viimein.

— Ahkeruus on ilomme. Siitä saat selityksen. Ja tiedäthän, että Einar Sten on apunani kaikessa. Voin ehdottomasti luottaa häneen.

Salme painui hetkeksi ajatuksiinsa. Hän oli kyllä jonkun kerran kuullut Holgerin puhuvan tästä työtoveristaan ja ystävästään, mutta hän tiesi sittekin oikeastaan hyvin vähän Einar Stenistä. Hän lausui sen johdosta arvelunaan, että Einar itse ehkä pian tulisi Thorsgaardiin heitä tervehtimään.

Mutta Holger pudisti päätään. — En usko. Hänellä on paljon työtä, enkä kovin häntä ole kehoittanutkaan. Tahdon rauhassa nauttia onnestani.

— Ja antaa minun siitä nauttia.

— Saattaapa sitäpaitsi pälkähtää Einarin päähän olla mustasukkainen, jatkoi Holger leikitellen hyväillen Salmen kättä. — Siitä asti kuin tutustuimme on Einar ollut ystäväni ja apuni. Vidar-veli purjehtii pitkin maailmaa, eikä hänestä olisi tällaisiin töihin. Olisin yksin saanut pitää huolta kaikesta, ell'en olisi löytänyt Einaria. Me tutustuimme kerran, eräällä matkalla. Hän oli silloin kovassa pulassa, poika parka. Minua säählitti hänen kohtalonsa ja samalla huomasin, että hän oli mies minua varten. Käytin tilaisuutta hyväkseni. Autoin samalla kun itse hyödyin. — Einar on minulle siitä saakka ollut kiitollinen, ja minun puolestani täytyy tunnustaa, että sellaista miestä en mistään muualta olisi löytänyt. Kymmenen vuotta olemme nyt tehneet työtä yhdessä. Sen ajan kuluessa olen usein pitkät ajat oleskellut Kristiaaniassa Einarin kodissa, jossa vanha tätini Gudrun Thoresen emännöi. — Ei ole ihme, jos Einar rehellisenä vanhanapoikana nyt on harmissaan.

— Kenties hän pian seuraa esimerkkiäsi, arveli Salme.

Holger nauroi. — Vielä mitä. Mutta mustasukkainen hän kyllä saattaa olla.

— Paras sitte kun pysyisi poissa.

— So — so! Mutta siinä suhteessa olen yhtä mieltä kanssasi: Pysyköön poissa nyt, jotta ennätän ilooni tottua, jotta saan kukkaistani katsella, sen tuoksua hengittää, sen hempeyttä tuntea.

— Holger, miten paljon iloa mahdat valmistaa ystävillesi ja ympäristöllesi, kun jo minullekin olet ehtinyt tuhlata niin paljon — paljon puhtainta kultaa. Kaikki, mitä teet ja sanot, paljastaa minulle suuren sydämesi aarteita.

— Mutta ne aarteet, ne eivät olekaan joka miehelle. "Välj icke till förtrogen hvem helst som vill. Tomt hus står gärna öppet, men rikt stängs till", — niin vanhat viikingit lauloivat. Sinua varten ovat nuo sanat, jotka sydämeni syvyyksistä esiin pulppuavat. Ei niitä toisille tuhlata. — Jos oikein arvaan, ei Thorsgaardkaan koskaan ole ollut niin kaunis kuin nyt, sinun saapuessasi sinne. Samoin on sydämenikin puhjennut juhlimaan sinua, yksin sinua varten.

He istuivat kauan äänettöminä. Ja kun viimein taas rupesivat puhelemaan, kohdistui keskustelu kokonaan Thorsgaardiin ja sen asukkaihin.

Hämärsi jo eivätkä vielä olleet perillä. Salme alkoi ihmetellä, oliko ajettava myöhäänkin, mutta Holger laski vain leikkiä, tekemättä selkoa siitä missä asti oltiin.

Äkkiä kavahtivat hevoset takajaloilleen. So — so — hiljaa, kuului ajurin tyynnyttävä ääni.

"Holger, mitä tämä on?" Mutta samassa näki Salme kunniaportin liehuvine lippuineen, köynnöksineen, valolyhtyineen ja köynnösten ympäröimine hohtovärisine kirjoituksineen: Salme og Holger Thoresen.

Huimaavaa ravia kiiti vaunupari eteenpäin pitkin kaunista lehmuskäytävää, jota kesäillan hämärässä kaunistivat tien molemmin puolin puihin ripustetut eriväriset lyhdyt.

Vähitellen hiljensi ajomies vauhtia, vaunut pyörähtivät toisen kunniaportin kautta kauniisti valaistulle pihalle, ja samassa kajahti tulijoita vastaan voimakas "hurraa".

Holger pauskasi vaunun-oven auki, hypähti maahan ja ojensi kätensä Salmelle. "Tervetuloa valtakuntaasi, kuningatar!" kuiskasi hän hiljaa. Sitte pujotti hän Salmen käsivarren omaansa ja kääntyi väkijoukon

puoleen.

— Monet kiitokset teille, ystäväni, valmistamastanne juhlallisuudesta. Huomenna toivon, että jatkatte juhlaa vierainamme.

Hän nosti lakkiaan, teki lyhyen nopealiikkeisen kumarruksen ja kääntyi sitte Salmeen. "Nyt sisään!"

Melkein kantamalla kantoi hän hänet portaita ylös.

Salme oli vilahdukselta nähnyt teräväpiirteisen, suoraselkäisen Birgitte-vanhuksen portaitten juuressa ja oli jo ollut ojentamaisillaan kättä hänelle. Samoin oli hän aikonut kiittää vanhaa ajomiestä, josta Holger oli kertonut, että hän eli ollut talossa jo ennen Holgerin syntymää. Mutta joka Holgerin liike sanoi hänelle: "Sinä olet minun, minun yksin. Etkö muista?"

Kuin huumauksessa antoi hän Holgerin auttaa takin yltään. Sitte loi hän pikaisen, miltei pelokkaan katseen ympärilleen.

Eteinen oli suuri ja kirkkaasti valaistu, sisustus aito norjalaista, ei komeaa, mutta iloista ja silmää hivelevää yksinkertaisessa aistikkaisuudessaan.

— Tästä pääsemme suoraan saliin. Vasemmalla on ruokasali, oikealla ovat minun huoneeni. Kenties alamme niistä.

— Tietysti.

Kuin unessa kulki Salme Holgerin käsivarren kannattamana huoneesta toiseen. Ensimmäiseen eivät pysähtyneet. Se oli Holgerin konttori- ja vastaanotto-huone, johon oli eri sisäänkäytävä. Siitä tultiin toiseen, Holgerin yksityiseen työhuoneeseen: Kirjahyllyjä pitkin seinä, ikkunalla lasikuvuissa siemennäytteitä, suuri työpöytä läheisyydessä, viereisellä seinällä sanomalehtiä, asiapapereita ynnä muita, kaikki omissa erityisissä pitimissään.

Kaikki täällä tiesi monipuolista, hyvin järjestettyä työtä. Sitä enemmän pisti huoneen etäisin, kodikas nurkka silmiin. Avonaisen, suomalaisen takan ääressä kaunis roihurahi, vastapäätä mukava, valkean vuohentaljan peittämä lepotuoli ja tuolin toisella puolella pieni, sirotekoinen pöytä kannattamassa kukkivaa ruusua.

Holger painautui tuoliin, vetäen Salmen polvelleen. — Tiedätkö, miksi minulla on tällainen nurkka työhuoneessani? Tiedätkö, että se pyytää ja vaatii kotini hyvää hengetärtä olemaan ilonani ei vain lepohetkinä, vaan työnkin aikana.

— Rakas, rakas! Ja minulle olet sinä tämän kodikkaan sopukan valmistanut!

— Siksi, että tarvitsen sinua, tarvitsen tuntea läsnäolosi, tarvitsen ymmärtää, etten enää ole yksin. Kuuletko? Ymmärrätkö? — Hän painoi Salmen pään povelleen, sulkien hänen suunsa hehkuvien suudelmin.

— Nyt menemme tänne. Täällä on vierashuoneeni, — herrojen seurusteluhuone, jatkoi hän esittelyään.

Huone teki rauhallisen, miellyttävän vaikutuksen tummanvihreine väreineen.

Samassa levitti Holger salin ovet selkosen selälleen.

Häikäisevät kristallit säteilivät sähkövalossa. Flyygeli seisoj avattuna, ja korkealle kaartuva katto näytti aivan kuin odottavan voimakasta säveltulvaa. Vastapäätä flyygeliä, toisen seinän vierustalla paistoivat upeina rehoittavien palmujen varjossa hohtavan valkoisina Chapun marmorinen "Jeanne d'Arc" toisella, Takasen "Rebekka" toisella puolella.

— Hän ennätti tänne ennen sinua. — Holger hymyili Salmen hämmästykselle. — Teitä on nyt kaksi puoleksi suomalaista.

Puoleksi suomalaista! Se särähti pahalta, mutta Salme ei ennättänyt ajatella tuota sorasäveltä. Hän vain tunsu, miten suuri Holgerin rakkaus oli, miten se kohtasi häntä tämän kodin joka kolkassa, miten se hehkui häntä vastaan joka askeleella, minkä hän otti.

— Ja täällä on kirjastohuone, jatkoi Holger. Eikö tämä kellertävä amppelin valo ole miellyttävää? — Jos tahdot, saat kirkkaampaa tästä. — Hän väänsi sähkönappulaa saaden kristallikukkasen jalustallaan pöydällä säteilemään.

— Ja täältä pääsemme makuuhuoneeseen.

Punainen, hehkuva valo tulvahti avatusta ovesta. — Mutta sinne pääset myös suoraan omasta suomalaisesta sopukastasi.

Holger avasi kirjastohuoneesta oven valoisaan nurkkahuoneeseen, jonka sisustus oli yhtä iloisen valoisa kuin itse huone.

Vanhanaikuiset, valkeat huonekalut olivat päällystetyt sinisellä, suurikukkaisella silkillä, seinällä riippui Salmen vanhempien kuvat sekä maisemia Suomesta.

Ainoastaan huoneen rakennustyyli oli norjalainen suurine nurkkaikkunoineen, josta etelän aurinko pääsi huoneeseen paistamaan.

— Holger! Salme kietoi kätensä hänen kaulaansa. — Ei koskaan nuori vaimo ole tullut kotiin, jossa miehen rakkaus häntä olisi kohdannut niin lämpimänä, niin suurena kuin sinun rakkautesi minua täällä kohtaa.

— Ei joka morsian jätäkään omaisiaan, kotiaan ja kotimaataan yksinäisen, vanhan miehen iloksi.

— Paraimman, jaloimman miehen omana ollakseen — Salme hyrähti itkuun.

— Kyyneleitä onnemme suurena juhlapäivänä!

— Anna minun itkeä, sanoi Salme hiljaa. Minä itken onneni äärettömyyttä.

7.

Salme oli yhä kuin vieraisilla Thorsgaardissa. Kaikki tuntui hänestä unennäöltä, satumaiselta ja epätodelliselta.

Juhlassa, jonka Holger häittensä johdosta piti kaikille taloon ja sahaan kuuluville, näki kyllä Salme heidät kaikki, mutta tutustumaan heihin hän ei siltä päässyt. Holgerin käsivarteen nojautuen kulki hän paikasta toiseen, kuunnellen, mitä Holger vierailleen puheli ja joskus pistäen siihen väliin ujon sanasen, jota tuskin kukaan huomasi. Sillä Holger, isäntänä, puheli lakkaamatta.

Lapsia yritti Salme yksin lähestyä. Mutta siitäkään ei tullut mitään. Kieli teki haittaa.

Kun kaikki tarjoilut, piirileikit riukujen ympärillä, puheet ja hurraahuudot olivat ohi, pääsi Salmelta helputuksen huokaus. Hän toivoi unennäön päättyneen ja todellisuuden siirtyvän sijaan. Mutta unta yhä jatkui. Todellisuutta ei kuulunutkaan.

Teräväpiirteinen, suoraselkäinen Birgitte hoiti kuten ennen kaikki asiat keittiön puolella. Ainoa muutos, minkä Salmen taloon tulo aiheutti, supistui siihen, että Birgitte illoin pistäytyi tietämässä, mitä määräyksiä rouvalla oli huomispäivän aterioita varten.

Jonkun kerran yritti Salme paremmin puuttua taloutta koskeviin asioihin, mutta aina sattui Holger juuri silloin häntä kaipaamaan. Ja vaikka hän kohta kiiruhtikin saapuville, ennätti jo Holger pahoitella, että sai odottaa.

Oliko hänen aina oltava huoneessaan, jotta Holger hänet sieltä löytäisi, kysäsi hän kerran nauraen, mutta Holger sulki hänen suunsa suuteloilla.

— Sinä et ymmärrä, miten rakas olet minulle, sinä et ymmärrä, miten tarvitsen sinua.

Kun ei vanha Birgittekään suosinut Salmen halua puuttua taloudellisiin toimiin, luopui hän pian koko yrityksestä. Hän tyytyi siihen, että tahtoessaan jotain kysyä tai käskää, painoi sähkönappulaan ja jäi odottamaan, kunnes iloinen, kirkassilmäinen Margit ilmestyi ovelle, tiedustelemaan mitä rouva tahtoi.

Kun sitte Margit sulki oven ja Salme jäi yksin, nauroi hän, nauroi sitä, että hän oli ja eleli kuin prinsessa loihditussa linnassa.

Samaa hän ajatteli, kulkiessaan talon suuressa puutarhassa. Hän poimi kauneimmat kukkaset Holgerin työpöydälle ja täytti kristallimaljakot muissakin huoneissa, järjesti, asetteli ja oli olevinaan emäntä. Mutta kun hän puutarhurilta tiedusteli tämän töitä ja toimia tai kävi katsomassa, miten vanha Jens sukki liinakot silkin kiiltäviksi, muisti hän usein, ettei kukaan häntä täällä tarvinnut. Hän oli vieras ja tarpeeton Thorsgardin kartanossa.

Mutta Holgerin rinnalla unohti hän olevansa orpo vieraalla maalla. Hän tunsi silloin, että hänellä oli elämäntehtävä ja että häntäkin tarvittiin.

Ensi aikoina hän sai usein nauttia tästä onnestaan. Holger jätti häntä tuskin koskaan yksin. Hän hääti luotaan kaikki työt ja työhuolet. Hän oli ikänsä raatanut levähtämättä. Nyt tahtoi hän nauttia.

Mutta vähitellen rupesi talo töineen ja liikeasiat jälleen Holgeria ahdistamaan. Johtomiestä kaivattiin. Holger huomasi sen, ja hän heittäytyi työhön tavallisella tarmollaan. Hän nousi varhain ja malttoi vasta myöhään lähteä levolle.

Mutta vaikka Holger oli työssä pitkin päivää, ei Salme sittekään joutanut olemaan paljo yksin. Holger tahtoi hänet mukaansa kaikkialle, milloin sahalle, milloin minnekin. Ja kun Holger teki huoneessaan työtä, istui Salme aina roihurahilla tai tuolissa, jota peitti valkea vuohentalja.

Huoneessa oli silloin aivan hiljaista, niin hiljaista, että saattoi kuulla neulan napsahduksen, jos se putosi lattialle. Joskus vain katkaisi Holger äänettömyyden: Omani, iloni! — Se sanottiin hyvin hiljaa, mutta aina se perille saapui ja sai vastaukseksi lämpimän, säteilevän katseen.

Jos silloin Holgerin katse ei kohta painunut takaisin papereihin, ymmärsi Salme, ettei Holgerilla ollut kovin kiirettä. Silloin hän nousi, läheni pöytää ja kiersi kätensä Holgerin kaulaan. — Sinä sydämeni sankari, sinä rakas, rakas Holger!

Hetkisen kuluttua Salme taas istui paikallaan takan ääressä ja Holgerin kynä liukui paperilla entistäänkin nopeammin.

Kerran näin istuessaan ja Holgerin tehdessä ahkeraan työtä, nousi Salme hiljaa ja pujahti, kuten luuli, Holgerin huomaamatta huoneesta. Hän pistäytyi puutarhaan, pysähtyi siellä hetkeksi puhelemaan kahden pikku marjatyön kanssa ja meni sitte huoneeseensa kirjoittamaan kirjettä äidille.

Häntä vaivasi se, että äiti sai kovin niukkoja tietoja häneltä. Ja kuitenkin oli äiti yhtenänsä mielessä. Mutta Holger anasti niin ihmeen paljo aikaa, — ja Holgerin ilona oleminen, sehän oli hänen suuri ja ainoa elämäntehtävänsä.

Mutta kun tapasivat päivällispöydässä, oli Holger väsyneen näköinen. — Minä väsyin, kun sinä poistuit, sanoi hän.

— En minä toiste mene, en koskaan, vakuutti Salme, hiipien hänen käsipuoleensa aterian päätyttyä ja seuraten häntä hänen työhuoneeseensa. — En ikänäni tahdo sinua väsyttää, aina vain kuormaasi kantaa.

— Kanna sillä, että pysyt luonani. — Holger heittäytyi pitkäkseen sohvalleen, kietoi kätensä Salmen kaulaan ja veti hänet vierelleen. — Nyt olen valmis nukkumaan.

Salmen täytyi nauraa. Mutta ei aikaakaan niin hän jo huomasi, että Holger nukkui. — Sinä suuri lapsi, mutisi hän hellästi pistäen huivin hartioiltaan Holgerille pään-aluseksi. Sitte makasi hän hiljaa kuin hiiri, jottei häiritsisi.

Mutta toisena päivänä Holgerin taas nukkuessa päivällisuntaan, koetti hän hiljaa hiipiä tiehensä. Hän irroitti varovaisesti kätensä Holgerin kädestä. Mutta tämä heräsi siitä.

— Anna minun nukkua, sanoi hän raukeasti. — Eikö sinulla ole aikaa minua varten?

Silloin Salme painautui takaisin sohvalle ja jäi siihen ajattelemaan, mikä mitätön pikkusielu hän oli, miten yksinkertaisesti ja pintapuolisesti hän kaikkea ajatteli.

Hän oli aivan yksinkertaisesti arvellut, että samapa se, missä hän on, kun Holger nukkuu. Hän hiipii pois, saa vihdoinkin kirjeensä kotiin valmiiksi, järjestää kukkasia kahvitarjottimelle ja herättää sitte Holgerin. Mutta vähän hän vielä käsitti tuota voimakasta, suurta sydäntä, joka valvoissaan ja nukkuissaan, työn ja levon hetkinä aina tahtoi tuntea sen läheisyyttä, jota rakasti.

Mistähän oikeastaan johtui, että hän, vaikka hän niin rakasti Holgeria, ei vielä sen paremmin häntä käsittänyt? Oliko siihen syynä se, että he ennen naimistaan siksi vähän olivat olleet yhdessä? Tai luontainen erilaisuusko sen vaikutti? Mahdollisesti myöskin eri kansallisuus ja se, että Holger oli mies, hän nainen.

Miesten rakkautta mainittiin itsekkääksi, mutta Holgeriin ei se syytös ainakaan sopinut. Jos joku heistä oli itsekäs, oli se paremmin hän itse, joka aina vain otti vastaan ja taas vastaan, sekä itse että omaistensa kautta.

Hänen tuli tätä ajatellessaan äkkiä tukahduttavan vaikea olla. Miten hirveää olisi ottaa vastaan näin

paljo, ellei Holger antaisi vain rakkautensa vaatimana. Jos olisi toisin, — jos särkyisi suhde, miten polttavana kahleena joka lahja silloin painaisi, miten tukahduttavana joka suupala kurkkuun tarttuisi!

Mutta hetken pahantuntemus väistyi samassa. Mitä hän tässä turhia ajatteli. Holger antoi niin mielellään. Hän rakasti niin suuresti. *Sen* vuoksi saattoi Salme iloita kaikesta hyvästä ja kauniista, jota osakseen sai.

Hän hymyili, kun ajatteli mitä veljet ja sisaret sanoisivat, jos näkisivät hänen joutilaana kuluttavan aikaansa näissä suurissa suojissa, kuljeksivan puutarhassa kukkien ja hedelmäpuitten keskellä, tai ratsastavan kauniilla liinakolla Holgerin rinnalla.

Mikä vastakohta tämä kaikki oli elämälle siellä kotona! Siellä oli paikat pienet ja joukko suuri. Siellä oli työtä paljon, niin että usein sai päivää yöllä jatkaa. Mutta hyvä oli siellä ollut olla. — Se soma, pieni puutarhakin, miten suureksi iloksi se oli ollut ja miten suurelta se silloin tuntui joskin se nyt kutistui mitättömän pieneksi.

Ei ihmettä, jos omaisista kaikki tuntui satumaiselta, kun Salme kirjoitti heille nykyisistä oloistaan. Satuahan se yhä hänestä itsestäänkin oli, kaunista satua, ihanaa, ihmeellistä unta, jolta puuttui — todellisuutta.

Holger ja hänen rakkautensa oli ainoa, mikä täällä oli todellista. Thorsgaard kaikkine aarteineen oli Holgerin kautta Salmelle tavallaan rakas, mutta läheinen ei se sittekään ollut, tuskin voisi siksi tullakaan. Hän oli toisessa maaperässä kasvanut kukka. Nykyinen ympäristö voisi tuskin koskaan hänessä herättää kodin tynnyttävää, rauhallista tunnetta.

Hän käännähti.

Samassa heräsi Holger, hieroi hetken silmiään ja kavahti sitte pystyyn.

— Miten mainiosti olen nukkunut. Kiitos vartijatoimestasi, sinä sydämeni ilo, sinä kotini hyvä hengetär! — Hän sulki Salmen syliinsä, suuteli käsiä, otsaa, silmiä, kuten hänen tapansa oli, oikaisihe sitte kuin karistaakseen tulvehtivat tunteet luotaan ja asettui työhön.

— Ei ole koti minulle muuta kuin loihdittu linna, mutta mitäpä muusta kunhan saan tehdä sinut onnelliseksi, ajatteli Salme pistellessään ompelustaan roihurahilla. Samassa katsoi Holger häneen ja nyökkäsi päätään. Ilon välähdys kirkasti Salmen kasvot. Hän ei mitään rakastanut niin kuin noita silmäyksiä, jotka hänelle sanoivat, että Holger kesken töitään muisti häntä. Hänestä se oli suuriarvoisempaa kuin hellimmät hyväilyt ja tulisin onnen huumaus.

Mutta Holger ja hän olivat siinäkin hyvin erilaiset. Holger saattoi valmistaa hänelle tuollaisia ilohetkiä silloin tällöin, vaan hän saattoi myös ainakin näennäisesti unohtaa kaikki sentähden, mikä milloinkin hänen mieltään kiinnitti. Hän saattoi usein syrjäyttää Salmen töittensä tähden, mutta sitte taas ikävöidä häntä ja hänen seuraansa, niin rajusti että hän itse kärsi siitä ja sai Salmenkin kärsimään.

He olivat perin erilaiset kaikessa, sen Salme jo oli huomannut. Mutta erilaisuudet kai vain rikastuttivat. Mitä saisi toisiltaan oppia, mikä toisi tuoreutta ja uutuutta jokapäiväisiinkin pikku seikkoihin, jos joka tunne olisi toiselle edeltäkäs tunnettu, joka ajatus toisen oma jo syntyessään.

Jos olisi kaikki kodissa saman väristä, miltä se näyttäisikään? Miltä kuuluisi soitto, jota ei sointujen erilaisuus rikastuttasi?

Mutta sointujen rikkauteen tarvittiin sopusointua ja missä sopusointua oli syntynyt, tarvittiin usein vielä viritystäkin. Sitä tarvittiin varsinkin kun kaksi niin erilaista kuin Holger ja Salme olivat toistensa toveriksi joutuneet ja kun aikaisemmin niin vähän olivat yhdessä olleet.

Salme hymyili itsekseen, ajatellessaan, miten vastoin kaikkia periaatteitaan hän oli menetellyt naimisiin mennessään. Hän oli ennen ajatellut, että tahtoi hyvin tutustua jo ennen kuin meni kihloihinkaan ja sitte oli kihlaus-aika tunnollisesti käytettävä yhä täydellisempään tutustumiseen.

Mutta miten kävikään? Niinkuin keväinen koski särkee sulut tieltään, niin hänen rakkautensakin oli pyyhkäissyt olemattomiin kaikki periaatteet ja päätökset. Ja eiköpä siinä ollut paras todistus sen arvosta ja aateluudesta.

Mutta nyt oli suoritettava se, mikä aikaisemmin oli jäänyt tekemättä. Viritystyö oli oleva hänen osansa, sopusoinnun aikaansaaminen ja säilyttäminen. Hänen työttömät laiskanpäivänsä saivat sisältöä hänen pyrinöstään "pikkusielusta" kasvaa "tunturiselukseksi", kasvaa Holgerin mittaiseksi.

Hän oli sitä jo koettanut, mutta nyt koettaisi hän vieläkin paremmin. Huomenna oli täsmälleen kaksi kuukautta heidän häistään. Hän oli jo siksi paljon perehtynyt oloihin Thorsgaardissa, että tiesi, mitä

häneltä vaadittiin. — Ei mitään, ei kerrassaan mitään muuta kuin elää Holgeria ja hänen onneaan varten. Mutta siinä suhteessa oli päämäärä asetettava korkealle.

* * * * *

Seuraavana aamuna oli Salme varhain liikkeellä. Ensi kertaa hiipi hän huoneesta ennen kuin Holger oli ehtinyt edes herätäkään. Hän haki puutarhasta kastehelmistä kosteat kukkaset Holgerin työpöydälle, poimi toisia maljakkoon, minkä nosti kahvipöydälle ja asettui sitte Holgeria odottamaan ajatuksissa mieleensä palauttaen minkälaista oli ollut kotona Suomessa kaksi kuukautta sitte, heidän häöpäivänään.

Samassa avautuikin ovi. Kukitetun juhlapöydän ääressä, huoneessa, missä auringon säteet heidän ympärillään iloisesti hyppelivät, joivat he kahvinsa.

— Minäpä anastan tänään oikein lupapäivän itselleni, sanoi Holger. — Me satuloimme liinakot ja teemme huvimatkan putoukselle, jota niin kauan olen luvannut näyttää sinulle.

Salme oli ihastuksissaan. Aamiainen syötiin kiireimmän kautta. Jens toi satuloimansa liinakot portaitten eteen, sai kuulla tavanmukaisen kiitoslauseen ja palasi sen johdosta tyytyväisenä askareihinsa. Mutta kun Holger ja Salme rinnan ratsastivat lehmuskäytävää pitkin, pysähtyi Jens hetkeksi heitä katselemaan.

— On heillä nyt hauskaa, sanoi hän ja sylkäsi. Mutta mitenkäs muuten, kun on semmoiset hevokset!

— Sinua saan kiittää tästäkin ilosta. — Salmen posket hehkuivat. — Kaikki tämmöinen oli minulle tuntematonta ennen. Pikkutyttönä istuin kyllä Pollen selässä, kun heiniä ajettiin, mutta ei Polle huvimatkoille joutanut. Aloin ymmärtämättömydessäni pyytää isältä satulaa ja ratsuhevosta, mutta kun vähän vanhenin, en enää pyytänyt.

— Sitte se tuli pyytämättä.

— Tuli kuten muukin ilo, samalla kun sadun prinssi!

Katse sulsi katseeseen. Auringon kimmellystä oli kaikkialla.

He ratsastivat ison aikaa äänettöminä toistensa rinnalla. Viimein Salme äkkiä kysäsi: — Holger, mistä se johtuu, että niin harvoin yhdessä kunnolla keskustelemme.

— Rakkauden hulluudesta. — Holger nauroi. — Samaa valitit kerran Suomessakin. Etkö muista?

Puna nousi Salmen poskille. — Muistan, mutta ei puhuta siitä nyt — juhlapäivänämme.

Ääni värähti hiukan. Muisto sorasäveleestä teki kipeää.

— Nyt juuri siitä puhutaankin. — Holger ohjasi nauraen hevosensa lähemmä. — Kerro nyt kiltisti kaikki, mikä silloin jäi kertomatta. Annetaan hevosten astua.

Mutta Salme ei tahtonut.

— Vai onko oikein vaikea tunnustaa, härnäsi Holger. — Sano pian, niin pääset siitä. Monenko ilona on perhoseni ennen liehunut, tai paremmin, paljoko on ollut perhoseni pyytäjiä?

— En minä pidä siitä, että sanot minua perhoseksi. Minä en sitä ole.

— Hän nykäsi hermostuneesti ohjaksia.

— Pidätpä tai et, minä sanon mitä olet. — No, kerro nyt.

— Ei niitä monta — sillä minä en ole ollut enkä ole mikään perhonen, en missään suhteessa. — Minä olen aina ollut hirmuisen ujo herrojen seurassa. Ainoastaan joskus erityisten asianhaarain vallitessa olen voinut lähemmin tutustua heihin.

— Mitkä erinomaiset asianhaarat sitte tekivät meidät niin tutuiksi?

— Se että se olit sinä!

— Kuningattareni! Se oli kuninkaallinen vastaus.

Joka sanasta helähti sydänten riemu soimaan.

— Mutta se asia, se kertomus, intti Holger taas hetken kuluttua. —

Johan olen sitä vuoden odottanut.

— Ei sitä niin olisi kannattanut odottaa. — Mistä minä nyt sitte alan? Kerronko, että virastossamme oli kaksi hupsua herraa, toinen keikari, huolellisesti kierretyin viiksin, toinen ihasilmäinen onnenonkija.

— Älä sinä niistä.

— No siitäkö sitte, että kaikki herrat, joista enin olen pitänyt, — paria poikkeusta lukuun ottamatta — ovat olleet vanhoja kelpo setiä tai ystäväni miehiä.

— Puhu poikkeuksista.

Salme suuntasi hevosensa lähemmä Holgeria. — Toinen niistä, sanoi hän, oli kihloissa, toinen naimisissa. Jälkimäinen tuli meille kun olin kahdenkymmenen vanha. Hän oli hiukan sukua meille ja viipyi terveytensä tähden luonamme koko kesän. Me olimme paljon yhdessä ja ymmärsimme toisiamme harvinaisen hyvin. — Minä olin varomaton ja vapaa. — Olihan hän naimisissa. — Sitte säikähdin, kun aloin ymmärtää. — Olen sitä oikein surrut. Hänessä oli paljo rehellistä ja luotettavaa. Olisin tahtonut säilyttää hänestä kokonaan hyvän kuvan.

Holger ei puhunut sanaakaan. Silloin Salme loi pikaisen katseen häneen, mutta Holger käänsi päänsä pois päin.

— Se toinen, jatkoi Salme, oli kihloissa. Olin silloin vanhempi ja ymmärsin varoa. Kaikki loppui alkuunsa. Meistä tuli sitte vain erinomaisen hyvät ystävät. — Et usko, miten hauskasti hän kirjoitti kihlauksemme johdosta.

Salme katsoi taas Holgeriin. — Miksi olet niin vaiti? Miksi et vastaa?

— Mitä ja mihin? — Ääni oli kalsea.

— Siihen, mitä olen kertonut.

— Sanoisinko sitä kenties kauniiksi häpäpäivälahjaksi? — Hän nauroi.

— Holger!

— Salme!

— Mikä sinun on? Minä en käsitä.

— Vai et. Etkö tiedä, mitä se tuntee, jonka povelta puhdas kukkanen lokaan viskataan, jonka ainoinen, viaton karitsa viedään?

— Holger, oletko sinä hullu?

Ei vastausta.

Silloin Salme käänsi hevosensa suoraan Holgerin tielle ja katsoi häntä tuikeasti silmästä silmään. — Sinä teet minulle vääryyttä. Jos olin varomaton, olin sitä ymmärtämättömyydessäni. Sinä et ikänäsi voi surra sitä enemmän kuin minä surin.

Samassa käänsi Holger hevosensa kotiin päin. Salme teki samoin.

He ratsastivat kauan, puhumatta sanaakaan. Viimein sanoi Salme: — Sinä pelkääät mielikuvituksesi peikkoja.

Holger ei vastannut.

— Etkö sinä ensinkään ajattele minua etkä vääryyttä, mitä teet minulle?

— Minä en nyt jaksa ajatella muuta kuin sitä puhdasta koskematonta kukkasta, jonka luulin tuntuilta poimineeni.

— Etkö usko minua, vai etkö jaksa käsittää, mitä sinulle sanoin?

— En jaksa käsittää, että se Salme, joka naineitten ja kihlattujen ilona on liehunut, on minun oma, kirkaskatseinen ja puhdas pulmuni.

— Hän ei koskaan ole tehnyt sitä tarkotuksella riistää itselleen toisen omaa. — Salme ohjasi taas hevosensa niin, että sai katsotuksi Holgeria silmästä silmään.

Holger vastasi katseeseen, mutta hän oli kalpea eikä ilon värettä näkynyt hänen kasvoillaan.

He ratsastivat taas ison aikaa äänettöminä toinen toisensa rinnalla.

— Holger! sanoi Salme viimein — Etkö sinä aijo puhua kanssani?

— Minä en jaksa.

Silloin kuohahti Salmen mieli. — Muistatko vielä, että kun tuntureilla tutustuimme, sanoit rakastavasi suoruuttani ja totuuden rakkauttani? Mutta minä sanon sinulle: Tuollainen käytös surmaa suoruuden ja tappaa totuuden.

Hän singahutti piiskaa hevoselleen ja antoi mennä täyttä ravia. — He tapasivat toisensa vasta kotona päivällispöydässä.

Kirkassilmäinen Margit oli nostanut aamuisen kukkamaljakon pöytään ja kattanut kuin juhlaa varten. Mutta juhlavieraat söivät vaitelijaina ateriansa.

Kohta päivällisen päätyttyä meni Holger huoneeseensa, Salme puutarhaan. Hän oli aamulla iloisena ajatellut, että tänään hän kirjoittaa kotiin Suomeen, kertoo "hääpäivän" vietostaan, ratsastusretkestä ja näkemästään putouksesta. Mutta nyt oli mahdoton sitä tehdä. Täytyi vain etsiä yksinäisyyttä ja sieltä sydämen viihdytystä.

— Äiti, äiti! — Se nousi kuin tuskan huuto syvyyksistä. Mutta huuto herätti muiston viime illasta äidin seurassa. — Sinun täytyy selviytyä paremmin kuin minä. — Parantaa, missä minä pahensin. — Rakastaa, missä minä rikoin.

Salme lyykähti istumaan puutarhapenkille. Hän ei tiennyt tällä hetkellä, mikä koski kipeämmin, oma suruko, vaiko muisto vanhempien tuntemasta tuskasta.

Hänelle tuli mieleen sorasävel toisensa jälkeen, jonka sisällön hän nyt vasta ymmärsi. Ja nyt hän myöskin tiesi, miltä tuntui pettyä sen suhteen, jota rakasti.

Äiti parka, hän ei ollut surrut ainoastaan kerran ja kahdesti eikä vain kovia, kiivaita sanoja. Hän oli vuosikausia surrut suuren elämän päämäärän kukistumista. Ja isä raukka, — kyllä hänkin oli kärsinyt. Vähitellen ja huomaamatta hän oli luisunut pois siltä tieltä, jolle nuorena oli kääntynyt ja jonka kulkijana äiti oli ruvennut häntä rakastamaan. Ilo hänen sisimmässään sammui, rauha rikkoontui. Ajalliset pienet pyyteet siirtyivät etualalle hänen elämässään. — Sitte myöhemmin sai hän korjata katkeran sadon, — pettymyksiä, huolia ja suruja. — Silloin hän tunsu olevansa köyhä ja yksin. — Niihin aikoihin Salme tuli täysi-ikäiseksi. Hän tiesi, että huolet painoivat. Silloin rupesi hän työtoverina ja ystävänä kulkemaan isän rinnalla.

Rakas isä, — isä raukka! Miksi olikaan elämä sellaista, miksi niin raskasta, niin vaikeaa, — vaikeaa saada vireeseen ja vireissä pysyttää?

Salme heräsi taas muistamaan omaa suruansa.

Mutta se oli äkkiä kutistunut kumman pieneksi. Mitä hän oikeastaan suri? Sitäkö, ettei Holger häntä käsittänyt ja että arvosteli liika ankarasti?

Tunsihan hän Holgerin. Sanat sointuivat usein ankarilta siksi, että sydän rakasti niin rajusti.

Mitäpä muuta tämäkään oli kuin Holgerin suuren sielun rajua sykintää? Kun Salme kiertää kätensä hänen kaulaansa, katsoo häntä silmästä silmään, — ei tuimasti niin kuin maantiellä, vaan lempeästi, sydämellisesti kotilieden lämmöstä katseellaan muistuttaen, — silloin taas kaikki selvenee.

Hän kiiruhti sisään. Tuli ikävä Holgeria. Mutta Holgeria ei löytynyt mistään. Hän etsi työhuoneesta, etsi kirjastosta, palasi puutarhaan, haki ansaristakin, — kaikki turhaa.

Silloin läksi hän astumaan maantielle päin.

Lehmuskäytävällä tuli Holger vastaan.

Salme arveli hetken, kiiruhti sitte kulkuaan, asettui suoraan Holgerin eteen, laski molemmat kätensä hänen olalleen ja katsoi häntä silmiin. — Ymmärrätkö minua, uskotko, — sinua, yksin sinua olen rakastanut.

Salme ei saanut vastausta. Hän vaan tunsu tukehtuvansa Holgerin syleilyyn, tunsu, miten sydän rajusti sykki sydäntä vastaan.

— Etkö sinä ymmärrä, miten äärettömän korkealle sinut asetan, — yläpuolelle kaikkia muita. Siksi olen tällainen. — Holger veti Salmen polvelleen penkille lehmuskäytävässä.

— Salme minä rakastan sinua, rakastan niin äärettömästi, mutisi hän.

Salme ei vastannut mitään, hän painoi vain Holgerin pään povelleen hyväillen hiljaa kuin äiti lastaan.

Äkkiä kohotti Holger päätään. — Mutta tiedätkö, mitä olen tehnyt? Minä olen sähköttänyt Einarille ja kutsunut tulemaan. Tein sen suutuksissani, ja nyt kadun, kadun kauheasti. Tahtoisin rauhassa nauttia.

Salme ei vastannut. Hän vain hymyili suurelle, katuvalle Holgerilleen.

— Etkö ymmärrä, miten nälkä minun on, nälkä nähdä silmiesi onnesta säteilevän, nähdä katseesi ilosta kirkkaana? — Holger suuteli Salmen silmiä, hiuksia, otsaa.

— Ymmärrän, että sorasävelkin voi rikastuttaa ja korottaa sävellyksen kokonaisarvoa. Ymmärrän, että side, mikä ei ensi iskuista katkea, lujittuu yhä luotettavammaksi.

— Ja minä ymmärrän, että janoan, janoan jakaa ja saada rakkautta.

— Mutta Einar tulee. — Salme nauroi.

— Tulkoon vain, tulkoon näkemään onneamme.

* * * * *

Kun Einar Sten sai sähkösanoman, vihelsi hän pitkään. — Vai ovat kuherruskuukaudet lopussa, virkkoi vihellys. Sitte hän katsoi kelloaan, meni vanhan rouva Gudrun Thoresenin luo ja ilmoitti iltajunassa matkustavansa Thorsgaardiin.

Tunnin kuluttua hän jo istui junassa, nukkui yönsä aseman läheisyydessä ja tapasi aamulla pojan ja hevosen, jotka Holger oli lähettänyt vastaan.

Hevosen juosta jolkuttaessa Thorsgaardiin päin, istui Einar puoleksi torkkuen karioolissaan. Väliin hän ohimennen kysäsi jotain kyytipojalta, väliin silmäili seutua, arvostellen maamiesten toimia ja syyssataoa.

Kyytipojalta hän sai kuulla, että Holger häittänsä jälkeen ei isoon aikaan pitänyt sanottavaa lukua talon töistä, — ei ainakaan niin, että itse kävi kaikkea katsomassa, kuten tavallisesti. Mutta nyt kävi.

Silloin Einar vihelsi.

Rouva liikkui harvoin missään yksin. Hän oli hiljainen ja talon väki sanoi, että hän oli hyvä ihminen, sillä hänellä oli hyvät silmät. Mutta enempiä ei kukaan hänestä tietänyt, ei edes vanha Birgitte.

Muutamat luulivat hänen ikävöivän Suomea. Mutta ei hän surulliselta näyttänyt, ei ainakaan kun kulki käsityksin herran kanssa ja puhua liverteli kuin lintu. Hänen silmänsä loistivat silloin aina niin kirkkaasti kuin tähdet pakkasöinä.

Einarin huulet kipristyivät ja vihellys oli syntymäisillään. Mutta se katkesi samassa. Kyytipoika ei ollut tyhmiä ja Einarin vihellyksiä oli usein helppo tulkita. Sentähden hän päätti olla varovainen.

Mutta itsekseen hän ajatteli, että hän osasi laskea ja ennustaa yhtä hyvin kuin viheltää. Kaikki, minkä hän oli kuullut, oli hänelle kuin ennestään tuttua. Hän ei suotta ollut kymmenen vuotta työskennellyt Holgerin toverina.

Mutta kun perille tultiin, pettivät laskut.

Holger, Salme rinnallaan, seisoi portailta hänelle huiskuttaen lakkiaan. — Terve, terve, vanha veikko!

Harvoin Einar hämilleen joutui, mutta tällä kertaa joutui.

— Tervetuloa! On hauska saada tutustua. — Salme ojensi hänelle kätensä.

Einar teki kömpelön kumarruksen. Eihän hän ollut tottunut naisiin. — Onnea, sanoa tokasi hän, sieppasi matkalaukun pojan kädestä ja kiiruhti portaita ylös.

— Mitä nyt? Älä pelkää, vanha karhu! — Holger nauroi. — Tämä meidän muorimme ei välitä keikareista. Kaikki on täällä entisellään, ollaan mekin.

Mutta Einar ei ollut. Häntä harmitti kaikki.

Miksi hän oli tullut tänne? Mitä Holgerin oikkuja tämäkin taas oli? Sähkötti, määräsi ja komensi, kun päähän pisti, ajattelematta sopiiko toiselle vai ei. Ja annas olla, sitte kun tullaan, on tuuli jo kääntynyt. Ei muuta kuin nauretaan ja näytellään ja kehutaan — katsein ja sanoin — että: tällainen se nyt on täällä ja näin se minua rakastaa.

Niitä naisia! Joka paikkaan ne kerkesivätkin! Eikö tuollakaan ollut muuta tehtävää maailmassa, kuin asettua tänne Thorsgaardiin? Kauan oli täällä tultu toimeen emännättä, ja olisi vastakin tultu. Mutta nyt sen piti istua pöydän päässä, hymyillä Holgerille, keikkua kintereillä ja yks kaks kiepsahtaa käsipuoleen.

Einar tömisytti tuolia huoneessaan ja sysäsi suuttuneena vaatekaapin oven kiinni.

Mutta illalla, kun hän asettui levolle, oli hänen mielentilansa melkoisesti muuttunut. Holger ei päivän kuluessa paljoakaan ollut leikkinyt lelunsa kanssa. Hän oli laajasti ja levollisesti puhunut Einarille asioistaan ja oli illalla tapansa mukaan pelannut kaksi pitkää peliä shakkia.

Talon uutta asukasta ei koko iltapäivällä näkynyt kuin kerran. Silloin hän kurkisti ovesta ja hymyili kaiketi, koska sai Holgerinkin hymyilemään. — Se harmitti. Mutta kun ei kujetta uudistettu, saattoi sen antaa anteeksi.

Einar töykkäsi tyytyväisenä pehmoista päänalustaan. Yhtä hyvä se oli kuin ennenkin. Mitäpä siitä sitte vaikka emäntä olikin talossa, kunhan kaikki muuten pysyi entisellään.

Einar oikaisihe ja kääri peitteen paremmin ympärilleen. — Kyllä hänellä todella oli hyvä katse, tuolla uudella, — sydämellinen ja syvä, — mutta hän oli niin hento ja pieni. Kestäisiköhän hän täällä tunturien maassa?

Siihen ajatukseen Einar nukkui.

8.

— Minun täytyy heti lähteä Kristiaaniaan. — Holger työnsi kahvikupin kauemmaksi luotaan, viskasi kirjeen kädestään ja tarttui sanomalehteen.

— Millä junalla?

— Tänä iltana tai huomenna, kohta kun kerkiän. — Hän ei hetkeksikään herennyt sanomalehteä lukemasta, selaili, silmäili, ahmi ajatukset ankarassa työssä ja kulmakarvat kurtussa.

Salmekaan ei katsettaan kohottanut Hardanger-ompeluksestaan. Hän tunsu jo Holgerin tavat, tietääksensä, että paras palvelus nyt oli antaa hänen olla rauhassa. Vasta kun Holger nousi poistuakseen, kohotti Salme katseensa. Mutta Holgerilla oli kiire. Hän ei huomannut kysyvää silmäystä, joka saattoi hänet ovelle.

Samassa kun ovi painui kiinni, nousi Salmekin, kokosi työtarpeet pöydältä, soitti Margitille, merkiksi, että aamukahvit olivat pois korjattavat, ja vetäytyi omaan huoneeseensa, pukeutuakseen päivää varten.

Mutta pukeutuminen kävi hitaasti. Salme oli hajamielinen. Pari kertaa otti hän pöydältä vasta Suomesta saapuneet kirjeet, luki kappaleen matkaa, hymähti toisinaan iloisesti, nauru suupielessä, toisinaan surunvoittoinen, kaipaava ilme kasvoillaan, Sitte pisti hän kirjeet takaisin pöydälle, heitti hiuksensa hajalleen, asettui peilin eteen ja rupesi suorimaan pitkää, tummaa tukkaansa.

— Miten hiukseni heltiävät. — Hän käärsi niitä tukon kammasta käteensä. — Ja tuossa pitkä harmaa hius, tuossa toinen. Rupeanko minä vanhenemaan?

Hän katsoi kuvaansa peilissä ja naurui. Mutta sitte hän kohta kävi vakavaksi. Mitä varten hän nauraisi? Eihän Holgerilla enää koskaan ollut aikaa huomata, mitä hän teki, iloitsiko hän vai itki. Ennen oli Salmen nauru ollut Holgerin ilo. Hän oli vakuuttanut tarvitsevansa juuri tuota raitista, lapsekasta iloisuutta. Ja se vakuutus oli paisuttanut ilon tunnetta Salmen povessa, niinkuin auringon valossa sulava kinos paisuttaa kevään iloista puroa.

Mutta kenelle nyt iloita, kenelle nauraa? Äiti oli kaukana, kaukana kotimaa ja ystävät. Täällä ei ollut ainoatakaan, jolle elää, paitsi Holger, eikä Holgerilla ollut aikaa, — ei antamiseen eikä vastaanottamiseen. Kaikki pienet yritykset muistuttaa Holgeria siitä, ettei hän enää ollut yksin, raukesivat tyhjiin. Kukkaset työpöydällä jäivät huomaamatta. Soitto ja laulu hermostuttivat. Salmen läheisyyskin häiritsi.

Työ oli ensi kuukausina saanut väistyä Salmen tähden, nyt Salme sai väistyä työn tähden.

— Onko se oikein? kysyi Salme, katsoen ankarasti kuvaansa silmästä silmään. Miksi hän ei ensi aikoinakin tehnyt työtä, antaen minullekin muuta ajateltavaa. Hän opetti minua ajattelemaan itseään, yksin itseään ja nyt minä näännyn, kun hänellä ei ole aikaa minua varten, ei koskaan.

— Sinä olet "pikkusielu", ivaili kuva, niin täsmällisesti sinä tunteita järjestät ja paloittelet. Rakkaudelle aikaa jonkun verran, työlle toinen puoli, niinkö? Suuri, voimakas sielu ei tottele tavallisuuden talutusnuoraa, eikä anna valjastaa itseään jokapäiväisyyden aisoihin.

Holger on oikeassa. Salme sitaisi päättävästi tukkansa silmukalle. — Mikä houkkio olenkaan! Ennen minua aina harmitti, kun nuoret rouvat vaivasivat miehiään ainaisella hellyyden ja hyväilyn ikävällä. Olenko nyt rahtuakaan parempi itse?

Hän kaasi vettä vatiin peseytyäkseen. Se oli raitista ja kirvelevän kylmää. Hän muisti aamuja kotona Suomessa, kun hän kiiruhti ehtiäkseen työhön ennen isää.

— Minä olen niin yksin täällä, niin yksin. — Hän nieli itkua. Mutta sitte hän poikasi jalkaa itselleen kuin pahankuriselle lapselle ja rupesi peseytymään niin, että vesihelmet räiskyivät kauaksi.

Hän oli hilpeällä mielellä aamiaispöydässä eikä säikähtänyt Holgerin hajamielisyyttä ja hermostuneisuutta. Hän kertoi kotoa saamistaan kirjeistä, mutta kun huomasi, ettei Holger seurannut, vaikenä hän, kuunnellakseen, miten Holger aikoi järjestää asiansa.

— Panenko tavarasi kokoon? kysäsi hän pöydästä noustaessa.

— Tavaramme, oikaisi Holger. — Vai etkö aijokaan mukaan?

— Aijon, jos tahdot seuraa. — Salme hymyili.

— Sinä pieni houkkioni! Ainahan tahdon sinut seurakseni.

Silloin valtasi Salmen kauan hillitty kaiho.

— Sano se vielä kerran, sano, pyysi hän hiipien lähemmä ja kurottautuen suudeltavaksi.

— Tahdon omani, iloni mukaan! — Holger suuteli häntä otsalle, irroitti käsivartensa ja kiiruhti työhuoneeseensa.

Suutelo oli hätäinen, Salme tunsu sen. Mutta tultuaan omaan huoneeseensa nyökkäsi hän iloisesti päätään kuvalleen peilissä. — Holgerin oma, Holgerin ilo. Muuta en tarvitsekaan!

Sitte järjesti hän hyräillen tavaroitaan, antoi kirkassilmäiselle Margitille määräyksiä ja oli valmiina lähtöön niin ajoissa, että hyvästiä heittäessään ennätti Jensille kehaista liinakkojen kaunista kiiltoa.

Illalla he saapuivat Kristiaaniaan. Asemalla ei ollut ketään vastassa ja se harmitti Holgeria. Olihan hän sähköttänyt Einarille heidän tulostaan. Mutta tämänpä ei kelvannut tulla vastaan, kun tiesi, että heitä on kaksi. Ei Holgerkaan sitte välitä vanhoista tavoista. Hän ottaa huoneen hotellista ja asettuu sinne Salmen kanssa. Ei välitä, vaikka Einar kuinka luokseen pyytäisi.

Salme koetti vastustaa, mutta Holger pysyi päätöksessään.

— Gudrun-tätiä minä vähän pelkään, sanoi Salme, kun he Holgerin kanssa hotellista kiiruhtivat Einarin asuntoon.

— Joutavia. Tosin hän on aito Thoresenilainen. Ei hän hevillä lähelle laske, mutta ei hän ole mikään peljättäväkään. Pane merkille, jos kutsuu keittiöön, opettaakseen "römme-gröd'in" valmistusta, silloin olet hänet voittanut.

— Entä jos ei kutsu?

— Pysy loitolla silloin. — Katso, nyt olemme perillä.

Etehisessä tulvi kirkas valo vastaan ja ruokahuoneesta näkyi katettu pöytä. Heitä oli odotettu ja ystävällisesti otettiin vastaan. Mutta vähän painostavalta tuntui pitkin iltaa.

Einar oli jörön ystävällinen Salmelle. Hän oli hyvillään heidän tulostaan ja laski leikkiä Holgerin kanssa. Täti näennäisesti jäykkänä ja juhlallisena pisti usein väliin sukkelan sanansutkauksen.

Salme katsoi syrjästä Gudrun-tätiä.

Hän oli todella harvinaisen kaunis. Korkea otsa, harmaat kiharat kulmilla, hieno, kaareva nenä ja harmaan vihertävät, älykkäät silmät, kaikki teki tavattoman sopusuhtaisen ja samalla voimakkaan vaikutuksen. Hänen tyynet, arvokkaat liikkeensäkin olivat sopusoinnussa ulkomuodon ja solakan, vielä vanhuudessakin voimakkaan vartalon kanssa.

Salme tunsi, että täti joskus loi pikaisen, tutkivan katseen häneen, mutta se ei häntä vaivannut. Saattoi arvostelu olla ankaraa, vaan pahansuopaa se ei ollut. Siitä oli hän varma.

Toisena päivänä, kun Holger ja Salme aamusella palasivat hotellista Einarin kotiin, tuntui täti sentään Salmesta kovin jäykältä. Mahtokohan se riippua siitä, että Salme edellisenä iltana oli odottanut kohtaavansa jäykkyyttä ja nyt vain muisti, miten kaunis täti oli ja miten hyvältä oli tuntunut. Tai oliko se sen merkki, ettei täti pitänyt Salmesta, ja tuliko hänen noudattaa Holgerin neuvoa pysyä loitolla?

Hän koetti.

Mutta päivät Kristiaaniassa tulivat pitkiksi. Holgerilla oli paljon asioita ja kun ei niitä ollut, seurusteli hän Einarin kanssa. Salme oli melkein aina yksin. Hän ei tahtonut olla Gudrun-tädille rasiukseksi, sentähden pysytteli hän paljon hotellissa. Toiste käveli hän kaupungilla, tutki huvikseen suurkaupungin katuelämää, ihaili ikkunoihin näytteille pantuja tavaroita tai meni katsomaan, mitä löytyi pääkaupungin museoissa ja näyttelyissä.

Harvemmin uskalsi hän lähteä kaupungin ulkopuolelle. Kun hän lähti pitemmille retkille ja yksin joutui suurenmoisen luonnon helmaan, tuli hänen aina niin haikean ikävä Holgeria. Sentähden hän pysytteli siellä, missä ulkonaisista oloista sai apua, missä ajatus ja huomiokyky kiintyi ulkonaisiin seikkoihin, joista hän sai vastapainoa surumielisyydelleen.

Eräänä päivänä hän kuitenkin lähti Bygdö'hön. Hän istui kauan puistikossa, kylpypaikan yläpuolella. Syysaurinko paistoi hyväilevän lämpimästi rannan hietikolle. Vuonon lahdelma välkkyi tyynenä ja puistikossa kajautti soittokunta kappaleen toisensa jälkeen ilmoille.

Surumielisinä väreilivät säveleet kirkkaassa syysilmassa.

Äkkiä Salme säpsähti: "Tuoll' on mun kultani ain yhä tuolla."

Hän nousi kiivaasti. Se oli liikaa, liikaa, kun sydän muutenkin oli tulvillaan kaihoa ja kaipausta.

Hän kulki kiivaasti kuin ikävänsä pakoon. Mutta säveleet saattoivat häntä kauaksi kaihokkaina, surumielisinä, ja — suomalaisina.

Holger oli jo tullut hotelliin, kun Salme palasi.

— Tein ihanan matkan Bygdöhön, sanoi hän ripustaessaan takkinsa naulaan. — Sain siellä kuulla suomalaisiakin säveleitä.

Holger ei vastannut, hän kirjoitti.

Salme otti käsityönsä esille ja vaipui ajatuksiinsa, kunnes Holger heitti kynän kädestään ja painautui nojatuoliin. Silloin jatkoi Salme. — Ilta oli niin ihana. Kaipasin vain sinua.

— Minä en jouda huvittelemaan. — Holger tarttui sanomalehteen ja rupesi lukemaan. Hetken kuluttua heitti hän sen kädestään ja haukotteli. — Huomenna on taas asioita vaikka miten paljon ja iltapäivällä olemme Einarin kanssa päättäneet olla yhdessä muutamien herrojen kanssa. Tapasimme tänään kadulla ja vietimme sitte pari tuntia täällä kahvilassa.

— Eihän sinulla ole aikaa huvittelemaan, sanoi Salme itsekseen. Mutta samassa katui hän ajatustaan. Hyvähän oli, että Holgerilla oli ystäviä. Vaikka niitä olisi ollut kymmenittäin, olisivat he kaikki olleet hänenkin ystäviään. Ei hän toisten osaa kadehtinut, omaansa vain kaipasi.

* * * * *

Seuraavana päivänä oli Salmella kova päänkivistys. Hän jäi makaamaan koko päiväksi eikä toisenakaan päivänä jaksanut lähteä tädin ja Einarin luo. Oikeastaan hän ei tätä tahtonutkaan. Hän oli itkenyt yöllä eikä tahtonut näyttää kyneleisiä kasvojaan tädille.

Kun hän kolmantena päivänä Holgerin seurassa saapui tädin ja Einarin luo, istui täti suoraselkäsessä mustalla nahalla päällystetyssä tuolissaan ja neuloi sukkaa. Siinä oli hänen tavallinen paikkansa, ellei hän ollut talousaskareissa tai omissa huoneissaan.

Tutkiva, terävä katse kiiruhti ovelle tulijoita vastaan. Se katse oli valpas pitkin päivää. Se teki hiljaisuudessa tarkkaa työtä.

— Oikein on pitkältä tuntunut, kun et ole käynyt kahteen päivään, sanoi täti kahvia tarjotessaan.

— Päätäni kivisti. En jaksanut olla jalkeilla.

Holger laski kompiaan Einarin kanssa. He olivat mainiolla tuulella molemmat.

Mutta Holger sattui katsomaan Salmeen juuri kun tämä vastasi tädille. Hän näki, miten kalpealta ja kärsivältä Salme näytti. Se harmitti häntä.

— Kun ei ole muuta tekemistä kuin nauttia elämästä, joutaa joutaviakin muistamaan.

Holger koetti puhua huoleton sävy sanoissaan — Ehkä sinä täti ja minäkin tuntisimme hiuskarvan kolotusta ja pistoksia pikkuvarpaassa, jos olisimme jouten.

Täti ei sanonut siihen mitään, mutta Holger tiesi, että täti ei asiaa siihen jättäisi.

Toisena päivänä, kun kaikki yhdessä istuivat salissa ja herrat paraikaa järjestivät shakki-kalujaan, valitti Holger päänsärkyä. Salme nousi arkaillen, meni lähemmä ja pyysi saada hieroa. Hän taisi nykyään tehdä niin vähän Holgerin hyväksi. Hän tahtoi tehdä edes sen, minkä taisi.

— Holger, sanoi täti äkkiä. Mutta Holger ei kuullut. Herrat olivat parhaassa pelivauhdissa. Salme seisoi yhä Holgerin tuoliin nojautuneena, hiljaa sivellen hänen päätään.

Sillein täti nyökkäsi päätään Salmelle. — Istu.

— En vielä, vastasi Salme päänpudistuksella. Täti kutoi hetken aikaa, katsoi taas Salmeen ja komensi istumaan. Silloin Salme totteli. He eivät puhuneet mitään herrojen pelatessa. Täti vain nousi jonkun kerran, käydäkseen keittiössä katsomassa valmistuvaa päivällistä.

— Salme, sanoi hän, samassa kun herrat lopettivat pelinsä, haappa huoneestani minulle suojahuivini. Se riippuu oven takana naulassa. Tahdotko auttaa? — Ääni oli miltei hyväilevän lempeä.

Salme oli ovella samassa. Tuntui hyvältä että täti kerrankin pyysi häneltä palvelusta.

Tuskin oli ovi sulkeutunut ja Salme näkyvistä poissa, kun täti työnsi lasit otsalle, katsoi harmaine silmineen terävästi Holgeriin ja sanoi yksikantaan: — Holger Thoresen, anna äitisi perinnölle valtaa. Nyt sitä tarvitaan.

— Sinä olet aina ollut erikoisen sukumme erikoisin, Holger nauroi. — Sinä näet, mitä ei kukaan muu näe.

— Elämä on opettanut tarkkanäköiseksi.

— Näkemään näkymättömiä.

— Näkemään ja ymmärtämään, mitä ymmärtää ainoastaan nainen.

Salme avasi samassa oven.

— Tuntureilla asuminen on petollista. — Täti työnsi lasit taas nenälleen. — Se karaisee ja vahvistaa, mutta se, joka ei ole tottunut sen ankaruuteen, saa pian kuolemantaudin.

— Sinä, täti, siellä kasvoit muita kauniimmaksi, huomautti Einar yksikantaan lehtensä takaa.

Täti laski kutimensa pöydälle. — Ja sinä olet oppinut suutasi käyttämään. — Tule Salme, mennään valmistamaan "römme gröd'ia".

Hän nousi suoran ryhdikkäänä ja poistui, sivulleen katsomatta, jättäen Holgerin ja Einarin kahden huoneeseen.

He olivat ääneti ison aikaa.

— Onko hauska olla kahleissa, kysäsi Einar lehtensä takaa.

— Hyi happamia, sanoi kettu pihlajanmarjoista.

— Ken ottaa lelun kotiinsa, hän sitä varjelkoon ja vaalikoon, ettei lysti kesken lopu, eikö niin?

— Ole vaiti! Sinua minun vaalia täytyy, mustasukkainen vanha karhu. — Holger oli harmissaan. Hän iski tahallaan kipeimpään kohtaan. Mutta sitä ei Einar sietänyt.

— Paras kun lähdet kotiin leluinesi. Ei teitä täällä kaivata. Kaikki asiasi ovat taas järjestetyt ja saat

rauhassa korkojasi nostaa.

— Kotiin minä lähdenkin ja jo tänä iltana. — Holger meni konttoriin eikä näyttäytynyt ennen päivällistä.

Ruokapöydässä hän ilmoitti samana iltana matkustavansa Hamariin ja sieltä suoraan kotiin.

Täti loi pikaisen katseen häneen. Mutta Holger katsoi pois päin.

— Thoresenilaista verta. Ei huomauttamista, ei sanomista. — Täti nyökkäsi päätään. — Mutta saattoi siitä Salmelle siltä hyvää koitua.

Heti päivällisen päätyttyä teki Holger lähtöä hotelliin tavaroitaan järjestämään. Salme aikoi seurata.

— Sinä jäät tänne, sanoi täti.

Salme katsoi epäröiden Holgeriin.

— Tee niinkuin tahdot. — Holger oli jo ovella.

— Hän jää tänne. — Täti vetäisi oven kiinni, tarttui Salmen käteen ja vei omaan huoneeseensa.

— Ethän sinä vielä ole ollut täällä luonani, puheli hän, istuttaen Salmen mukavaan, vanhanaikaiseen sohvaan.

— Minä en tahtonutkaan, ennenkuin tutustuin, sanoi hän sitte. — Mutta nyt sinä pian lähdet ja minä olen jo vanha enkä tiedä, nähnenkö vasta.

— Täti, sinähän olet niin pirteä ja terve.

— Monet tuulet kestää honka tuntureilla, mutta yksi myrsky-yö sen kaataa.

Salme katsoi pois päin. Tuntui niin oudolta. Vanha honka, miten tosi tuo kuva oli! Tiesiköhän täti itsekään miten oikeaan hän osui. Vanhat, kurtuiset, työssä kovettuneet kädet, kasvot, joihin elämä oli syvät vakonsa uurttanut, ja ryhdikäs vanha vartalo, miten tuo kaikki muistutti tunturin suoraselkäistä, naavaista honkaa.

— Sinä katselet kaikkia niin lempeästi, sanoi täti äkkiä. — Minä arvasin sen. Siksi pyysinkin tänne.

— Etkö sitte pyydä muita, täti?

— En, lapsi. Minä en huoli vieraista ihmisistä omaan huoneeseeni. Minusta on joka kapineella täällä henkeä, sillä kaikilla niistä en muistonsa. Ne eivät ole vain puuta ja nahkaa. Ne ovat osa elettyä elämäni, ja siksi ne ovat ystäviäni. Mutta sitä eivät kaikki ymmärrä. Monet tulevat tänne kuin museoon: "ai täti, tämä peili on empireä ja tuo pieni pöytä on sirointa rokokota. Ja keinutuolista tulisi kaunis, kunhan maalauttaisi valkoiseksi." — Sellaista minä en jaksa kuulla. Vanhat ihmiset tarvitsevat rauhaa ja vanhat kapineet samoin. Mutta nykyajan ihmisillä on niin kiire, etteivät voi muillekaan suoda rauhaa. Sentähden eivät kuule, mitä vanhat esineet puhuvat.

Salme ei vastannut. Ajatukset ja tunteet tulvehtivat hänen mielessään, mutta hän ei hennonut häiritä vanhan huoneen hiljaisuutta.

Nurkkapöydällä, peilin alapuolella, käydä naksutti vanha lasikupuinen pöytäkello. Jonkun kerran narahti keinutuolin jalas tädin sitä liikutellessa. Muuten oli kaikki huoneessa hiljaista, täynnä eletyn elämän haastelua.

Viimein katkaisi Salme äänettömyyden. — Luuletko, että ihmiset ennättävät kuulla, mitä elämä puhuu?

— Toiset ennättävät, toiset ei.

— Kenties on niitä, jotka ennättävät liiaksikin kuulla ja ajatella?

— Tuskin, mutta he eivät kuuntele oikealla tavalla. He kuuntelevat sielunsa sairaudeksi eikä voimaksi. Kuuntele ja tee työtä, tee työtä ja kuuntele, silloin et jouda sairastamaan.

— Mutta jos ei ole työtä, jos olosuhteet sulkevat tien.

Viheriän harmaat silmät tähytivät hetken tutkivasti Salmea. Mitä tuo lapsi tarkoitti, ja mitä hän tarvitsi?

- Silloin on työtä tarpeeksi elämäntaakan kantamisessa.
- Oletko sinä, täti, tuota taakkaa koskaan toimeettomuudessa kantanut?
- Se ei ole toimeton, joka kestävästi ja rohkeana kantaa taakkaansa.

He istuivat kumpikin taas hetken äänettöminä. Viimein kysyi Salme, miten kauan täti oli hoitanut Einarin taloutta.

— Sinä siunattu lapsi! — Täti herkesi keinumasta. — Kerran sinä jotain kysytkin. Sinä olet siinäkin suhteessa toisenlainen kuin muut. Moni utelee elämäni juuri niin kuin katselee kapineitani. Minun elämäni tie on ollut monivaiheista, sentähden sillä muka on arvoa aivan kuin tavaroillani, siksi että sattuvat olemaan sitä tai tätä tyyliä.

- Sinä olet ankara arvostelija.
- Se on sukuvika.

Salme huokasi. Hän muisti, miten Holgerin sattuvat arvostelut häntä ensi aikana olivat ihastuttaneet, miten hän Holgerin silmäyksiä oli sanonut kotkan katseeksi, joka kantoi kauemmaksi kuin toisten, tunkien läpi luiden ja ydinten. Mutta nyt hän huokasi, sillä hän muisti, että arvostelun ankaruus aina kohdistui toisiin, — harvoin omaan itseen, — että tarkkanäköisyys koski ainoastaan etäällä olevaa, — ei sitä, missä tarkkanäköisyyttä olisi tarvittu ja mikä oli lähinnä.

Oliko se kenties liian pientä, liian läheistä? Siksikö Holger ei koskaan huomannut, mitä Salme kärsi.

Tädin keinutuoli narahti. — Tiedätkö, että synnyin Austraaliassa, vaikka olen Thoresen'in sukua.

— Sellainen on elämäni tarina kuin taulu, josta sanotaan, että taiteilija on käyttänyt liian räikeitä värejä. Mutta kun todellisuus päättää tuhlata värejään, silloin siitä vasta syntyykin räikeää. Sellaista on koko meidän sukumme elämä.

Täti vaiken hetkeksi, kumartui eteenpäin keinutuolissaan ja nyökkäsi tuontuostakin hitaasti päätään. Sitte alkoi hän kertoa, hitaasti, ja katse kauaksi tähdätyinä.

— Isä oli hurjaluontoinen ja raju, sellainen kuin Holgerin. He olivat veljekset, vaikka ijässä oli eroa kolmattakymmentä vuotta. Toinen nukkui kätkyessä, kun toinen läksi vieraille maille onneaan koettamaan. Amerikat ja Austraaliat hän kulki, oli merimiehenä, kauppiana ja viimein uutisviljelijänä ja lampurina Austraaliassa. Hän rupesi siihen toimeen, kun nai äitini, englantilaisen, ja asettui yhdessä kohden olemaan. Norjaan hän ei koskaan palannut, mutta mieli pysyi norjalaisena. Minä opin pienenä rakastamaan Englantia ja Norjaa, vaan en maata, missä asuin. Vanhin meistä lapsista lähetettiin Norjaan neljäntoista vuotiaana. Hänestä piti tulla norjalainen ja hänen piti kasvaa Thorsgaardissa. Laiva, jolla hän matkusti, upposi Hyvän toivon niemen luona. — Äiti suri esikoistaan ikänsä — ei antanut Norjaan toista poikaa. Englanti ja äidin vanhemmat saivat hänet. Hän vieraantui pian meistä kaikista. Sitte meistä kuoli kolme, yksi meni merille, minä nuorin jäin vanhempien luo. Isä ei tahtonut antaa Englantiin, äiti ei Norjaan. Mutta maata, jossa asuin, en rakastanut. Silloin tuli Norja minua noutamaan. Minä olin synnyltäni tunturien ja vuonojen lapsi. Se oli minulla veressä ja minä tunsin sen kohta kun hän tuli. Hän oli serkkuni, setäni poika. Nuorena seikkailuhaluksena hän tuli, vaan kun tiemme yhtyivät, ei hän enää kaivannut seikkailuja. Hän ikävöi vain takaisin Norjaan minun kanssani kotia perustamaan. — Häämatkamme merien poikki kesti kuukausia. Meistä se päättyi päivään.

— Salme, sinä tiedät, miten Thoresenilainen rakastaa! — Vanhus kumartui eteenpäin ja loi katseensa Salmeen, mutta samassa tuo katse ikäänkuin solahti ohi, taas tähtäytyen kauaksi menneisiin aikoihin.

Meitä oli kaksi Thoresen-suvun jäsentä. Mutta meidän onneksemme, etteivät suvun asiat siihen aikaan olleet sillä kannalla kuin Holgerin nyt. Köyhyys pakotti työhön ja työstä oli apua sekä ilossa että surussa. Nykyajan ihmiset eivät ymmärrä sitäkään. Mutta elänyt tietää. Maassa oli minulla myöskin liittolaiseni, sillä siitä päivästä pitäen, kun Norjaan saavuin, tunsin olevani kotona.

Salme käännähti äkkiä ja katsoi poispäin. Silmät sumenivat kyyneliin ja läpi sumun siintivät kotimaan sinijärvet, kotisaaret, kotisalmet ja lahdelman tyynet pohjukat.

- Naimisissa olevilla luetetaan sentään elämän vaikeimmat läksyt. — Taas narahti keinutuoli.
- Mutta sinä, täti, olit nuori ja hyväoppinen. Vanhempana on vaikeampaa.
- Niin, se on. Vaikein tuli minullekin sitte.
- Milloin se tuli? Tahdotko sanoa vielä senkin?

— Miksi en sanoisi. Koko maailma sen tietää, mutta ei monikaan ymmärrä. Sinä ehkä ymmärrät. — Isäni oli kuollut. Äiti halusi takaisin Englantiin vanhan äitinsä ja siellä asuvan poikansa luo. Hän tahtoi myöskin tavata minua, mutta Norjaan asti hän ei uskaltanut. Merillä oleva veljeni teki siitä syystä välitysehdotuksen. Englantilainen veljeni, hän, äiti ja minä yhtyisimme kaikki Hampurissa. Hän toimitti minulle matkarahatkin, ja kun australialainen jättiläislaiva laski Elben suuhun, seisoin pikku Gerdin kanssa rannalla sykkivin sydämin odottaen äitiäni, ainoata, jota olin kaivannut senjälkeen kun Australialian jätin. Mutta äidin asemasta tulikin ruumis. — Veljeni sen minulle ilmoitti niin varovasti kuin mahdollista. Mutta minä en sitä kestänyt. Samana iltana sairastuin, ja yöllä syntyi pieni poikani. Hän kuoli parin tunnin kuluttua. Kauan olin itsekin kuoleman kynnyksellä. Olin niin sairas ja murheissani, ett'en Gerdiänikään muistanut kysyä. Kun vähitellen toivuin, sanottiin minulle, että veljeni oli vienyt Gerdin edeltäkäsikin Norjaan, vaan sitä en uskonut. Kun viimein lähdin sairaalasta palatakseni kotiin, sainkin kuulla, että Gerd oli kuollut kuristustautiin.

Täti Gudrun vaiken. Ei pieninkään värähdys hänen kasvoillaan osoittanut mielenliikutusta, ainoastaan syvä katse hänen harmaissa silmissään kertoi jotain siitä, mitä hän tunsi.

Salme oli hyvin kalpea. Hän ei isoon aikaan puhunut mitään. — Ja sinä kestit, sanoi hän viimein hiljaa.

— Tekemällä siitä pääsee, sanoi miesvainajani, kun kova työ odotti. Kärsimällä ja kantamalla elämän taakasta selviytyy.

Portaista kuului askeleita. Oven-avaus oli kuin Holgerin.

— Te olette lujatekoista sukua, sanoi Salme nousten.

— Eikö puhuta suomalaisten sitkeydestä? kysäsi täti samassa kuin Holger koputti ovelle. Enempää eivät ennättäneet puhua. Holger oli valmis ja tädin tuli kiire saada vierailleen lähtökahvit.

Etehisessä tarttui täti Holgerin nutun liepeeseen. — Anna anteeksi, kun pidätin hänet. Mutta hänen äitinsä on kaukana, eikä minulla ole tytärtä.

— Äitini poikana sinua kiitän. — Holger kumartui suutelemaan vanhuksen kättä. Hän tunsi kohdanneensa sen voiman, joka aina teki vaikutuksensa häneen — äidillisyyden. Annettu nuhde oli osunut oikeaan. Hän oli ollut itsekäs ja laiminlyönyt Salmen. Hän tahtoi korvata, minkä oli rikkonut.

Asemalla oli paljo väkeä. Jo piletillä ostaessaan tapasi Holger erään liiketuttavan, asemasillalla toisen. Hän hankki Salmelle kiireimmiten paikan, järjesti tavarat ja lyöttäytyi sitte toveriensa seuraan.

— En minä viivy kauan, sanoi hän Salmelle kuin anteeksi pyytäen.

— Älä kiirehdi minun tähteni! — Salme hymyili. Hän tiesi, mitä Holgerin "vähän aikaa" merkitsi. Hän oli ennen uskonut siihen niinkuin se sanottiin, mutta nyt hän jo tiesi, että se merkitsi tunnin, kaksi, neljä tai kahdeksan, miten vain sattui.

Siitäkin oli hän aikoinaan kärsinyt, mutta nyt hän vähitellen rupesi tottumaan. Tänään varsinkin tuntui kaikki entistä kevyemmältä. Hän oli yhä Gudrun-tädin luona. Täti otti kädestä, kuljetti huoneessaan, esitti kaikki vanhat kapineensa, — nuo eletyn elämän vaiteliaat todistajat, — ja opetti, miten eletään voimakasta ja suurta elämää, sellaista, joka sopii tunturien maassa asuvalle.

Oli se todella ihmeellistä, miten voimakkaita he olivat, sekä täti että Holger. Oliko se kansallispiirre, vai sukuomaisuus, mutta sellaisia he kumpikin olivat kuin tunturihonka, joka pää pystyssä laulaa ja taistelee kunnes kaatuu. Kukka nuokkukoon varrellaan, painakoon päänsä mättäälle sadekuuron tullessa ja kohottakoon sen taas, kun päivä pilvistä pääsee, tunturihonka ei voi taipua, se huminoi, huojuu ja taistelee, siksi kunnes myrsky-yö sen murtaa.

Mutta voineeko kukkanen mättäällä koskaan olla tunturihongan ilona? Voineeko honka hennon kukkasen ystävä olla? Ei tajua toinen toisen kieltä. Ei voi honka luontoaan muuttaen kukkasen puoleen taipua, ei kukkanen elinjuuriaan katkomatta kohoutua hongan rinnalle.

Mutta jos nuo elinjuuret olisivat katkottavat?

Miksei, vaan silloinhan menisi elämä samassa.

Oli painostavan kuuma vaunussa. Salme pyyhkäisi hikeä ikkunarudusta katsellakseen ulos. Hän oli jo kauan tuijottanut eteensä — nyt hän ei enää jaksanut tehdä sitä.

Hän kuuli Holgerin iloisesti puhelevan ja laskevan leikkiä. Holger oli liiketuttavien seurasta siirtynyt juttelemaan kahden tuttavan naishenkilön kanssa. Nämä istuivat kumpikin niin että Salme näki heidät. Toinen oli vanhanpuoleinen — kaiketi äiti — toinen vallan nuori. He olivat nähtävästi erinomaisen

huvitettuja Holgerin seurasta ja hän puolestaan yllytti heitä.

Miksi hän ei tullut Salmea hakemaan esittääkseen vieraat? Jos he kerran olivat Holgerin ystäviä, tahtoihan Salmekin silloin tutustua heihin.

Hän käännähti hermostuneesti ja koetti taas katsoa ulos.

Oliko hän mustasukkainen? Epäilikö hän Holgeria?

Hänen täytyi hymyillä. Voitonvarmana ja onnekkana solui katse taas Holgeriin päin.

Salohonkaan täytyi luottaa. Se ei pettänyt. Se voi ilakoida, se voi vallattomana laulaa laulujaan kaikille ohikulkeville, mutta sisintä säveltään soittaa se yhdelle ainoalle sydänystävälle.

Miksi sitte tuntui katkeralta, että Holger istui tuolla, hän täällä? Miksi sydämen kalvava kaipuu uudelleen ja uudelleen muistui mieleen, vaikka Salme koetti ajatella Gudrun-tädin tarinaa ja elämän suuria suruja?

Hän ei voinut olla syyttämättä Holgeria. Holger itse oli hänet tällaiseksi opettanut. Jo silloin kun Holger ensi kertaa saattoi hänet kotiin Suomeen, oli heille sattunut pientä riitaa sen johdosta, että Salme tapasi tuttavän, jonka kanssa hetkeksi jäi puhelemaan. Kun hän palasi Holgerin luo, näytti tämä kelloaan: "kaksikymmentä minuuttia olet riistänyt minulta." Salme nauroi. Mutta Holger oli niin pelottavan vakava, että Salmen täytyi ruveta selittelemään. — Eihän hän voinut olla juttelematta, tavatessaan vanhan toverin, jonka äiti vasta oli kuollut.

Mutta vaikka Holger myönsikin Salmen olleen oikeassa, menetteli hän vastaisuudessaakin samoin. Kun hän kaipasi Salmen seuraa, ei hänestä kenelläkään ollut oikeutta asettua tielle, ei hetkeksikään. — Kun kauan on kulkenut yksin, on ystävän ikävä hillitön, sillä puolusti hän itseään, ja ne sanat sitoivat Salmen.

Hän koetti oppia olemaan Holgerin ilona joka hetki, mutta nyt, kun hän jo uskoi oppineensa, nyt häntä ei tarvittu.

Miksi ero kuherruskuukausien ja sitä seuraavan jokapäiväisen elämän välillä oli niin räikeä? Mitä oli aviorakkaus? Oliko se vain läikähtävä laine seisovassa vedessä, laine, joka hetken kirkkaana kuvastaa taivaan, vaan sitte muuttuu mustaksi ja mutaiseksi? Eikö se ollutkaan pohjaltaan kirkas kuin lähteen silmä, jolle syvät sydämen hetheet aina tuovat uutta tuoreutta?

— Salme, me tulemme perille tuossa tuokiassa. Holger kiskaisi matkalaukun verkkopitimeltä, auttoi turkit Salmen päälle ja loi pikaisen katseen peiliin, nähdäkseen oliko itse kunnossa.

— Me menemme suoraan hotelliin. En minä tänä iltana enää kerkiä mitään toimittaa.

— Samaanko, jossa olimme silloin, kun minua saatoit Suomeen?

— Niin tietysti, minä olen aina samassa. Sähkötin jo tulostamme.

— Me emme ole olleet siellä sitte kun silloin. Sanoissa oli hyväilevä sointu. Salme tahtoi elvyttää muistoja, jotka voisivat hänelle palauttaa sen Holgerin, jota hän kaipasi.

Mutta Holger ei huomannut hänen sanojaan. Vasta illalla, kun he huoneessaan joivat teetä, muisti hän äkkiä kuulleen ne.

— Niin, me emme tosiaankaan ole olleet täällä sitte kun kihlauskesänämme.

— Ei siitä ole vielä kuin puolitoista vuotta, vaan pitemmältä se aika on tuntunut.

— Kun paljon tapahtuu, tuntuu aika pitkältä. — Holger selaili teetä ryypätessään, vasta ilmestynyttä iltalehteä.

Äkkiä laski hän sen kädestään. — Vai onko muutenkin ollut pitkää? — Terästetty katse sattui Salmeen.

— Etkö sinä vastaa? Salme yhä vaiken.

— Mitä paljon tämä on?

— Sinä kysyit niin äkkiä, — ja niin kiivaasti, — sai Salme viimein sanotuksi. — Minä olin ajatuksissani.

— Tarvitsetko ajatella vielä kauankin, tietääksesi onko elämä minun rinnallani tuntunut pitkältä?

— Sinä olet häijy.

— Koko maailma on tänään tehnyt minulle kiusaa, herrat huonoine liikeutisineen, naiset mielistelyineen ja teeskentelyineen.

Salme unohti oman mielentilansa samassa, kun kuuli "koko maailman tehneen kiusaa" Holgerille.

— Vaan itsehän sinä naisten seuraan lyöttäydyit siellä junassa, sanoi hän nauru suupieleessä.

— Huvittaa nähdä, minkälaisia osaavat olla.

— Ja sitte ivata.

— Niinpä niinkin.

— Sitte en paljo sure sitä, ettet esittänyt. Muuten olisin kaivannut. Tahdonhan jakaa kaikki kanssasi.

— Katse säteili rakkautta ja käsi tavoitteli Holgerin kättä.

— Jakaa kaikki kanssani — toisti Holger. — Ja'a nyt sitte silläkin, että vastaat kysymykseeni: ovatko päiväsi olleet pitkiä ja miksi? — Hän tarttui Salmen ranteisiin, pitäen niitä kuin pihdissä, samalla kun hänen katseensa terävänä ja teräksisenä tunki Salmen sisimpään.

— Älä, Holger rakas, noin! — Katse pyysi ja rukoili.

— Sano! intti Holger, kovuus katseessa. Silloin leimahti Salmen suuttumus. Hän riuhtasihe irti niin äkkiä, ettei Holger ennättänyt estää: — "Sano", toisti hän vapisevin huulin — nyt sinä komennat "sano", mutta kun viikkojen ja kuukausien kuluessa olen tahtonut puhua, olet työntänyt minut luotasi. "Sinä vaivaat minua, minä en ennätä", se on ollut vastauksesi. Nyt tahdot kuulla, ja minä sanonkin. Päivät on olleet pitkiä, sillä minä rakastan sinua niin äärettömästi. Sinä olet ainoani ja kaikkeni tässä maassa. Työtä ja tehtävää minulla ei ole muuta kuin elää sinulle. — Itse olet niin tahtonut ja asettanut — ja sitte sinä vetäydyt pois, et jouda katsomaan, et kaipaamaan muuta kuin joskus kun illoin kiedot kätesi kaulaani ja kuiskaat pyytäen: olethan omani, sano, olethan. — — Mitä tietää sellainen elämä vaimolle? — Ymmärrätkö, vaikka olet mies. — Kaiken olen sinulle antanut, maani ja kansani olen jättänyt tähtesi, jättänyt ilolla. — Mutta Holger, kun antaa äärettömän paljo, tarvitsee myöskin saada paljo.

— Etkö ole saanut? — Holger sanoi sen huohottaen. Hän oli käynyt kuolon kalpeaksi.

— Olen tuntenut rakkautesi polttavaa liekkiä — aika-ajottain. Mutta Holger, minä tarvitsen nähdä kestäväää, tasaista tulta kotionemme alttarilla. Kaikkien nähden olen tunnustanut, että sinä olet minulle rakkaampi kuin omaiset, ystävät ja synnyinmaa. Mutta tiedätkö, mitä olen tuntenut viimeaikoina, jolloin sinulla ei kahden ollen eikä toisten seurassa ole ollut aikaa eikä ajatuksia minua varten? — Olen tuntenut, miten sen on olla, joka on antanut kaikkensa, saamatta vaimon oikeuksia, jolta tullaan vaatimaan, ilman että häntä tunnustetaan, ja jonka rakkaudelle ei anneta arvoa, vaikka se olisi yhtä suuri ja puhdas kuin konsanaan laillisesti vihityn vaimon.

— Salme, sinä isket armottomasti!

— Teenkö sitä syyttä? Tiedätkö, mitä olen kärsinyt? Minä tahtoisin olla ilosi, apusi, elää sinulle, yksin sinulle, vaan minä en jaksa, jos sinä itse riistät minulta voimani.

— Sinä olet apuni, iloni, ja onneni jo pelkällä olemassa olollasi — Holgerin pää painui rintaa vasten.

Yht'äkkiä lehahti hän punaiseksi, kääntyi sitte valkeaksi kuin vaate.

— Salme, auta, minä pyörryn! — Hän painui läheiselle vuoteelle.

— Holger! Salme kiersi toisen kätensä Holgerin pään alle, toisella hän soitti sähkökelloa. — Kamferttia —, eetteriä — tuokaa pian! Soittakaa taitavalle lääkärille. — Kutsukaa tulemaan pian.

Hän polvistui tuskissaan vuoteen viereen, vuoroon pyyhkien tuskan kylmää hikeä Holgerin otsalta, vuoroon hieroen lämpimäksi hänen jääkylmiä käsiään.

Oliko tunturin honka murtunut? Oliko tuo suuri, rakastava sydän herkeävä sykkimästä?

Mitä hän oli tehnyt? Miksi hän oli vaivojaan valitellut?

Nakutettiin ovelle. Palvelija toi kamferttia.

— Holger, koeta nielaista, se tekee hyvää sinulle. — Salme kallisti vesilasias hänen huulilleen.

Holger sai nielaistuksi, mutta makasi yhä kuin tiedottomana.

Viimein aukaisi hän väsyneesti silmänsä. — Salme iloni, onneni — sinä et saa unohtaa sitä — et koskaan.

Taas painuivat silmät kiinni ja käsi hervahti vuoteen laidalle.

— Holger, anna minulle anteeksi! Holger, kuule! — Hän tarttui taas kylmään käteen ja peitti sen suuteloin.

— Salme, ole täällä luonani, minä tarvitsen sinua.

— Olen, rakkaani, olen. — Hän hieroi yhä sydäntä, käsiä, jalkoja, koettaen palauttaa herkeämässä olevat elontoiminnat.

— Se tekee niin hyvää, — Holger avasi taas silmänsä ja kaunis, sydämellinen hymy kirkasti hänen kasvonsa, — kun sinä olet luonani.

— Minä en jätä sinua koskaan, kuuletko, rakkaani, en koskaan.

Holger hymyili tyytyväisenä.

— Minä tahdon pikkusielusta kasvaa sinun mittaiseksesi, oppia sinua ymmärtämään, sinua auttamaan, sinun ilonasi olemaan.

— Rakas — rakas — — Holger tapaili Salmen kättä. —

Silloin nakutettiin ovelle. Lääkäri astui sisään.

9.

Kaivattu kesä oli viimein tullut, tullut heloittavana, kirkkaana ja kukkeana.

Iloisesti kajahtivat laitumella karjan kellot. Tyttö tunturimajassa pisti lauluksi, toinen lypsylle lähtien vastasi.

Tunturi raikui elämäniloisia ääniä.

Laaksoissa kulki maamies hyräillen ja hyvillä mielin. Toivon työtä hän teki, ja toivon toverina oli ilo.

Talven pimeys muistui mieleen vain tehdäkseen kesän riemut sitä rikkaammiksi.

Thorsgaardissakin laulettiin toivon laulua. Margit sitä siellä lauloi, lauloi siksi, ettei voinut olla laulamatta, lauloi huolimatta siitä kuunteliko kukaan vai ei.

Birgitte ei ainakaan kuunnellut. Hän oli selästään yhtä suora ja tehtävissään yhtä täsmällinen, riippumatta siitä, oliko kesä vai talvi, valoisa vai pimeä päivä. Hän ei kaivannut toivon laulua eikä sitä kuunnellut. Hän täytti vain tehtävänsä.

Mutta Margitia ei mikään voinut estää laulamasta, sen ymmärsi Salme. Siksi hän hymyili, vaikka itseksensä ajatteli, että Birgitte oli valinnut viisaammin.

Parempi on täyttää tehtävänsä kuin laulaa toivon laulua. Laulu voi päättyä pettymykseen, tehtävän täyttämistä seuraa tyydytys. Hän oli kokenut kumpiakin. Siksi hän sen tiesi.

Hänkin oli Margitin tavoin laulanut, oli alkanut uudelleen, kun sävel katkesi, oli uskonut, että tottapa kerran oppii, tottapa kerran lujittuvat toivon säikeet, niin etteivät enää katkea, lujittuvat kestäviksi, kannattaviksi ja säteilevät kirkkaampina kuin auringon välke tunturin rinteillä.

Mutta hänen työnsä oli ollut Sisyfuksen taistelua. Se oli kuluttanut hänen voimansa, tehnyt punoittavan posken kalpeaksi, laihduttanut läpikuultavaksi valkean käden ja saanut silmät painumaan syvälle. Sentähden hän oli valinnut Birgitten osan. Hän ei enää laulanut toivon laulua. Hän vain täytti tehtävänsä.

Paljo ei noita tehtäviä ollut, joskaan hän ei enää ollut vieraisilla Thorsgaardissa. Mutta paljoon ei hänen voimansa olisikaan riittäneet. Hän oli käynyt kumman heikoksi.

Oltuaan kauan heikkona, hän kerran äkkiä sairastui kuumeeseen. Holger säikähti, haetti lääkärin Kristiaaniasta asti ja istui itse yöt päivät vuoteen ääressä. Mutta sitte kuume lakkasi. Lääkäri ei huomannut mitään erityistä taudin syytä eikä antanut mitään erityisiä määräyksiä. Täytyi vain toivoa ja odottaa. Ehkä voimat vähitellen palaisivat.

Holger rauhoittui. Eihän hän sille mitään voinut, että kuume palasi ja että Salme pienestäkin ponnistuksesta pyörtyi. Täytyi vain toivoa ja odottaa — ja sitä tehden oli hän työssä aamusta iltaan.

Mutta Salme ei toivonut eikä odottanut, sillä hän ei jaksanut. Hän jätti sen Holgerille. Hän koetti vain pitää huolta pikku tehtävistään, katsoa, ettei kukkia puuttunut Holgerin työpöydältä ja että puutarha antoi parhaansa kodin kaunistukseksi. Puutarhassa käynti, levähtäminen sireenipuistikossa ja puheluhetki puutarhurin kanssa kuuluivat myös hänen päiväohjelmaansa, samoin käynti Jensin ja liinakkojen luona.

Mieluisin lepopaikka oli Salmella sentään Thorsgaardin läheisyydessä, metsikön laidassa sijaitseva mäen törmä, jossa kuusten juurella oli suuria kiviä ja sinne tänne asetettuja penkkejä.

Törmän alapuolella oli nurmettunut, tasainen kenttä, kerrassaan mainio pallonlyöntiä ja muuta hauskuutta varten.

Salme oli huomannut paikan vasta kevättalvella, kun tuli paljo olleeksi yksin. Ensi kertaa hänen siellä levähtäessään oli vielä lunta maassa, ja kenttä oli tyhjänä. Mutta kun hän toisen kerran tuli sinne, havumetsän tuoksua hengittämään, juosta lorisivat kevätpurot mäen rinteitä pitkin, ja lapsiparvi pyöri kentällä iloisena kuin karsinasta laskettu lauma.

Leikkijöille tuli kiire, kun näkivät rouvan. Mutta hän sai heidät pysäytetyiksi. Juuri heidän seuraansa hän kaipasi. He eivät saaneet poistua. Heidän piti leikkiä eikä välittää hänestä ensinkään. Silloin vasta oli hänelläkin hauska.

Ensin oltiin ujoja. Seisokeltiin jäykkinä, töllisteltiin ja arveltiin. Mutta sitte rohkein alkoi leikin uudelleen, ja vähitellen unhottivat toisetkin ujoutensa.

Leikkijät tottuivat pian Salmen seuraan. Kieli ei enää haitannut tutustumista eikä arkuuskaan. He ymmärsivät häntä ja hän heitä. Leikkiminen oli hauskinda silloin, kun hän istui mäen rinteellä, ja katsein seurasi heitä lohduttaen, kun suruja sattui, hymyillen, ilon kohotessa korkeimmilleen.

Äiditkin tulivat joskus kentälle. Kun aamuuskareet olivat tehdyt, päivällisruoka liedellä porisi ja nuorin kätkyessä heräsi nukkumasta, nosti äiti sen käsivarrelleen ja läksi pienokaisineen päivää paistattamaan aurinkoiselle kuusikon rinteelle. Lasten leikkiessä istahti silloin äiti juttelemaan rouvan kanssa, istahti ensin arasti penkin päähän, tuskin uskaltuen näyttää pienokaistaan, mutta toisen kerran jo tavallisesti lähelle asettuen ja kohta kertoen, mitä lapselle kuului, miten monta hammasta oli tulossa ja miten jo yritti konttaamaan.

— Lasta rouva ikävöi, sanoivat vaimot keskenään. — Miksi ei Jumala heille lapsia siunanne?

Toiset uskoivat rouvan ikävöivän kotimaataan. Suomestahan hän heille aina puhui, nyt, kun olivat tutuiksi tulleet. Hän kertoi, minkälaiset maat oli siellä, millaiset tavat ja minkälaista köyhän kansan elämä. Eikä hänen katseensa koskaan niin kirkkaasti loistanut eikä säteilleet hänen silmänsä niinkuin sellaisina hetkinä.

— Noin mekin ehkä ajattelisimme, jos meidät täältä tunturilaaksosta vietäisiin vieraalle maalle, sanoivat vaimot keskenään. Ja kotiaskareet kävivät kepeämmiksi ja elämä tuntui rattoisammalta vaan siitä ilosta, että saivat asua rauhassa laaksossa, jossa olivat syntyneet ja kasvaneet.

Mutta Salme istui yksin penkillä ja katseli lasten leikkiä. Hänestä oli vuosikausia kulunut siitä, kun hänet kotoisesta maaperästä tänne siirrettiin. Vuosia oli jo siitäkin, jolloin hän oli lasta toivonut.

Se oli silloin ensimmäisenä, onnellisena kesänä, niin, — — viime kesänä, jolloin tunturikukat imivät hehkua auringon säteistä, metsän vihreys oli mehevimmillään, ja päivän suutelot polttivat punoittaviksi posket ja hehkua huulille.

Silloin hän toivoi ja iloitsi, sillä pelkkä ajatuskin oli jo riemua. Ja hän näki pienokaisen, jolla oli Holgerin silmäin sineä, Holgerin voimaa, Holgerin viisautta, Holgerin sydämen suurta jaloutta.

Mutta kun sitte syksytuulet ulvoivat laaksossa ja vihuri temmelsi tunturilla, kun halla tappoi kukkaset ja hanki ne hautasi, silloin lakkasi Salme toivomasta. Hän oli kuullut epäsointujen särähtävän. Hän ei tahtonut lasta kärsimään niistä, ei pienokaista elämän viluissa värisemään.

Hän luuli kokonaan lakanneensa toivomasta. Mutta toivo heräsi uudelleen.

Se tapahtui Holgerin ja Salmen Hamarissa käynnin jälkeen, kun kotielämä Thorsgaardissa taas jonkun aikaa oli sopusointuista ja onnellista. Silloin Salmekin taas rupesi ajattelemaan, että kunpa sentään tulisi Thorsgaardiinkin pieni lepertelevä lapsi. Nyt uskalsi hän sitä toivoa, sillä olivathan Holger ja hän oppineet sirpaleista ehyttä rakentamaan. Totta lapsikin siitä saisi voimaa, totta kestäisi vilut ja sovittaisi epäsoinnut. Elävä yhdysside hänestä tulisi, jonka avulla tunturihonka ja metsän kukka oppisivat täydellisesti toisiaan ymmärtämään.

Salme kävi tätä ajatellessaan rikkaaksi ja onnelliseksi. Hän ei huomannut Holgerin kiivastumista eikä ollut milläänkään, vaikka ei päiviin saanut ystävällistä sanaakaan. Hän tiesi, että Holger oli semmoinen. Eihän hän voinut luontoaan muuttaa. Kaikki hänessä oli — näennäisesti ainakin — hetkellistä. Kun hän teki työtä ja innostui siihen, unohti hän unen ja ravinnon. Päätettyään levätä, lepäsi hän, eikä välittänyt, vaikka saha olisi seisahtunut tai miehet pellolla tehneet lakon.

Yksin shakkipeliinkin nähden, joka kuitenkin oli hänen suuri intohimonsa, oli hän yhtä vaihteleva. Ihmekö, jos Salme sai samaa kokea. Ihmekö, jos Holgerin rakkaus toisinaan paloi polttavana liekkiä, toisinaan näytti sammuneen.

— Tunturi-honka soittaa monta säveltä, ajatteli Salme. Se näkee paljon, kuulee paljon ja se laulaa, mitä milloinkin mieleen johtuu. Se ei välitä siitä, onko sen laulu toisille mieluista vai ei, itkeekö kukkanen mättäällä vai iloitseeko. Se vain noudattaa luontoaan. Mutta sama honka se siltä on, vaikka monta säveltä soittaa, monta laulua laulaa, sama voimakas, murtumaton honka, jonka juuret ovat syvälle maaperään työntäytyneet, jonka latva kohoaa korkealle ja jonka runko on niin suora ja solakka, että ohikulkijat ihailien jäävät katsomaan.

Salme toisti tätä usein itselleen. Hän koetti muistaa, että se Holger, jota hän kerran tuntuureilla oli oppinut rakastamaan ja jonka kuormaa hän oli luvannut kantaa, nytkin kulki hänen rinnallaan. Hän ei ollut niin virheetön, niin täydellinen, ei edes niin jalo, kuin miksi Salme silloin luuli, mutta hän oli sama rakastava ja rakkautta tarvitseva Holger.

Kun Salme muisti tätä, sai hän uutta voimaa koettaakseen täyttää tehtävänsä, mutta hän tunsikin, että se kysyi taistelua ja ponnistusta, ja ponnistukset kuluttivat sekä sielun että ruumiin voimia. Sentähden hän taas ajaksi lakkasi lasta toivomasta. Mitäpä hän lapsella, — ajatteli hän itsekseen —, hän, semmoinen raukka, joka ei jaksanut sen paremmin selviytyä elämän ristiriidoissa.

Syksyn tullen kävi Salme yhä heikommaksi. Hänen täytyi enimmäkseen maata.

Lääkäri ei voinut ymmärtää, mikä häntä vaivasi. Hän ehdotti matkaa Suomeen. Mutta kun Holger puhui asiasta Salmelle, säikähti tämä. Kotiin hän ei tahtonut, ei millään ehdolla. Hän kauhistui jo ajatellessaan matkaa. Näin kaukana ollen saattoi hän valheita sommittelematta antaa äidin elää uskossa, että ensimmäisiä onnen aikoja yhä kesti, mutta siellä, — siellä se olisi mahdotonta.

— Hän ei tahdo jättää minua, sanoi Holger lääkärille. — Kun saan aikaa, menemme yhdessä.

Sairastaessaan rupesi Salme kirjoittelemaan.

Kun hän oli maannut tuntikausia ja ajatukset kävivät liika raskaiksi, nousi hän ja asettui kirjoittamaan.

Ensikertaa sitä tehdessään aikoi hän ruveta pitämään päiväkirjaa. Hän alkoi kooten, mitä sinä hetkenä tunsikin:

— Kappaleen olemme vasta yhdessä kulkeneet, ainoastaan kappaleen, mutta tie tuntuu vuosikymmenien taipaleelta.

Miksi?

Onko siihen syynä suruni suuruus, vai onneni ihanuusko? En tiedä. Kenties elämän ihmeellinen — tahtoisin sanoa — tappava rikkaus.

Mutta kun sitte kysyn itseltäni: miten tuli elämäni noin rikkaaksi, miten sen tasainen, yksitoikkoinen jokapäiväisyys äkkiä muuttui, en epäröi vastatessani: Sinä, sinä yksin sen teit. Sinun ansiosi se on, sinun syysi. — Sinä toit onnen, sinä toit tuskan.

Sellaista oli elämäni iloinen ja suruinen kuin sisäjärven tyyneys, sisäjärven myrskyt. Vasta kun tulin tähän toiseen maahan, vasta kun sinut täällä tapasin, opin ymmärtämään, miten pientä se kaikki oli. Sinä toit suuruuden tullessasi, sinä vuorien ja vuonojen kasvatti.

Oletko sen kotimaasi luonnosta oppinut, vai mistä? En tiedä. Mutta totta se ainakin on. Kaikki sinussa on suurta. Oli se pahaa tai hyvää, pientä ja pikkumaista se ei ainakaan ole.

Sinä teit elämäni suureksi ja rikkaaksi. Sinua kiitän, — sinua siunaan. Niinkö?

En tiedä.

Päätäni huimaa. En jaksa ajatella —. Minä vain ihmettelen, sitä että ihminen vuoden kuluessa voi kokea vuosikymmenien ilot ja tuskat.

Ei sumene silmät, ei hiukset harmene, ja kuitenkin sitä nuoresta äkkiä vanhaksi kääntyy.

Elämän kehuttu rikkausko sen vaikuttaa? En ymmärrä.

Ennen kaipasin usein jotakin — kaipasin, tietämättä mitä. Kenties kaipasin iloa ja onnea. — Kaipasin ennen kaikkea vaihtelua.

Olisin siihen aikaan saattanut puhua elämän tappavasta tyhjyydestä. Nyt puhun sen tappavasta rikkaudesta.

Nyt en enää toivo enkä kaipaa mitään, en ainakaan muuta kuin mahdollisesti — lepoa. Olen niin väsynyt, niin läpeensä väsynyt. Se suuri ja rikas elämä, johon minut veit, on minulta vienyt voimat.

Moitin itseäni siitä, — halveksin usein, mutta minä en sille mitään voi, sillä minä olen heikko ja mitätön "pikkusielu".

* * * * *

Salme ei sinä päivänä kirjoittanut pitemmältä.

Kun hän toisena päivänä aikoi jatkaa, hylkäsi hän ensimmäisen tuumansa. Hän ei tahtonut uskoa itseään päiväkirjalle. Hän päätti vain kirjoittaa kirjaansa kirjeen äidille, kirjoittaa niin kuin puheleisi, ell'ei tahtoisii säästää äitiä ja hänessä vahvistaa uskoa heidän onneensa.

Hän selaili kirjaansa hetken. Sitte tarttui hän kynään ja rupesi kirjoittamaan:

— Äiti kulta, nyt otan vanhan pikku jakkarani ja asetun tähän viereesi.

Voi, miten olet sairaan näköinen! Sinä olet maannut vuosikausia ja jaksat kuitenkin olla tyytyväinen. Minä olen vasta viettänyt muutamia viikkoja enimmäkseen makuulla ja minä jo pelkään vuoteessa olemista.

Tiedätkö, äiti, miksi?

Siksi, että ehdin ajatella niin hirvittävän paljon.

Ennen rakastin ajattelemista, nyt pelkään sitä. Eikö se ole kummallista? Ja mistä se riippuu? Siitäköhän, että kaikki ennen oli lapsellisen yksinkertaista ja sanoisinko — suomalaisen suoraa?

Nyt ovat elämän ongelmat saaneet minut umpisokkeloon —. Ennen sain selvyyttä ajatellessani. Nyt sotkeudun ajatusteni verkkoon.

Äiti, me olemme äärettömän erilaiset, Holger ja minä. Holgerissa on pelottavan paljon voimaa. Hän on reipas ja vikkela kaikessa, tunteissa, teoissa ja päätöksissä. Tuskin ennätän toipua aikaisemmasta hämmästyksestä, kun hän jo valmistaa minulle uuden.

Kuules äiti, minkälaista elämämme on. — Holger saattaa tulla huoneeseen, heittäytyä sohvalle ja pyyhkiä hikeä otsaltaan. Kaikki käy hullusti, sanoo hän. Minun täytyy heti matkustaa Einarin luokse. Minua on petkutettu kaupoissa. Joudun vielä maantielle. Täytyy lähteä, vaikka olen niin sairas, että tuskin pysyn pystyssä.

Minä säikähdän, juoksen, hätäilen, hoitelen. — Holgerilla on sydänvika. Siksi täytyy hänen suhteensa olla varovainen.

Tunnin perästä hän äkkiä ponnahtaa pystyyn, muistaa unohtuneen työn eikä välitä, ei varoituksista, ei pyynnöistä.

Illalla, kun kysyn, milloin hän matkustaa Kristiaaniaan, nauraa hän ja sanoo, ett'ei siitä tule mitään. Hän on jo kirjoittanut Einarille. Kyllä kaikki selviää. Ei se ollut muuta kuin pieni erehdys.

Nyt äiti, alan jo tottua tähän, mutta se kuluttaa kuitenkin. Minä olen sellainen typerä hämäläinen. Uskon asiat semmoisina kuin ne sanotaan.

Ennen olin mielestäni monimutkainen luonne. Huomasin niin paljon vastakohtia ja ristiriitaisuuksia

itsessäni. Nyt huomaa, että olen selväpiirteinen ja ylen yksinkertainen sielu, typerän yksinkertainen, — Holgerin rinnalla ainakin.

Hänessä kaikki vivahtelee ja vaihtelee kuin valot ja varjot tunturin rinteillä. Hänen rakkautensakin on raju ja voimakas. Häpeän oman tunteeni heikkoutta hänen rinnallaan. Ja kuitenkin minäkin rakastan, rakastan koko olentoni voimalla. En muuten olisi kärsinyt niin paljo tämän vuoden kuluessa.

Olen ollut sairaanlainen. Olen koettanut salata sitä Holgerilta, sillä hän tulee siitä kovin levottomaksi. Mutta kun hän sattuu kysymään vointiani ja minun mielestäni täytyy sanoa suoraan, nauraa hän minulle ja sanoo luulosairaaksi.

Se koskee, — sillä minä olen typerä. Rakkaudesta Holger tietysti kysyy vointiani ja rakkaudesta väittää vastaan, kun ei tahdo myöntää itselleen eikä muille, että olen sairas.

Nämä ovat pikkuasioita, äiti, mutta eivätkö pikkuasiat usein vaikuta suuria? Ne voivat lisätä voimaamme ja elämänhaluamme, ne voivat sitä myöskin kuluttaa.

Kirkas katse voi vahvistaa, rakastava sana rohkaista. Mutta kun suuri suru kalvaa elämän juuria, voivat pikku vaikeudet viedä viimeisetkin voimat, niinkuin pikku hiiret helposti nakertavat poikki köyden, jonka terävä puukko jo puoleksi on katkaissut.

Tiedätkö, äiti, mikä tuo suuri suruni on? Se on se, että vaikkakin Holger ja minä rakastamme toisiamme yhtä suuresti ja enemmänkin kuin rakkautemme ensi aikoina, emme kuitenkaan voi tehdä toisiamme onnellisiksi. Minä olen liian mitätön, voidakseni olla hänelle kaikkea, mitä tahtoisin, hän liian suuri sielu voidakseen minua käsittää.

Rakkautemme on suuri, vaan side sielujemme välillä löyhä.

Harvoin me yhdessä keskustelemme ja vielä harvemmin olemme yhtä mieltä.

Se on minulle arvoitus, miten voimme olla niin erilaiset ja niin samanlaiset. Luontoa katsellessamme esimerkiksi näen, että se meihin vaikuttaa aivan samoin. Usein huomaa eri tapahtumien johdosta Holgerin tuntevan samaa, mitä itsekkin olen tuntenut. Mutta kun käymme keskustelemaan, särkyvät eheys. Yhtymäkohdasta lähdemme kulkemaan eri suuntiin.

Erilaisuus rikastuttaa, mutta se särkee samalla.

Äiti, sano, miten voivat ihmiset tehdä toinen toisensa niin äärettömän onnettomiksi, vaikka rakastavat toisiaan?

Tai siitäkö juuri johtuukin sydämen suuri tuska, kun perin erilaisina ei sittekään voi olla toinen toistaan rakastamatta? Rakkaus kahlehtii, erilaisuus epäsointuineen erottaa.

Äiti rakas, sinä paljon kärsinyt, sinä elämän ristiriitoja kokenut, auta minua!

* * * * *

Seuraavan päivän iltana Salmen istuessa hetken puutarhassa ihailemassa auringon laskua, näki hän Holgerin lasten kisakentän laidassa. Holger seisoj paljain päin, nojautuneena kuusen runkoa vastaan katsein seuraten välkettä kaarnaisten runkojen kupeilla.

Salme tiesi ja näki, että he tunsivat samaa ja hänen tuli ikävä Holgeria. Hän tahtoi tuntea ajatuksen sulavan ajatukseen, tunteen tunteeseen. Hän oli sen onnen makeutta ennenkin maistanut. Miksei vieläkin? Miksei nyt?

Hän nousi ja läksi verkalleen astumaan kentälle päin. Vaan ennenkuin hän ehti perille oli Holgerin silmä sattunut poikaan, joka läheisestä hernepellostä livisti isäntää pakoon.

Kentän poikki oikaisten saavutti Holger hänet, sai poikaa kauluksesta kiinni ja pani samassa toimeen sekä tutkinnot että tuomiot.

Salme istahti penkille odottamaan, meni sitte vastaan, kun näki Holgerin tulevan ja pujotti kätensä hänen käsipuoleensa.

— Tulin luoksesi, kun näin sinun ihailevan auringon laskua.

— Saanko minä koskaan rauhassa nauttia?

— Mistä hän oli, tuo pieni pahantekijä?

— Oli tuolta myllärin kodista. — Mitä minä pojasta. Herneet ovat makeita, sen muistan omasta

lapsuudestani. Mutta minä en voi sietää koko sitä joukkoa.

- Vaimo on hyvin sairas, keuhkotautinen, luulen.
- Kun saisivat keuhkotaudin kaikki!
- Nyt sinä puhut pahaa Holger Thoresenistä. — Salme koetti kääntää leikiksi.
- Ei sinun tarvitse häntä puolustaa.
- Mutta jos tahdon, — jos tunnen hänet paremmin kuin sinä.
- Sinä et häntä ymmärrä, etkä ole koskaan ymmärtänyt.

Salme veti kätensä hiljaa Holgerin käsipuolesta ja kääräsi suojahuivin paremmin ympärilleen. — Ilta on kylmätkö, sanoi hän, taitaa olla paras että menen sisään.

Holger ei vastannut.

Mutta sinä iltana kirjoitti Salme kirjaansa:

Kun riemu sulla on sydämessäs',
Kun hehkuin sielusi sykkivi,
Niin iloitseepi mun sydämeinkin
Ja samoin hehkuen tykkivi.

Kun luonto armas sun maasi kauniin
Saa kielet syömesi sointumaan,
Se mulle tunnelman saman saattaa,
Tuo samat tuntehet tullessaan.

Kun verta vuotaa sun sydän-haavas',
Kun kärsit murheista maailman,
Niin samaa nähden mä samaa tunnen
Ilossa, tuskassa ainian.

Ken näin loi syömemme samanlaiset,
Ken meille tuntehet samat soi,
Kun sydänkantelot samoin kaikuu,
Vaikk' ymmärtää ne ei toistaan voi?

Salme ei nukkunut sinä yönä. Hän ajatteli.

Seuraavana päivänä hän kuitenkin oli virkeä ja iloisella mielellä, sillä hänellä oli kaksi auttajaa. Toinen oli Gudrun-täti kaikkine vanhoine kapineineen, jotka eletyn elämän vaitelijaina todistajina kertoivat sydämen suurista suruista, toinen äiti, joka tyttärelleen antoi evästystä, elämän taipaleelle: Sinun täytyy selviytyä paremmin kuin minä, — sovittaa, missä minä särjin, — rakastaa, missä minä rikoin.

Mutta illalla pahoitti Salme Holgerin mielen. Hän oli luvannut toimittaa Jensille sanan liinakkojen kengittämisestä, mutta unohtikin asian.

— Minulla on työtä ja huolia enemmän kuin jaksan kantaa. — Sinulla ei mitään, — etkä tuon vertaista —.

Holger nousi kiivaasti ruokapöydästä.

— Itseäsi sinä aina ajattelet, et minua, mutisi hän mennessään.

Salme ei jaksanut tätä kantaa. Syyllisyyden tunne oli sittekin katkerin kaikesta.

Hän sulkeutui huoneeseensa, istui kauan kyyneleettömin silmin eteensä tuijottaen, nousi viimein, pyyhkäisi kädellä painavasti otsaansa kuin ajatuksiaan selvittääkseen ja asettui sitte kirjoittamaan.

Hän tahtoi kirjoittaa Holgerille, ehkä hän silloin löytäisi oikeat sanat, ehkä sattuisi jälleen löytämään nyt nurmettuneen polun sydäimestä sydämeen.

— Holger, minä en voi puhua sinulle. Sanat kuolevat syntyessään.
Sydänsuruni ne surmaa.

Minä en koskaan, en koskaan ole tahtonut ajatella itseäni etusijassa, en olla välinpitämätön siitä,

mikä koskee sinua.

Sinua olen etupäässä ajatellut aina siitä asti, kun tulin tunturimorsioksesi. Jos silloin olisin ajatellut itseäni, olisin ehkä pysynyt päätöksessäni perin pohjin tutustua ennenkuin toisen omaksi lupauduin. Mutta haluni tehdä sinut onnelliseksi oli niin valtavan suuri, ett'en muuta muistanut.

Mikä ajattelematon, ymmärtämätön lapsi olinkaan, ijästäni huolimatta! Uskoin vain, kun vakuutit, että olin ilosi ja onnesi. Uskoin, vaikka tiesin, ett'et sinä minua tuntenut, minä en sinua. Nämä viisitoista kuukautta naimisissa-olo-aikaamme ovat minulle opettaneet, että olkoon tahtoni kuin rehellinen tahansa, en koskaan todella voi olla ilosi ja onnesi.

Kun tahdon parastasi, teen pahaa, kun lähenen sinua sydän tulvillaan rakkautta, haavoitan tahtoessani hyväillä, tuskastutan ja vaivaan tahtoessani kuormaasi kantaa.

Kukkanen mättäällä ei voi tunturihongan ilona olla. Se on suuri, näännyttävä suruni.

Tahtoni on koetuksen kestänyt, rakkauteni samoin, mutta ruumiini ja sieluni riutuvat. Minä olen liian heikko rinnallasi kulkemaan. Kukkasen sydänjuuret katkeavat, sen tahtoessa kohota tunturihongan rinnalla.

* * * * *

Salme laski kynän kädestään ja kääri paperin kokoon. Hän ei tiennyt itsekään, toivoiko Holgerin lukevan, mitä oli kirjoittanut, vai eikö.

Pahentaisiko vai parantaisiko se? Tuntuisiko tyllyltä, vai voisiko ehkä eloon herättää Holgerin uinuvan rakkauden? Tätä ajatellen pisti hän paperin laatikkoon ja rupesi riisuutumaan.

Kun hän seuraavana aamuna heräsi, oli Holger jo noussut ja mennyt sahalle. Margit oli siivoustöissä viereisessä huoneessa. Hän lauleli tapansa mukaan, mutta sävel oli haikean surullinen.

Mikä valittava, vanha ballaadi hänelle nyt oli mieleen johtunut? —
Salme raotti ovea ja tervehti.

Margit kääntyi pois päin.

Mikä hänen mahtoi olla? Eikö hän tahtonut tervehtiä, vai mitä? Salme meni lähemmä. Silloin hän näki, että Margit oli itkenyt.

— Margit, mikä sinun on? — Hän laski kätensä tytön olkapäälle.

— Antakaa minun olla! Älkää kysykö. — Tyttö tyrskähti itkuun.

— Lapsi parka, mikä sinua vaivaa? — Salme koetti lähennellä, mutta Margit kääntyi itsepintaisesti selin.

Viimein täytyi koettaa kovuudella. — Sinä teet minut sairaaksi, joll'et nyt sano. Kuuletko?

Taas tuli tyrehdyttävä itku. — Minä tein niin pahasti, — kun posti tuli — luin vähän sanomia, — ne huvittavat minua — ja —

— Ja sitäkö sinä itket, hyvä lapsi? Saathan sinä lukea —

— En minä sitä — mutta —. Rouva lukee itse. Silloin Salme kalpeni, lensi punaiseksi ja kalpeni taas.

Äiti! Se oli hänen ensimmäinen ajatuksensa. Mutta samassa hän muisti, ett'eihän Margit ymmärtänyt suomea eikä voinut saada tietoja Suomesta tulevista sanomalehdistä.

Silloin asia varmaan koski Holgeria, hänen liikettään, Einaria, tati Gudrun'ia tai kenties Vidaria, jolta jo kauan turhaan oli tietoja odotettu.

Hänen sormensa vapisivat niin, ettei lehti ollut kääntyäkään. Katse karkasi nuolena palstoja pitkin, — kuolemanilmoitukset, liike-uutiset, tiedot mereltä ja tapaturmista. —

Ei missään mitään.

— Margit, sinun täytyy puhua, minä en kestä tätä.

Margit pyyhki silmiään, mutta puhkesi samassa taas kyyneliin.

— Tuossa, tuolla sivulla, sopersi hän.

Salme ei nähnyt mitään, mikä jollain tavoin olisi voinut liikuttaa Holgeria.

— Ei rouva ymmärrä —. Mutta se on tämän kylän myllärin vanha isä. Hän muutti pois koko laaksosta, kohta kun herra rupesi taloan asumaan.

— Älä nyyhkytä, vaan puhu, niin että ymmärrän. — Salme miltei vihastui. Joka hermo oli jännitetty, ja sanomalehti hänen kädessään vapisi kuin haavan lehti.

Silloin Margit rohkaisi mielensä. — Tuossa se seisoo, sanoi hän, osoittaen sormellaan uutista: Kuoleva langettanut tuomion kuolleesta.

Salme luki: "Viime viikolla, 14 p. tätä kuuta, kuoli — kylässä, länsirannikolla köyhä vanhus kotoisin — laaksosta. Viime hetkinään ilmaisi hän ympärilleen kokoontuneille tuttavilleen kauan kärsineensä kovia omantunnon tuskia siitä, että tiesi toistakymmentä vuotta sitte — laaksossa, hänen kotiseudullaan tapahtuneesta murhasta. Hän oli pimeänä syksyiltana sattunut kulkemaan metsäpolkua pitkin, kun kuuli läheisyydestä hätähuutoja. Omaa henkeään peljäten hän silloin eli piiloutunut ja siten joutunut näkemään, miten murhaaja kuljetti murhatun ruumiin metsään päin.

"Hirmutyön tekijä oli tunnettu tappeli ja riitapukari Herman Thoresen, surmattu kaiketi Eilert Kraft, joka samoihin aikoihin katosi teille tietämättömille.

"Tunnustuksellaan tahtoi kuoleva vapautua omantunnon vaivoista, jotka häntä olivat kalvaneet etenkin sen jälkeen, kun hän kuuli, että erästä syytöntä myöskin oli epäilty."

Sanomalehti valahti Salmen kädestä.

— Margit, Margit, mitä me teemme? Se tuli kuin hätähuuto. — Holger ei saa nähdä tätä, ei ikinä.

Salme kulki edestakaisin lattialla käsiään väännellen.

— Sinä et saa itkeä, sanoi hän ankarasti ja pysähtyi Margitin eteen. — Sano minulle, mitä minä voin tehdä. Herralle tätä ei näytetä, ei koskaan.

— Pannaan lehti uuniin, ehdotti Margit.

— Hän tilaa toimistosta uuden.

— Leikataan se kohta pois.

— Ei sovi sekään. — — Mutta Margit, katso tämä on sattunut näin hyvin ala-laitaan.

— Niin, minä repäisen sen siitä ja pyydän herralta anteeksi.

Margitin kyyneleet lakkasivat vuotamasta. Hän oli niin hyvillään siitä, että rouva ja hän olivat keksineet tuon mestarillisen keinon.

Mutta Salme ei voinut rauhoittua, vielä vähemmän tuntee tyydytystä. Hän suostui Margitin ehdotukseen, mutta pelko ja jännitys ahdisti. Ja sydäntä särki — särki — särki.

Kovin luotettavalta ja luonnolliselta kaikki sitte kuitenkin tuntui, kun se sanottiin. Margitin itkettyneet silmät ja pelosta vapiseva puhe esti Holgeria hetkenkin epäilyksestä.

Mutta Salme ei siltä päässyt pelostaan. Hän oli jännityksessä joka hetki.

Ensimmäisenä päivänä kävi kaikki onnellisesti, samoin toisena, mutta kolmannen päivän iltana, kun Holger sahalta tultuaan asettui illallispöytänsä, näki Salme kohta, että hän tiesi kaikki.

Mistä hän sen tiedon oli saanut, sitä ei Salme uskaltanut kysyä. Hän tuskin uskalsi katsoakaan Holgeriin. Hän tiesi, että katsekin saattoi tehdä kipeää, kun sydän oikein kärsi.

Ja miten Holger kärsi, sen hän tiesi, sen näki hän katkeran kärsivästä piirteestä suun ympärillä, sen hän näkemättäkin tunsu oman sydämensä suuresta kivusta.

— Holger, Holger, jos olisin saanut kärsiä sinun sijassasi, valitti hänen sydämensä.

Vaiteliaina söivät he illallisensa. Salme ei saanut puhutuksi, koetti vain Holgerin joka liikkeestä huomata, mitä hän toivoi.

Kohta pöydästä noustuaan meni Holger omaan huoneeseensa.

Salme epäröi hetken. Hän ei uskaltanut seurata, poistua hän ei voinut.

Uskaltaisiko hän soittaa jotain? Mutta mitä?

Iloista ei sopinut valita, surullista ei liioin. Mutta jos uskaltaisi ottaa jotain vienoa ja viihdyttävää, tai jotain missä tuskan tunteet temmellyksestään asettuivat rauhaan.

Hän otti flyygeliltä Merikannon: "Mä oksalla ylimmällä", mutta laski sen kohta kädestään. Ei, ei nyt suomalaisia säveleitä.

Hetken haettuaan löysi hän Grieg'in.

Hän oli soittanut kotvan aikaa, kun ovi äkkiä aukeni.

— Lakkaa! Holger seisoి kynnyksellä.

Salme kavahti tuoilta. Ovi oli jo painunut kiinni ja Holger vetäytynyt omaan huoneeseensa. Mutta Salme ei voinut jättää häntä. Hän raotti ovea.

Paikka pöydän ääressä oli tyhjänä, samoin leponurkka. Holger oli heittäytynyt pitkäkseen sohvalle kasvot seinään päin.

Salme meni sisään. — Holger, sanoi hän, laskien kätensä Holgerin otsalle.

Käsi sysättiin syrjään. — Minä en kaipaa kuiskailua enkä sivellyksiä.

Salme poistui hiljaa. — Rakas, rakas Holger raukka, miten hän kärsii, kun ei sydän jaksanut ottaa vastaan osanottoa, vaikka sitä janosi ja pyysi!

He eivät sinä iltana puhuneet mitään toisilleen. Mutta kun Holger seuraavana aamuna tuli huoneeseensa, oli kristallimaljakossa hänen työpöydällään kaksi tumman punaista hehkuvaa ruusua. Paperiliuska oli siinä vieressä, ei täsmällisesti sinne asetettuna, vaan kuin olisi se siihen itsestään pudonnut.

Holger näki, että siihen oli lyijykynällä jotain kirjoitettu. Käsiala oli Salmen, mutta kieli oli Norjan kieltä.

Hän luki:

Mit bankende Hjerte... Aa, var det blot den rødeste Rose, du, hvis Duft kunde gøre dit Hjerte godt! Jeg brød den i samme Nu. Saa bad jeg dig baere ved Hjærtet min Rose, mens Dagen led — dér, hvor Livet har smertet og Mærker af Døden sved...

Og kunde den skælvende drysse sit Blad paa hvert eneste Saar, og kunde den bristende kysse det Sted, hvor dit Hjærte slaar — — aa, Lykkens Fylde den fristed, min sorgtunge Rose rød! Et døende Liv den misted og vandt en levende Død.

Sinä päivänä ei Holger vielä voinut Salmelle mitään sanoa, mutta hän oli hiljainen ja lempeä käytöksessään. Salme huomasi sen kaikesta.

Toisen päivän iltana, kun he sattuiivat saliin kahden, veti hän Salmen äkkiä puoleensa.

— Lapsi, lapsi, sano, etkö sinä kadu?

— Kadu? Salme ei voinut ensi hetkenä käsittääkään.

— Niin, kadu, toisti Holger tuska joka äänen väreessä ja kärsimyksen syvät vaot kasvoillaan.

Silloin Salme ymmärsi. — Kiitän, sanoi hän, kiitän enemmän kuin koskaan ennen, että otit rinnallesi kulkemaan.

* * * * *

Senjälkeen oli kuorma keveämpi molemmille. Toinen uskalsi osanottoaan näyttää, toinen jaksoi ottaa vastaan.

Salme tunsi voimiensa kasvavan vain siitä tiedosta, että Holger häntä tarvitsi. Ja kun ne pettivät, kun hänen täytyi maata ja levätä, ei hän enää peljännyt yksinäisyyttä. Hän lepäsi, jaksakseen paremmin kantaa Holgerin kuormaa. Siksi ei toimettomuus toimettomuudelta tuntunut.

Mutta jos Holger vain meni kotoa kauemmaksi eikä Salme jaksanut mukaan, tuli hänelle pian kauhea

tuska. Jos Holgerille siellä sattuu jotain, jos tulee tapaturma tai sydänkohtaus tai muuta sellaista eikä Salme olekaan hänen rinnallaan, lepää vain kotona ja antaa Holgerin yksin kärsiä.

Silloin täytyi hänen nousta ja lähteä hiljalleen kävelemään sinne päin, mistä tiesi Holgerin tulevan.

Kerran, kun Holger viipyi, tuli hän kulkeneeksi tien varrella olevalle putoukselle asti.

Hän oli niin väsynyt, ettei jaksanut kauemmaksi eikä tahtonut takaisinkaan kääntyä.

Hän haki itselleen paikan putouksen läheisyydessä kuusten juurella ja istahti siihen.

Vesi pärskyi vaahdoten rannoille, huuhteli vallattomana rantoja, tanssi, hyppeli, ilakoi, kunnes huimaavaa vauhtia syöksyi syvyyteen.

Silloin haki Salme taskustaan lyijykynäpätkän ja rypistyneen paperipalasen, johon kirjoitti:

Mitä laulat sä valkolaine,
Mitä puhtahin puhelet?
Hyrsky huima ja kuohu vainen
Mitä kummia kertonet?

Säestätko sä säveleilläs'
Tuimaa taistoa elämän,
Riemukuohuista korkealta
Syöksyin kuiluhun syvähän.

Näin käy riemusta taistoon tiemme
Moni pyörteissä haudan saa,
Mutta taistojen tuolla puolen,
Siintää siunattu rauhan maa.

Hän tuijotti eteensä, kun oli kirjoittanut sanat paperille. Mitä hän oikeastaan tarkoitti? Mistä tulivat nuo sanat, mistä tuo sovittava, lohdullinen loppusäe? Oliko se vain tyhjää puhetta, koruksi sinne pistetty, jott'ei elämän räikeä lohduttomuus silmiin pistäisi? Vai mistä se oli sinne tullut?

Hän katsoi miettivänä eteensä, katsein seuraten suurta valkolainetta, joka häikäisevän puhtaana ja hienona kuin huntu syöksyi yli särmäisien paasien.

Ei, korupuhetta se ei ollut. Hän tiesi, että löytyi niitä, jotka tunsivat tuon siunatun rauhan maan. Hän tiesi, että he olivat vahvat taistelussa ja murtumattomat murheessa, sillä sydän sai voimaa tuosta rauhan maasta. Mutta häneltä se oli unohtunut surujen helteessä. Hän oli astunut jalkansa verille ja sydämensä sairaaksi. Hän oli kärsinyt itse, ja kärsinyt Holgerin kanssa eikä ollut hän lohdutuksen pisaraakaan saanut maistaa.

Samassa kuuli hän rattaitten räminää. — Holger! Hän kavahti pystyyn.
Mutta ajaja olikin vieras.

Vaan Salme ei enää voinut istuutua. Noustessaan ja tähytäessään tietä pitkin oli hän sattunut näkemään läheisen myllyrakennuksen tien polvekkeessa. Samassa hän muisti, mikä mylly se oli ja ketä siellä asui. Se toi yhtäkkiä hänen mieleensä ensimmäisen illan, minkä hän oli viettänyt tuntureilla. Hän näki itsensä istumassa kepeillä norjalaisilla rattailta, näki hitaasti juosta hölkyttelevän hevosen ja pienen kyytipojan, joka kalpeana kasvoiltaan ja pelokkaasti ohjasten periä puristellen, kertoi entisaikojen tapahtumista, murhaajan hirmutöistä, uhrista, joka koskeen upotettiin ja hengestä, joka rauhaa saamatta laakson pohjalla öisin liikkui.

Ei, — täällä hän ei tahtonut odottaa Holgeria.

Hän rupesi hitaasti astumaan kotiin päin. Mutta vasta lähellä kotia saavutti Holger hänet.

— Olitko vastassa? — Ääni oli iloinen.

— Olin. Mutta viivyit niin kauan. — Hän nousi rattaille. — Minun tulee sinua niin ikävä aina kun olet poissa.

— Rakkaani! Minun tulee hyvä olla, kunhan näen sinut.

Hän napautti liinakkoa ohjaksilla. — Tiedätkö, jatkoi hän sitte, minä odotan tietoja Vidarilta.

— Niitähän me jo kauan olemme odottaneet.

— Mutta nyt ne tulevat. Minä tunnen sen. Näin yöllä unta hänestä.

— Kunhan eivät olisi huonoja, oli Salme vähällä sanoa. Mutta hän säikähti ajatustaan samassa kun se syntyi. — Ehkä hän tulee pian, sanoi hän ainoastaan.

Holger huokasi. — Helpompi on hänen nyt muualla. Mutta tavata tahtoisin. Se olisi paras lääke.

Paras lääke! Holger parka, kyllä hän nyt tarvitsikin jotain, joka hänet repäisemällä vapauttaisi valtaan päässeistä tunteista ja tavallisista, kotoisten olojen herättämistä muistoista.

Suhde veljesten välillä mahtoi muuten olla oikein harvinainen. Salme muisti, mitä pieni kyytipoika oli hänelle siitä kertonut jo tuona ensimmäisenä, ikimuistettavana iltana tuntuilla. Ja samanlaatuista hän senjälkeen oli kuullut paljon sekä Holgerilta itseltään että muilta talossa.

Kaikki näyttivät yleensä pitävän Vidarista. Hänestä puhuttaessa kävi Birgitte keittiössä lauhkeaksi ja Jens turvautui tavalliseen ilonilmaus-tapaansa. Hänestä ukkovanhukset puhelivat hyvillä mielin ja lapset lepertelivät iloisesti hänestä.

Salme itse oli usein ajatellut Vidaria. Hän oli toisinaan tuntenut, että he ymmärtäisivät toisiaan ehkä silloinkin, kun suhde Holgerin ja hänen välillään särkyi, toisinaan hän oli peljännyt, että Vidarin joka katse tuomitsevana häneen tähtäytyisi ja joka silmäys syyttäisi siitä, ettei hän Holgeria paremmin ymmärtänyt eikä paremmin voinut tehdä häntä onnelliseksi.

Nyt Salme ei muistanut näitä enää. Hän vain ikävöi — Holgerin tähden.

— Kunpa hän tulisi pian, sanoi hän rattailta hypätessään.

Eteisessä oli Margit vastassa.

Salme oli ruvennut pelkäämään Margitia. Hän oli huonojen uutisten tuoja ja Salme kulki nykyään ainaisessa pelossa.

Holger auttoi takin Salmen päältä ja ripusti naulaan. Sitte meni hän työhuoneeseensa.

— Siellä on sähkösanoma, kuiskasi Margit. — Se on kaukaa. Poika toi sen ratsastaen.

Salme ei kuullut enempää. Hän seisoi jo työhuoneen ovella.

Holger oli murtanut sinetin. Pitäen paperia etäällä kuin paremmin nähdäkseen, tuijotti hän kirjaimiin. Sitte lyykähti hän hervottomasti tuolille.

— Holger Holger, mitä on tapahtunut? — Salme repäisi sähkösanoman Holgerin kädestä.

Laiva karilla, — Vidar sairaana Hampurissa.

Kirjaimet tanssivat sinne tänne. Huimaava tunne vihloi päätä. Maailma musteni.

Mutta Salme sai kiinni pöydänlaidasta. Hän tahtoi olla luja Holgerin tähden.

— Milloinka voinen olla Hampurissa? — Holger nousi, pyyhkäisi hikeä otsaltaan ja rupesi selailemaan ulkomaisia aikatauluja.

— Torstai-aamuna, jos huomenna lähden. — Hän puhui kuin unessa.

— Silloin lähden minäkin, sanoi Salme. Holger nyökkäytti päätään.

He tekivät matkavalmistuksensa nopeaan ja äänettöminä. Ainoastaan, kun oli tärkeää kysyttävää, puhuttelivat he toisiaan.

Seuraavana aamuna olivat he jo matkalla.

He olivat harvasanaisia kaiken aikaa. Silloin tällöin ainoastaan Salme katkaisi äänettömyyden kertoakseen jotain Vidarista, jotain, jota Holger itse oli kertonut tai jota Salme toisilta oli kuullut. Hän keräsi kaikki tietonsa yhteen, etsi kuin kukkasia tien varrelta ja satoi seppeleeksi veljelle, jota Holger rakasti.

Kun muistojen seppelä oli valmis, rupesi hän sitomaan toista. Siihen pantiin kaikki Thorsgaardin terveiset Vidarille.

Samassa kun tieto Vidar-kapteenin onnettomuudesta levisi talossa, oli koko Thorsgaardkin liikkeellä.

Kaikki sahan ja talon miehet tulivat tiedustelemaan, mitä oli tapahtunut ja lähettämään terveisensä kapteenille. He olivat kuulleet, että herra aikoi Hampuriin.

Birgitte ennätti ensimmäisiä vastaan, saaden tulvan suunnatuksi keittiöön. Herralla ei ollut aikaa. Häntä ei saanut häiritä.

Birgitte aikoi itse ottaa terveiset vastaan ja toimittaa ne perille vietäviksi. Mutta kysyjät eivät siihen tyytyneet. Sentähden haettiin rouva keittiöön.

Hän vastasi kysymyksiin ja otti vastaan terveiset. Hän keräsi kaikki niinkuin se, joka ei henno muruistakaan jällel jättää.

Jens käski kiittämään tupakista, mitkä jouluksi oli saanut. Niitä oli vieläkin.

Ja sitte oli kaikella muotoa kerrottava, että liinakot vetivät vaunuja kuin vanha pari ainakin. Ne olivat unohtaneet kaikki nuoruutensa hulluudet.

Madsen'in Maren toi nuorimpansa näytteeksi. Hän oli Vidar niminen hänkin. Kyllähän he tiesivät, ettei kapteeni sitä pahaksi pannut. Se oli sanottava samalla kuin terveiset.

— Eikä meillä ole ainoatakaan niin viisasta lasta kuin se, joka syntyi kapteenin viimein täällä käydessä, jatkoi Maren. — Muistaahan rouva sanoa senkin?

Ja Salme lupasi muistaa, mutta muut nauroivat, sillä Maren ja hänen Söreninsä olivat vähän typeriä.

Birgitte-vanhus ei saanut mitään sanotuksi. Hän yritti moneen kertaan, mutta aina täytyi kääntyä pois päin ja rykäistä. Sentähden hän viimein suuttuneena meni tiehensä.

Kun terveisten seppäle oli valmiina ja kaikki muistojen kukkaset kootut, olivat Holger ja Salme jo Korsörissä.

Sieltä kävi matka eteenpäin Kielin kautta.

Salme oli ensi kertaa pohjoismaitten ulkopuolella. Toisten olojen vallitessa olisi kaikki häntä huvittanut. Nyt hän tuskin huomasi sitä. Hän vain katseli ohivilahtavaa rannikkoseutua kuin usein nähtyä ja hyvin tunnettua, jossa ei mikään erityisesti mieltä kiinnitä.

Aamulla saapuivat he Hampuriin. He ajoivat aseman läheisyydessä olevaan hotelliin, laittautuivat siellä kuntoon ja läksivät sitte Vidaria katsomaan.

Salme hätkähti, kun sairaalan ovet heille avautuivat. Kolkko, ahdistava tunne valtasi hänet.

Heitä vietiin pitkiä, kolkkoja käytäviä pitkin. Molemmiin puolin oli suuret, kasarmimaiset salit, saleissa sairas sairaan vieressä, ilmoitustaulut jokaisen vuoteen yläpuolella.

Astuttiin portaita alas, toisia ylös, sitte taas käytävään, missä valkopaitaiset lääkärit tulivat vastaan ja "sisaret" kuiskaillen kulkivat ohi.

— Täällä, sanoi opas, osoittaen suurta salia.

Holgerin ja Salmen katseet lensivät vuoteelta vuoteelle. Salmen sattui ensiksi oikeaan. Hän näki kalpeat, hienopiirteiset kasvot, tumman tukan ympäröimänä. Silmät olivat ummessa. Sairas nukkui. Käsi oli unessa valahtanut vuoteen reunalle riippumaan. Se oli ruskea, voimakas käsi, mutta rakenteeltaan hieno ja kaunis.

Salme tunsu nukkuvan Holgerin näöstä. Se oli Vidar.

10.

Salme istui Vidarin vuoteen vieressä hänen omassa hausassa huoneessaan, jonka Holger oli hänelle toimittanut. He olivat olleet kuukauden yhdessä, ja nyt oli kotiinlähtö lähellä.

Thorsgaard kaipasi isäntää, ja Salmen terveys kärsi Hampurissa olosta. Siitä syystä oli Holger määrännyt kotiinlähtö-päivän.

— Jouluksi tulet sinä Thorsgaardiin, sanoi Salme iloisesti, kuoriessaan omenaa ja pala palalta tarjoten Vidarille.

Vidar ei vastannut. Hän katsoi ikkunasta ulos, missä syysade rapisi ruutua vastaan ja tuuli puisteli poppeleita sairaalan pihalla.

— Minä ikävöin Thorsgaardia enemmän kuin koskaan ennen, sanoi hän viimein, mutta en usko pääseväni sinne.

— Sinä olet Thoreseniläinen ja viitsit epäillä!

— Thoreseniläiset tuntevat tulevia asioita. — Hän koetti sanoa sen leikillisesti.

— Sinua lapsettaa, — tai väsyttää. Olethan jo paljo parempi.

— Tauti voi uusiutua. Voimakas murtuu usein nopeammin kuin heikko.

Salme ei vastannut. Hänkin katsoi ikkunasta ulos puutarhaan päin, missä tuuli kiidätti syksyn keltalehtiä maata pitkin.

— Toiset ovat suomalaisen sitkeitä, jatkoi Vidar. Toiset ei. Mutta minä en sure, en terveyttäni enkä tavaroitani, mitkä meri vei. Minä olen vain onnellinen siitä, että sain teidät tänne. — — — Olen saanut paljo apua Holgerilta. Hän on mainio selvittämään sotkuisia vyyhtejä.

Salme nyökkäsi päätään, mutta se kävi koneellisesti, melkein työläästi.

Vidar tarkasti häntä. Suun ympärille oli ilmaantunut syvä, kärsivä piirre. Hän huomasi sen.

— Minä en kuitenkaan etupäässä ajatellut sitä, jatkoi hän. — Salme, tiedätkö, mitä olet ollut minulle, minulle, joka en ole saanut sisaren rakkautta tuntea, en äidin muistoa säilyttää.

— *Sinä* olet antanut minulle paljo. — Salme katsoi häntä suoraan silmiin. — Olet ainoa, joka tunnut läheiseltä, — omaiselta.

Äänessä väreili vastustamaton katkeruus. Hän tunsu sanoneensa totuuden. Holgerkaan ei enää ollut läheinen. Aika Hampurissa oli sen vaikuttanut.

Syynä siihen ei ollut ainoastaan se, että taas oli tullut puuska, jolloin Holger ei Salmesta välittänyt. Siihen vaikutti sekin, että Holger täällä oli näyttänyt puolia, joita Salme aluksi ei ollut ymmärtääkään. Hän kiukkuili, vaati, oli kova ja kohtuuton aina kun olivat kahden, mutta kun olivat Vidarin seurassa, hän odottamalla odotti, että Salme joka hetki olisi valmis hänelle rakkauttaan osottamaan.

Joskus oli Salme jaksanut. Hän oli muistanut, miten raskas Holgerin taakka oli ja miten suuresti hän itse tuskaillessaan kärsi.

Silloin oli rakkaus tulvehtien täyttänyt rinnan.

Vaan toiste oli se ollut mahdotonta. Hän oli tuska sydämessään tuntenut ettei enää jaksanut rakastaa.

Sellaisina hetkinä hän aina turvautui Vidariin. He eivät puhuneet oloista. Mutta heidän välillään ei tarvittukaan sanoja.

Pelkkä olo Vidarin seurassa oli lepoa Salmelle. Hänen ei silloin tarvinnut jännittää tahtoaan, ei koettaa antaa, mitä ei jaksanut antaa. Sai vain olla niinkuin tahtoi ja tehdä, minkä jaksoi. Aina Vidar ymmärsi.

Salmen kirveleviä sydänhaavoja lievitti sekin, että hän Vidarissa taisi paremmin rakastaa Holgeriakin.

— Ainoa omainen, toisti Vidar, luoden taas tutkivan katseen Salmeen.

Hän ei tänä hetkenä ajatellut itseään, vaikka sydän tuntui olevan pakahtumaisillaan surusta. Mitäpä hänestä, kunhan hän vain voisi auttaa Salmea.

Samassa koputettiin ovelle.

— Tule! — Vidar kohosi kyynäspäilleen. Hän tunsu koputuksesta Holgerin.

— Nyt on kaikki valmista. Huomenna me lähdemme, sanoi Holger.

Salme nousi, jättäen paikkansa vuoteen vieressä Holgerille. Itse asettui hän vuoteen jalkopuoleen, mieltävästi tarkastaen molempia veljeksiä.

Vidar nojasi patjoihin puoleksi istuallaan vuoteessa. Kasvot olivat kääntyneet Holgeriin päin, joten

hienopiirteinen, jalo profiili esiintyi. Koko olennessa oli jotain hienoa, hillittyä ja jalostunutta. Mutta se oli vaatimatonta samalla.

Holgerin kasvot olivat suoraan Salmeen päin. Olennon hartevuus, liikkeitten voimakkuus ja tarmokas, itsetietoinen ilme pistivät ensin silmään.

Salme tunsu tuskallisen selvään, miten toisin hän nyt Holgeria arvosteli kuin ennen. Mutta samassa muistui hänen mieleensä, miten Vidar tämän kuukauden kuluessa aina huomaamattomalla tavalla oli osannut houkutella esiin Holgerin hyvät puolet, miten hän oli saanut varjot väistymään ja luonut iloa ympärilleen.

Kun voisi Salmekin noin tehdä! Kun voisi vastaisina vuosina olla Holgerille yhtä hyvä apu kuin Vidar veljenä sitä oli ollut ja oli!

Lämmin tunne läikähti rinnassa, ja Salmen sielu sulsi katseeseen. — Vidar, Vidar, opeta minuakin Holgeria rakastamaan.

Samassa tunsu Salme Holgerin käden olallaan.

— Säädä sydämelliset silmäyksesi toiseen kertaan. — Ääni oli pureva.

Salme katsoi häneen. Hetken kuluessa tunsu hän vihan, ylenkatseen ja halveksimisen kuohahtavan rinnassaan. Mutta kun katse kohdistui Holgeriin, ei siinä enää ollut kuin teräksistä, kovaa kylmyyttä, joka ei toiselle tahdo antaa hituistakaan siitä, mitä sydämessä liikkuu, sanoo vain kylmästi, mutta pelotta: Tuo ei pysty minuun, minä olen syytön.

— Vidar on väsynyt ja minulla on työtä. — Holger etsi papereitaan pöydältä.

Salme ei vastannut, ei katsonutkaan sinne päin. Hän kääntyi selin Holgeriin ja läksi sanaakaan sanomatta huoneesta. Käytävästä etsi hän päällysvaatteensa ja oli hetken kuluttua keskellä sairaalan puutarhaa.

Sataa tihuutti paraikaa. Ilma oli sumuista ja sakeaa. Kyynelissä kylpi maa. Tuuli valitti ja vaikeroi.

Salme ei huomannut mitään. Hän kulki vain edestakaisin pitkiä hiekkakäytäviä pitkin ja tuon tuostakin hän nauroi, nauroi niin, että itse sitä säikähti.

— Sinä sielulleni opetit ivanaurun. — Kädet puristautuivat nyrkkiin.
— Sinä opetit minua — halveksimaan.

Hän kulki yhä kiivaammin. Tuskaa, tuskaa oli joka hengenveto.

Että hän näin pitkälle oli joutunut! Että täytyi halveksia, kun tahtoi rakastaa!

Vai oliko tämäkin ehkä sitä, että Holger oli "suuri-", hän "pikkusielu"?

Hän nauroi taas.

Olihan tällaista sattunut jo ennenkin, jo kihlauskesänä kotona Suomessa ja sitte Norjassa. Kun vain Salme osoitti ystävyyttä jollekin toiselle, sai Holger aina syytä moitteeseen. Perhosluonteen merkkiä se kaikki hänestä oli.

Mutta tämä! — Vidar — Holgerin oma veli — ja sitte vielä hetkenä, jolloin Salme vain ajatteli sitä miten paremmin oppia Holgeria ymmärtämään.

— Rouva, kapteeni tahtoo teitä tavata. "Sisar" sairaanhoitajatar-puvussa pysäytti Salmen.

— Mitä? — Salme säpsähti. — Mitä nyt?

— Herra on mennyt kaupungille, kapteeni tahtoisu tavata rouvaa.

Salme seurasi kuin unessa. Nyt kysyttiin lujuuuua, sen hän ymmärsi. Tunturien kasvattamaa voimaa vai suomalaista sitkeyttäkö, sama se, mutta kysyttiin kykyä olla niin, ettei Vidar näinä viimeisinä hetkinä saisi aavistaa, mikä myrsky hänen mielessään riehui.

Hän tunsu hämmästyttävää tyyneyttä sisään astuessaan.

— Oletko nukkunut, sanoi hän miltei iloisesti, asettuessaan taas vuoteen viereen?

— En. — Sinä olet ollut kauan poissa. — Vidar hypisteli hermostuneesti lautaselle jääneitä kuoria. Hän oli toisenlainen kuin tavallisesti, mutta Salme ei sitä huomannut.

— Unohduin puutarhaan kävelemään, vastasi hän. — Raitis ilma tekee hyvää.

— Salme, oletko huomannut, miten helposti me arvostelemme toisia omien tunteittemme mittapuuta käyttäen?

— En tiedä. — Vastaus tuntui hajamieliseltä. Se rohkaisi Vidaria. Hän tahtoi, hänen täytyi auttaa.

— Sinä et aina muista asettua Holgerin kannalle. Hän ei ajattele, miten toisenlainen sinä olet.

Silloin Salme ymmärsi, että Vidar oli nähnyt ja kuullut kaikki. Mutta hän ei voinut vastata.

— Holger muistaa omasta kokemuksestaan, miten uutuus viehättää. Hän suri sitä nuorena, että yhtenä ihastui ja sitte tunsu tympäisyyttä.

— Onko Holger sellainen? — Se kysyttiin kuivasti ja yksikantaan.

Vidarilta putosi kourallinen kuoria peitteelle ja käsi vavahti hermostuneesti.

— Kyllähän sinä sen tiedät, sanoi hän leikiksi kääntäen. — Rakkaus on aina sama, mutta esineet vaihtuvat. Kukapa ei sitä olisi kokenut? Noin kuin sinä ja Holger olette toisiinne kiintyneet ei usein elämässä rakasteta.

Hän koetti näyttää veitikkamaiselta, mutta katse oli harhaileva ja karttoi Salmen katsetta. Hän oli joutunut umpikujaan, josta ei tiennyt, miten pelastautua.

Salme tuli itse hänelle avuksi. — Minun täytyy mennä, sanoi hän. — Huomenaamuna ennen lähtöämme tulen sanomaan hyvästit.

Hän lähti sairaalasta tietämättä, minne mennä. Ensin hän kauan aikaa harhaili sinne tänne, joutui etäisiltä kaduilta keskikaupungille ja Alsterin äyräiltä taas laitakaupungille.

Elbehöhe'n rinteellä painui hän viimein väsyneenä istahtamaan.

— Hän on pettänyt minut, hän on pettänyt, mutisi hän itsekseen. Se ajatus ei häntä eroon päästänyt.

Siksikö Holger niin usein oli vainunnut pintapuolisuutta ja huikentelevaisuutta Salmessa, siksikö aina epäillyt, että tiesi itse antaneensa syytä epäilyyn.

Kovuudella hän oli kohdellut, kuullessaan, mitä Salme ennen kihlaustaan oli kokenut suhteissaan toisiin. Itse hän kenties oli lähennellyt jos kuin monta, rakastanut ja jättänyt, ihastunut ja ihastuttanut, taas kylmetäkseen. —

Ja minkä verran hän oli siitä kertonut?

Hän oli antanut Salmen kitua ja kärsiä uskossa, että Holger oli voimakas tunturisielu, jonka syvyyksien perille ei Salme voinut päästä siksi, että hän oli heikko pikkusielu, arvoton Holgerin rinnalla astumaan.

Mutta mitä ilmaisi ja opetti todellisuus? Eikö sitä, että salaisuuksia säilyttää ei ainoastaan syvä, vaan myöskin — samea vesi.

— Holger, Holger, minä luotin sinuun, minä rakastin sinua niin rajattomasti.

Syystuuli puisteli puita Elbehöhe'llä. Kaupungin melu kuului etäisyydestä sekoittuen satamasta päin tuleviin ääniin.

Salme ei kuullut mitään. Hän vain tuijotti eteensä, sanoi sanan ja jäi taas tuijottamaan. Sitte hän nauroi.

— Minä luotin sinuun, mutta sinä särjät luottamukseni tunnottomasti kuin lelun. Sinä syytit minua siitä, mitä omassa povessasi piili. Holger, Holger!

Hän huojutti ruumistaan edestakaisin kuin kovaa ruumiillista tuskaa tuntien. Sitte hän nousi ja rupesi astumaan satamaan päin.

Siellä oli vilkasta. Ympärillä myllertävä elämä tuntui aluksi helpottavalta. Sitte se taas rupesi vaivaamaan.

Hän kulki kauemman ja yhä kauemman, tietämättä minne. Kulkiessaan hän hermostuneesti hypisteli sormustaan. Se tuntui polttavan.

"Tuus in eternum." Holger oli sen kaiverruttanut siihen. Kuinka ne sanat nyt kirvelivät, repivät ja haavoittivat!

Hän kiskaisi sormuksen sormestaan. Käsi vavahti, ja sormus putosi kadulle. Hän kuuli, miten se kilahti kiviä vastaan. Silloin hän nauroi.

Tien puolessa, etäällä suurista laivoista, oli yksinäinen istuinpaikka. Oli jo hämärä, lyhtyjä sytytettiin ja liike laivojen läheisyydessä keskittyi valaistuihin paikkoihin.

Salme painautui penkille ja jäi eteensä tuijottamaan.

Hän oli istunut siinä kauan, kun heräsi kuullessaan norjankieltä. Kaksi merimiestä kulki ohi.

Hän vavahti tuskasta. Täällähän se oli sekin laiva, joka heidät huomenna veisi takaisin Norjaan, takaisin siihen elämään, jota hän ei enää jaksanut elää.

Hän nousi. Laineet loiskivat rantaa vasten. Syvää ja mustaa oli vesi, syvää ja synkkää kuin hänen sydämensä surukin. Hänen täytyi saada levätä ja unohtaa.

Mitä elämästä, kun ei enää jaksanut elämän taakkaa kantaa? — Minä menen nyt, sanoi hän hiljaa. — En minä jaksaa kulkea rinnallasi, minä olen niin heikko.

Hän kumartui eteenpäin, katsoen veden mustaan, rauhoittavaan hautaan.

Aallot kutsuivat: tule, tule!

— Tulen, sopersi hän hiljaa kumartuen yhä syvemmä.

Samassa hän säpsähti ja oikasihe. Tuulen kantamana tunki hänen korvaansa laulu, jota hänen *täytyi* kuunnella, sillä sanat — olivat suomea.

"Oi muistatko vielä sen virren,
Jota lapsena laulettiin,
Kun yö liki ikkunan liikkui —
Se virsi se viihdytti niin."

Hän hoiperteli takaisin penkille. Käsi oli pimeässä tarttunut hänen käteensä. Ja hän tunsi tuon käden. Se oli äidin.

Laulaja yhä jatkoi:

"Se antoi rintahan rauhaa,
Se uskoa unehen loi —
Jos muistat vielä sen virren,
Nyt laula, laula se, oi!"

Hän olisi tahtonut itkeä, vaan ei voinut. Hän ei jaksanut ajatella mitään, mutta hän tunsi että äiti pimeässä piti häntä kädestä. Ja samalla oli kuin siinä äidin rinnalla olisi ollut toinenkin, toinen, joka otti häntä kädestä ja jolle äiti hänet uskoi, painaen käden hänen käteensä.

— Murheiden mies — tuskien tuttava.

Mistä ne sanat johtuivat hänen mieleensä?

— Murheiden mies, toisti hän uudelleen itsekseen.

Pimeään syttyi valoa. Se loisti etäisyydestä himmeänä ja lekoittavana, mutta siinä oli valon voimaa ja vaikutusta.

Hän istui kauan aivan hiljaa, vain tuijottaen etäisyyteen, kohti tuota lekoittavaa valon sädettä, joka oli syttynyt paistamaan hänelle hänen pimeydessään.

Viimein hän nousi. — Kärsimysten mies, — tuskien tuttava, sopersi hän itsekseen, astuessaan hotelliin päin.

— Mitä kummaa tämä on olevinaan? — Holger avasi oven hänelle.

Salme ei vastannut.

— Minä olen etsinyt sinua tuntikausia. — Oletpa sinä vaimo, joka miestään ajattelee! Huomenna on lähdettävä ja sinä kierrät katuja kuin hullu.

Salmen huulet liikkuivat. — Hullu tekee hullun töitä, sanoi hän itsekseen, mutta Holger ei sitä kuullut.

Hän soitti sähkökelloa ja tilasi teetä.

Kun he istuivat pöydässä vastatusten ja Salme ojensi Holgerille teelasin, tunsu tämä, miten kylmä hänen kätensä oli.

— Jäinenhän kätesi on. Oletko hermostunut? — Holger katsoi pitkään.

Miltei huomaamaton ivanhymy käyristi hetkeksi Salmen huulia. — Kun sydänveri valuu kuiviin, kylmenee käsi, aikoi hän sanoa. — Mutta todellisuudessa vastasi hän ainoastaan: — En usko.

Häntä pidätti muisto illasta Hamarissa, jossa Holger sai sydänkohtauksen. Silloin hän oli luvannut itselleen kärsiä vaikka mitä mielummin kuin antaa aiheutta kohtauksen uudistumiseen.

Hän ei tahtonut toisen elämää omalletunnolleen.

Holger katkaisi äänettömyyden. — Olisihan minulla oikeastaan paljo sinulle sanottavaa, mutta minä en jaksa nyt.

Salme ei vastannut.

— Työtä ja huolia olen elämässä saanut tarpeeksi osakseni. Ja huomenna on erottava Vidaristakin, ainoasta, joka minua todella on ymmärtänyt ja rakastanut.

Salme tunsu pistoksen, vaan ei sekään saanut häntä puhumaan. Holger ja hän olivat niin etäällä toisistaan, ettei hän yrittänytkään saattamaan sanaansa Holgerin kuuluville. Pistospuheetkin sattuiivat vain kuin kaukaa tähdätty nuoli jo turtuneeseen haavaan.

Koko yön makasi Salme kuin horrostilassa. Mustat, mutaiset laineet läikkyivät vuoteen vieressä: "Tule, tule!" kohisivat aallot. Hiki nousi hänen otsalleen. Joka jäsentä poltti. Hän tahtoi nousta ja heittäytyä veteen, mutta äiti pidätti häntä ja lauloi. Siihen hän heräsi.

— Kärsimysten mies, tuskien tuttava, toisti hän itsekseen. Ja hänestä tuntui, että sitä juuri äiti olikin hänelle laulanut.

* * * * *

Seuraavana aamuna kävivät he Vidarille hyvästiä heittämissä. Sieltä he ajoivat suoraan laivaan.

Koko ajan matkalla Kristiaaniaan teki Holger työtä. Hänellä oli laskuja, papereita ja suunnitelmia seuranaan. Ateriansakin hän söi vain kiireimmän kautta.

Salmella oli suru seurana.

Vähitellen, niinkuin hämy syksyilloin anastaa alaa, oli hänelle selvinnyt elämän suru, selvinnyt suurena, pelottavana ja pohjattomana. Mutta vähitellen, niinkuin pitkän pimeän perästä päivä koittaa, kajasti hänelle toivokin.

Hän kulki ensin kuin horrostilassa. Hän toisti vain itselleen, että hän oli Holgerin suhteen, Holger hänen suhteensa pettynyt. Hän näki selvänä silmänsä edessä koko sen matkan, jota he yhdessä olivat kulkeneet. Hän muisti tuskallisen tarkkaan, miten onnelliset he olivat olleet, muisti sen vain kärsiäkseen sitä katkerammin siitä, mikä oli särkynyt. Se että hän sittekin jaksoi ja uskalsi elää, oli äidin työtä ja Hänen, jonka luo äiti oli hänet vienyt.

Kärsimysten mies, tuskien tuttava! — Oli lepo sydämelle vain ajatella Häntä, olla hiljaa, ihan hiljaa ja katsoa Häntä silmiin. Silloin sydämen tuskainen tykintä vähitellen asettui, silloin taistelu vaihtui viihdytykseen ja rauhaan.

Mutta viihdytys sai sijaa hitaasti, samoinkuin sairas vähitellen kuolintaudista toipuu.

Suru teki Salmen äkkiä tarkkanäköiseksi. Hän huomasi, mitä ei ennen ollut nähnyt, — miten paljo löytyi kärsiviä.

Kun hän kulki edestakaisin laivan kannella ja katseli kaikkia tuntemattomia matkatovereitaan, ihmetteli hän, nähdessään, miten selvään kärsimysten jäljet olivat uurtautuneet melkein kaikkien kasvoille.

Kerran näki hän mustapukuisen naisen, joka istui synkkämielisenä eteensä tuijottaen. Tuntui siltä kuin olisi hän tuossa nähnyt sisarensa.

Mutta samassa herätti äänekäs puhelu hänen huomiotaan. Kaksi naista istui läheisyydessä vilkkaasti keskustellen. Toinen kertoi yhteisestä tuttavasta, joka eli uudenaikaista elämää, rakensi suhteita ja särki, oli toisen oma toisena päivänä, toisen toisena. Toinen, hän, joka kuunteli, kummeksi ja päivitteli, säästäten toveriaan puoleksi halveksiva, puoleksi huvitettu sävy äänessä.

Salmen kävi äkkiä sääli sekä heitä että sitä, josta he puhuivat. Miten särkynyt hän mahtoi ollakaan, kun jo yksikin särkynyt suhde saattoi, joskin se rikastutti, samalla niin armottomasti tuhota elämän. Ja miten hennoivat ihmiset siitä puhua noin? Mitä saisivatkaan itse kärsiä, oppiakseen kärsiviä ymmärtämään?

Ruokapöydässä oli Salmella vierustoverinaan laiha, harmaatukkainen herra. Joka kerta, kun tämä avasi suunsa jotain sanoakseen, oli hänellä pilkka kielen kärjessä.

Salme ajatteli häntäkin usein. Hän tiesi, että kärsimykset saattoivat terästä kielen noin vihlovan teräväksi. Ja häntä säählitti tuo vanha mies. Kaikkialla ympärillään näki hän murheitten mustan meren ja kuuli aaltojen uhkaavan kohinan. — Kumma, että ensinkään oli säilyneitä elämässä, ettei uhreja ollut useampia.

Hän ajatteli ja kysyi paljo näihin aikoihin, mutta hän ei tahtonut lähestyä ketään. Hän tahtoi olla yksin.

Tästä huolimatta hän toisena iltana sen jälkeen kun Holger ja hän olivat tulleet laivaan, tahtomattaan tutustui siihen mustapukuiseen naiseen, joka aikaisemmin oli kiinnittänyt hänen huomiotaan.

He istuivat laivan kannella rinnan, Salme eteensä tuijottaen, toinen hajamielisesti seuraten laivan synnyttämien hyökylaineitten ja meren aaltojen leikkisää painia.

Silloin vieras pudotti polveltaan pienen nahkalaukun. Se putosi aivan Salmen helmojen liepeelle. Hän kumartui, nosti sen maasta ja antoi omistajalle.

Vastaanottaessaan laukun, punastui tämä. Se herätti Salmen huomiota. — Oletteko sairas, kysyi hän jotain sanoakseen.

— En, — en ruumiin puolesta. — Vastaus tuli hätäisesti ja arasti.

— Sairas sielu on vieläkin raskaampi rasitus. — Salme katsoi häneen outo, hillitty tuska katseen pohjalla.

Vieras ei vastannut, nyökkäsi vain päätään.

— Sitä sanotaan ihmeeksi, kun ruumis paranee kuoleman taudista, mutta eikö se ole suurempi ihme, että ihmiset jaksavat elää?

Vieras värähti, vaan ei kohta vastannut. — Teillä on suuri suru, sanoi hän viimein.

— Kaikilla on surua.

— Toiset voivat saada lohtua, toiset ei. — Sanoissa värähti hillitty katkeruus.

— Kaikki voivat saada. Minäkin sain. Oletteko kuulleet Hänestä, joka on murheiden mies ja tuskien tuttava? Hän ja äiti auttoivat minua.

Hän ei puhuessaan ajatellut sitä, miten oudolta sanat ehkä toisesta tuntuivat. Hän antoi vain sitä, mistä hänen oma, sairas sisimpänsä oli saanut apua.

Vieras hänen rinnallaan tyrskähti itkuun. Hän itki, itki niin että koko ruumis vapisi.

Salme katsoi häneen neuvottomana. Hänet valtasi tuskallinen tunne siitä, että tässä oli taakka, jota toinen vaati häntä kantamaan. Mutta eihän hän siihen kyennyt. Hänellä oli tarpeeksi omassa taakassaan.

— Eikö teillä ole äitiä, kysyi hän, äänessä toivoa ja arkuutta.

Silloin toisen itku vain yltyi. Hän yritti vastata, vaan ei voinut.

— Ei — tuli viimein nyyhkytysten kesken.

— Mutta muita omaisia tai ystäviä?

— Ei ainoatakaan. Minä olen yksin, yksin. Kaikkien hylkäämä, kaikkien halveksima. — Hän pyyhki kyynelensä ja oikaisihe. — Ja siihen *hän* on syynä, hän ja minä itse, minä pettynyt ja petetty.

— Hänkö, jota te rakastitte? — Salmen kasvoihin tuli eloisuutta. Oli kuin olisi hän tavannut sukulaisen.

— Niin, se, jota rakastin ja johon luotin niin rajattomasti. Hän veti luoksensa, houkutteli ja kietoi — sitte jätti. Se teki minut katkeraksi ja opetti vihaamaan. Leikin ja vihasin — vihasin ja leikin, kunnes heitin hyvän maineeni leluna luotani. — Silloin vasta ymmärsin mitä olin tehnyt äidille.

Ääni painui kuiskaukseksi. Katkeruus katosi soinnusta. — Minä olin hänen ainokaisensa, olin pienenä ollut hänen ilonsa, hänen kaikkensa. Ja nyt, nyt. — —

Taas tuli itku.

— Tiedättekö, mikä pohjattomuus piilee noissa sanoissa: sen pettäjä, jota rakasti. — Kun rakastaa, on helppo luottaa, ja voi sitä onnetonta, joka luottamuksensa arvottomalle antaa!

Hänen koko ruumiinsa vapisi itkusta. Salme kietoi kätensä hänen kaulaansa. Mutta silloin vieras riuhtaisihe irti. — Ei, ei, tiedättekö, kuka olen? Minä pakenin äitiä ja häpeää, tulin edullisten ilmoitusten houkuttelemana Hampuriin ja jouduin kauppatavaraksi, katunaiseksi.

Salme säpsähti. Kauppatavara, katunainen! — Ensi hetkenä hän ei käsittänyt, sitte tuli inhon tunne. Sehän oli erottumattomasti yhdistynyt noihin nimityksiin.

Vaan samassa se vaihtui voimakkaaseen yhteisyyden tunteeseen.

Mikä heidät oikeastaan erotti. Mikä kohotti toisen korkeammalle portaalle kuin toisen? Kumpikin olivat he rakastaneet ja kumpikin pettyneet, toinen oloissa, jotka aitauksena suojasivat ulkonaisesti harhaan astumasta, toinen kenties tuuliajolle alttiina varhaisimmasta nuoruudesta.

Salmen käsi kiertyi uudelleen vieraan kaulaan. — Sisar, sanoi hän hiljaa. Me olemme kumpikin kärsineet. He istuivat kauan äänettöminä. — Viimein sanoi vieras: — Minun täytyy palata kotiin äitini haudalle, itkeäkseni sydämeni sulaksi. Ehkä sitte voin alkaa uutta elämää.

— Hän, joka tuli pimeässä luokseni, otti kädestä ja auttoi, Hän auttaa *aina*.

Vieras pudisti päätään. — En jaksa uskoa, enkä toivoa. — Ja kuitenkin toivon. — Minun *täytyy*, — sillä minulla on pieni tyttö. — Ääni painui kuiskaukseksi. — Menemmekö katsomaan häntä?

Kun he hetken kuluttua seisoivat vieretysten katsellen nukkuvaa lasta, pyyhkäisi äiti hyväilevästi kiharat tytön silmiltä. — Hänen nimensä on Gerd — Äitini nimi. Minä olen Ågot.

— Me olemme rikkaat kumpikin, sanoi Salme. — Toisella on äiti, toisella lapsi.

Sinä yönä he eivät paljo nukkuneet. Ågot ajatteli Salmea ja sitä, että vihdoinkin oli uskaltanut lähestyä tavallista, suojatuisissa yhteiskunta-oloissa elävää ihmistä, joka ei siltä halveksien luotaan työntänyt.

Salme valvottivat toiset ajatukset.

Oliko hän sitä varten pettynyt, että hän voisi olla toisten pettyneiden apuna? Sitäkö varten tuskan tutkain oli tunkenut syvälle hänen omaan sydämeensä, että hän oppisi ymmärtämään, miten paljo elämässä oli särjettynyttä sydämiä?

Mikä etuoikeus hänellä oli onneen? Miksi hän saisi kukkurapäiseltä pöydältä syödä, kun toiset näkivät nälkää?

Millainen oli se tie ollut, jota kulki "murheiden mies ja tuskien tuttu?" Etsikö hän onnea, mukavuutta ja elämän nautintoa? Olisiko Isän tahto sillä tiellä tullut täytetyksi, olisiko surujen ja synnin valta siten surmansa saanut?

"Kutsutut hänen askeleitaan noudattamaan", Salme kuuli sanat aivan selvään. Ja samassa näki hän orjantappurain haavoittaman pään ja lävistetyt siunaavat kädet, jotka rakkaudessa ojentautuivat kaikkia raskautettuja ja työtätekeväisiä, kaikkia murheellisia ja murrettuja kohden.

— Jesus Kristus, minä tahdon seurata sinua. — Hän ojensi kätensä kohden noita lävistettyjä käsiä, ja samassa tulvahti kirkas, häikäisevä valo huoneeseen.

— Kiitos, kiitos, kuiskasi hän hiljaa. — — —

Sitte painuivat hänen silmänsä umpeen, ja hän vaipui rauhalliseen uneen.

* * * * *

Seuraavana aamuna he tulivat Kristiaaniaan.

Ågot lupasi Gerdin kanssa asettua pieneen hotelliin, odottaakseen, kunnes Salme tulisi heitä tapaamaan. Salme oli luvannut neuvotella Gudrun-tädin kanssa, saadakseen Ågotille työtä. He olivat päättäneet vastaisuudessa kirjoittaa toisilleen ja yhdessä pitää huolta Gerdistä.

Holger ei huomannut Salmen saaneen tuttavien matkalla. Mutta hän pani merkille, että Salme oli iloisen ja tyytyväisen näköinen, vastasi ystävällisesti joka kysymykseen ja näytti etsimällä etsivän tilaisuutta saada palvella Holgeria.

Se tuntui ensin hyvältä, mutta sitte se rupesi häntä kiusaamaan.

Salme kaiketi taas tahtoi tekeytyä ystävälliseksi, kärsivälliseksi ja vaikka miksi, että tati Gudrun ja Einar sen huomaisivat ja hänestä kiittäen puhuisivat.

Toisilla oli tuollainen kiitoksen nälkä aivan kuin veressä. Mutta heikkojen sielujen tuntomerkki se oli. Jolla oli voimaa, se ei välittänyt ei parjauksesta eikä parhaasta kiitoksesta.

Aikaa oli Kristiaaniassa kaikeksi onneksi vähän. Holgerilla oli paljon asioita. Mitä Salme teki, sitä hän ei tietänyt.

Illalla he läksivät.

Kotona Thorsgaardissa odotti koko talon väki. Ja kun vaunut pyörähtivät pihaan, kerääntyi ikkunoihin päitä, lasten, vanhain ja nuorten. Kaikki tahtoivat nähdä kotiin palaavia edes vilahdukselta, tietääkseen millainen matka oli ollut ja mitä kuului kapteenille.

Hämärissä, kun väki arvasi herran lepäävän, alkoi kiertokulku keittiöön, jossa rouva sai tehdä selkoa siitä, oliko vienyt kaikki terveiset perille ja minkälaiset oli saanut takaisin tuodakseen.

— Jouluksi kapteeni tulee, toistivat he kaikki tyytyväisinä.

— Jouluksi hän tulee, sanoi Salmekin itsekseen. Mutta hän huokasi.

— Vai sinulta nyt Vidarin terveiset perittiin, sanoi Holger sinä iltana katkerasti.

— Jotta sinä saisit olla rauhassa. Sinä lepäsit.

— Ajatteletkohan muissa asioissa yhtä paljon, saanko levätä, vai ei?

— Koetan ainakin. — Salme ojensi hänelle leipälautasen.

Siihen puhe sillä kertaa katkesi. Mutta kun Salme hetken kuluttua alkoi puhella muusta, pani Holger merkille, että hänen äänensä oli tyyni ja levollinen, niinkuin ei pahaa sanaa olisi sanottu.

Samaa hän tästä puoleen usein sai ihmetellä. Salme oli kuin luontonsa muuttanut. Ei tuskan värähdystä kuulunut äänessä aiheettomasta nuhteesta, ei surun sumua näkynyt silmässä kovasta sanasta.

Ihmettelyä seurasi pian pelko. — Hän ei rakasta minua enää, ajatteli Holger. — Hän liukuu luotani. Vidar on hänet vienyt.

Pelko teki Holgerin tarkkanäköiseksi. Hän huomasi, mitä hän ei ennen ollut nähnyt. Hän näki milloin Salme oli sairaan, milloin terveen näköinen. Hän pani merkille, milloin hän sai kirjeitä ja mitä ne häneen vaikuttivat.

Hän huomasi nyt senkin, miten kokonaan hän ennen oli Salmen syrjäyttänyt. Välittämättä siitä, miten Salmen oli olla, oli hän tyytynyt, kunhan tiesi, että Salme oli olemassa häntä varten.

Että se oli rakkaus, joka oli saanut Salmen siitä kärsimään, sen hän nyt myöskin ymmärsi. Mutta siitä johtui tuo peloittava johtopäätös: nyt hän ei rakasta enää.

Holger olisi tahtonut puhua. Mutta mistä alkaa?

Hän koetti kerran, kun Salme sai pitkän kirjeen, saada aihetta siitä. — Taisit saada paljon hyvää, sanoi hän kuin ohimennen. — Saako kysyä mistä päin?

— Kristiaaniasta.

— Einarilta? — Epäluulo irvisti pelon takaa.

— Eikä. Eräältä ystävältä siellä. Me tutustuimme Hampurin matkalla.

— Sinulla taitaa nykyään olla ystäviä niin ylen monta, ett'et enää minun seuraani kaipaakaan.

Salmen täytyi väkistenkin nauraa. — Mistä ihmeestä sinä sitä luulet?

— Siitä mitä näen. — Holger oli käynyt kalpeaksi ja hänen huulensa vavahtivat. — Se on sinulle yhdentekevää, onko minulla aikaa olla sinun kanssasi, vai ei, yhdentekevää, hyväilenkö vai hosunko sinua.

Salmea ei enää naurattanut. Omituinen, tyyni kirkkaus kasvoillaan ja katse kauaksi tähdättynä hän vastasi. — Entä jos sanoisin: Ei niin monta ystävää, ettei murhe murheelta tunnu, mutta *yksi* niin hyvä.

Tämä oli sentään liikaa! Näin häikäilemättömän ja häpeemättömän suoraanko Salme aikoi tunnustaa.

— Vai niin! — Pureva iva värisi sanoissa. — Kerrassaan mainiota! Saanenko nimeä kysyä?

— Kristus.

Holger nähtävästi tyrmistyi. Sitte hän nousi ja rupesi kiivaasti astumaan edestakaisin pitkin lattiaa. Hän ei voinut puhua.

— Holger, jaksatko kuulla? — Salme laski kätensä hänen olalleen.

— Puhu! sanoi hän, painuen läheiselle tuolille.

— Se oli Hampurissa — sinä päivänä, jolloin moitit katsettani Vidariin. Minä ymmärsin, että olit mustasukkainen. Vidarkin sen huomasi. Hän tahtoi auttaa — koetti selittää — mainitsi, miten helposti ennen rakastuit. — Sinä et ollut minulle koskaan mitään sanonut. — Se ei ollut itse asia, mutta se että olit pettänyt — vaatinut minua puhumaan ja itse vaijennut.

Silloin kohotti Holger päänsä. — Etkö ymmärrä miksi?

Salme pudisti päätään. — Anna minun kertoa. Minä olin niin epätoivoinen. Harhailin satamassa. Laineet kutsuivat laulaen, kiehtoivat, lupasivat lepoa ja lievitystä. Silloin äiti otti minua kädestä. "Tässä on Hän, joka voi sinua auttaa, kärsimysten mies, tuskien tuttava, kiusattu kaikissa niinkuin mekin." Silloin näin valon etäällä tuikkivan, mutta en jaksanut mennä lähemmä. Minä olin murtunut.

— Salme, Salme! Etkö ymmärrä, miksi vaikenin? Kaikki, mitä ennen olin tuntenut, oli niin mitätöntä sen rinnalla, mitä sinä sait.

— Anna minun puhua, pyysi Salme hiljaa. — Laivassa tutustuin Ägot'iin. Hän oli se mustapukuinen nainen, jonka kanssa puhelin. Hän oli onneton ja epätoivoinen, hän tuli tahtomattani tielleni, surullaan vaatimalla vaatien minua auttamaan. Silloin ymmärsin, ettei mikään elämässä ole tarkoituksentonta. Kristus oli pelastanut sieluni kuoleman kauhuista, mutta ei sitä varten, että jatkaisin entistä elämäni onnea etsien ja tavoitellen. Hän mursi ajallisen onneni, jotta oppisin ijäistä etsimään. Hän antoi ajallisen toivon kuollessa ijäisen syttyä sydämessä. Ja sitte — sitte antoi hän minulle silmät nähdäkseeni, miten veljet ja sisaret ympärilläni kärsivät, ja hän antoi sydämen rakastaakseni heitä kaikkia. Kristus on tehnyt sydämeni onnelliseksi; siksi eivät ajan ristiriidat rauhaani riko.

— Ja siksikö olet minusta niin etäällä? — Holger tapaili Salmen kättä. Hän vapisi. Se mikä siirtyi etäälle ja saavuttamattomaksi, oli nyt kallisarvoisempaa kuin koskaan ennen.

— Olenko etäällä, enkö entistä lähempänä? Nyt jaksan rinnallasi kulkea.

— Siksi, että olen sinulle veli veljien joukossa.

— Siksi, että sinua rakastan.

— Niinkuin rakastat kaikkia muita?

— Älä kysy. Minä en vielä itsekkään ymmärrä. Muista, että vasta opettelen.

— Sano vain, että rakastat minua. — Holger tunsu ikävän kasvavan kiihkeän polttavaksi, — rakastat enemmän kuin muita, sano! Olihan Kristuksellakin ystävänsä.

Salme ei liikahtanut. Hän seiso hiljaa, käsi Holgerin olalla niinkuin oli seisonut koko ajan puhuessaan. Hän taisteli epätietoisena tiestä.

Ennen oli hänen sydämensä vaatimattakin vakuuttanut Holgerille rakkauttaan. Ja hän oli uskonut

rakkautensa voimaan ja kestävyYTEEN yhtä horjumatta kuin uskoi Holgeriin. Mutta hänen rakkautensa oli saanut kuolinhaavansa. Hän oli tullut petetyksi ja itse pettänyt. Pettäisikö hän vielä uusin lupauksin, uusin vakuutuksin?

Hän epäröi. Silloin kuuli hän etäisyydestä äänen. — Älä tuomitse. Sitä mies ei siedä. Rakasta, rakasta. Rakkaus yksin voi nostaa.

Ja äiti tarttui isän käteen. "Salme", sanoi hän, "sinun tulee selviytyä paremmin kuin minä — rakastaa, missä minä rikoin, sovittaa, missä minä särjin."

Silloin kiersi Salme kätensä Holgerin kaulaan.

— Holger, minä rakastan sinua, rakastan enemmän kuin ennen.

Ja Salmen sydän täyttyi suurella ilolla siitä, että hän vielä *jaksoi* rakastaa ja että hän niinkuin ennenkin ikävöi saada kulkea Holgerin rinnalla ja kantaa hänen kuormaansa.

11.

Turhaan odotti Thorsgaard Vidaria jouluksi. Tauti uusiutui, kuten hän itse oli ennustanut, ja tammikuulla pyysi hän Holgeria Hampuriin auttamaan asioitten järjestämisessä.

Salme auttoi Holgeria matkalle, kokosi kapineet, järjesti ja joudutti. Hän iloitsi matkasta Holgerin, Vidarin ja omasta puolestaan. Mutta mukaan hän ei pyrkinyt. Hän tiesi oman mielensä ja tunsu vaistomaisesti Holgerinkin. Heille oli hyvä erota.

Kotielämä Thorsgaardissa oli viime selvitysten jälkeen aluksi ollut lämmintä ja hehkuvaakin Holgerin puolelta. Mutta sitte se taas vähitellen oli luisunut entiseen uomaansa.

Tämä ei ollut mitään odottamatonta Salmelle. Hän ymmärsi, ettei toisin voinut olla eikä suru häntä enää näännyttänyt.

Kun hän tunsu elämän sopusointuiseksi ja keskinäisen rakkauden eheäksi, oli hän onnellinen. Kun suhde särkyi, oli hän kiitollinen siitä, että oli tullut riippumattomaksi ulkonaisista olosuhteista.

Mutta toisissa suhteissa oli yhdyselämä käynyt hänelle raskaammaksi kuin koskaan ennen.

Hän tahtoi rakastaa ja hän rakasti, mutta suhde, joka tuon tuostakin särkyi, ei antanut voimia antamiseen. Hän pelkäsi Holgeria, pelkäsi hänen toiveitaan, hänen vaatimuksiaan, hänen rakkauttaan.

Hän ymmärsi yhä selvemmin, miten pelottavaa oli olla vaimona, jos rakkautta uupui rahtusenkaan verran.

Hän oli epätietoinen tiestään ja epätietoisuus hivutti.

Holger oli aika-ajoin hyvin synkkä. Työt ja huolet painoivat häntä ja mieltä kalvoi katkeruus. Silloin muisti Salme aina lupaustaan tunturitiellä, muisti, että hän oli Holgerin toveriksi lupautunut juuri saadakseen kantaa hänen kuormaansa. Hän tunsu, että mitä raskaampana taakka Holgeria painoi, sen enemmän sai hän voimaa sitä keventääkseen.

Ja sellaisina hetkinä hän ilolla antoi kaikkensa.

Mutta tuli toisenlaisiakin aikoja, aikoja, jolloin Holger heristi huolet hartioiltaan, kulki tietään kopeana, vaativana ja tuomitsevana, syytti toisia kaikkesta, itseään ei mistään, omaa tahtoaan ja etujaan ajatellen syrjäytti ja sortu toisia.

Silloin Salmen sydän värisi tuskasta.

Mitä tehdä? Hän olisi tahtonut auttaa, mutta millä tavoin? Juopa heidän välillä oli peloittavan suuri. Hän ei voinut vasten omaatuntoaan asettua Holgerin puolelle silloin, kun tämä toisia polki, mutta hän ei myöskään voinut auttaa Holgeria näkemään asiain oikeata laitaa. Kaartaen, hellävaroin puhuttu ei pystynyt Holgeriin, kova, suora tuomion sana sellainen kuin kerran hotellissa Hamarissa saattoi hänet surmata.

Sellaisina hetkinä tunsu Salme räikeän selvään, miten vähän suorutta ja ymmärtämystä oli heidän välillä. Ja kun hän sitte ajatteli, että hän lupauksin oli kytketty ja kahlehdittu Holgeriin, että hän oli

Holgerin oma ja että Holgerilla oli vaatimuksia, silloin nousi koko hänen sisimpänsä vastarintaan. Mieltä etoi ja tuska kangisti joka jäsentä.

Ei, ei, se ei ollut oikein, ei miltään kannalta katsottuna. Ainoastaan se, joka rakasti, oli oikeutettu vaimon asemaan ja ainoastaan sillä oli velvollisuuksia.

Mutta mitä hän sitte tahtoi?

Erotako?

Hän säikähti omaa ajatustaan. Ei, hän ei hennoisi eikä tahtoisikaan jättää Holgeria, — sen hän tunsi. — Se, mikä oli *ollut*, sitoi häntä. He olivat rakastaneet paljo ja kärsineet paljo. Sellaista sidettä ei ollut helppo katkaista.

Mutta hän tunsi, että heidän yhdyselämässään ei ollut totuutta. Ei ollut sopusointua sisäisen ja ulkonaisen suhteen välillä. Sentähden täytyi muutoksen tapahtua.

— Mikä on tieni? kysyi hän tuska sydämessä. Kristus, miten askeleitasi noudattaa, miten tahtoasi totella?

Tämä taistelu hivutti häntä.

Silloin juuri tuli Holgerille kutsu Hampuriin.

Sinä iltana olivat Salmen askeleet kepeät, ja hänen katseensa kirkas. Kappale ainakin oli nyt suoraa, selvää tietä. Tulevasta ei tarvinnut huolehtia.

Hän seiso i kauan kynnyksellä, vilkuttaen hyvästiä Holgerille tämän lähtiessä. Hän oli ollut iloinen ja hilpeä viimeiseen saakka, mutta silloin valtasi hänet haikea ikävä.

Entä jos ero kestäisikin kauan, jos Holger ei palaisikaan? Ja hän kun oli voinut iloita Holgerin lähdöstä.

Hän kurottautui varpailleen, nojasi ovipieleen ja koetti katsoa vielä kerran. Mutta reki oli jo tien käänteessä kadonnut näkyvistä.

Silloin meni hän sisään Holgerin työhuoneeseen ja rupesi siellä järjestämään. Hänen täytyi tehdä jotain, olla työssä ja toimessa, se ehkä helpottaisi.

Kun kaikki oli kunnossa, joka sanomalehti pitimessään, joka paperi paikallaan, haki hän vasta tyvessä, umpulla olevan pienen hyasintin Holgerin pöydälle. Se ehkä puhkeaisi juuri Holgerin kotiin tuloksi.

Asettaessaan kukan pöydälle hän loi tyytyväisen silmäyksen ympärilleen. Pahan tuntemus oli unohtunut. Hän sulki oven ja meni saliin, jossa istuutui soittamaan.

Mutta soitettuaan hetken, nousi hän säikähtäen sävelten vapautusriemua. Näinkö hän tunsi? Näinkö iloitsi?

Hän meni kiiruusti omaan huoneeseensa ja päätti asettua kirjoittamaan.

Hän oli vasta alkanut kirjeen kotiin, nyt aikoi hän jatkaa. Mutta mitä kirjoittaa? Sitäkö, että Holger oli lähtenyt ja että hän iloitsi kuin vapautettu?

Hän painui tuoliin ja kätki kasvot käsiinsä.

Koko hänen nykyinen elämänsä, kaikkine ristiriitoinen, ahdisti häntä kuin väkiryynnäköllä.

Hän rupesi kiivaasti kävelemään edestakaisin lattialla.

Ja kaiken lisäksi vielä tuo onneton, onneton riippuvaisuus rahallisessa suhteessa!

Kuinka hän sitä oli peljännyt jo onnellisena ollessaan, ja kuinka katkerasti hän nyt siitä kärsi!

Hän oli tullut sitä ajatelleeksi niin usein näinä viime aikoina, kun rahareikiä oli ilmaantunut monta sen jälkeen kun hän tutustui Ågotiin ja Gerdiin.

Oli kauheaa, kun ei ollut mitään omaa, kun kesken kaikkien rikkauksien oli niin köyhän köyhä, ettei voinut auttaa, silloin kun auttaa tahtoi.

Mitä iloa hänellä oli suurista suojista ja kukkatarhoista, kun hän ei voinut avata kotiaan kodittomille? Mitä hyötyä oli siitä, että tallissa upeat orhit korskuivat, kun nämä eivät saaneet säästää niiden vaivoja,

jotka näännyksiin asti tietä pitkin ponnistelivat?

Hän ei ajatellut enää yksin Gerdiä ja Ågotia. Heidän kohtalonsa oli avannut hänen silmänsä näkemään, miten sadat ja tuhannet hänen ympärillään kärsivät. Nämä onnettomat eivät antaneet rauhaa hänelle. Hän näki heidät usein öisinkin pitkissä jonoissa kulkevan hänen vuoteensa ohi. Hän näki surkastuneita, kärsiviä pikku poloisia, pimennossa kasvaneita, kalpeita ihmistaimia, joille ei suotu ei sielun eikä ruumiin ravintoa, joiden voimat riutuivat epäsuhtaisten olojen pakosta ja joiden sielu ympäristöstä imi sisimpäänsä taudin siemeniä, mitkä muuttivat elämännesteet myrkyksi.

— Nämä ovat pieniä veljiäni ja sisariaani, kuuli hän Kristuksen sanovan. — Miksi et heitä muista? Miksi et omiksesi tunne?

Silloin Salme unessa itki. — Miksi et sinä auta? nyyhkytti hän. — Minulla ei ole lapsia, minä rakastaisin heitä kaikkia ominani. Mutta sinun täytyy auttaa minua, sillä maailma on paha. Rahalla on valta ja itsekkäisyys orjuuttaa.

Kaikki tämä tuli nyt hänen mieleensä, räikeän selvänä, lisäten hänen nykyisen elämänsä ristiriitaisuuksia. Hän tunsi katkeruuden karvastelevan mieltä, tunsi kapinoivansa sisimmässään.

Ja olihan hänellä oikeutta kapinoida, sillä hän ei ajatellut tässä itseään, vaan kaikkia niitä, joita hän tahtoi auttaa ja joitten elämän polku oli pimeämpi kuin hänen omansa.

Jos hän oli kärsinyt, olivat toiset kärsineet vielä enemmän. Jos hänelle joskus oli tehty vääryyttä, olivat sekä yksityiset että yhteiskunta tehneet toisille vääryyttä tuhansin kerroin katkerammalla tavalla.

Mutta kapinoidessaan kuuli hän äkkiä äänen, jonka hän usein ennenkin tällaisina hetkinä oli kuullut.

— He eivät tiedä, mitä tekevät. — Lempeinä ja sovittavina sulattivat nuo sanat katkeruuden hänen mielestensä. Mutta samalla ne vahvistivat hänen haluaan palvelemiseen.

* * * * *

Holger oli ollut viikon poissa, kun Salme eräänä aamuna sai tavallista paksumman kirjeen Suomesta. Hänen sitä avatessaan putosi mustareunainen ilmoitus kotelosta. Hän vavahti. Mutta samassa näki hän nimen.

Vai oli Miina-täti kuollut! Tyhjänä oli nyt pieni, kellahtava talo kaupungin laidassa, poissa hän, joka siellä iloisenä ja tyytyväisenä hellästi hoiteli geraniumi-kukkiaan, verenpisaroita ja heliotroppeja ja aina ystävällisesti päättään nyökkäsi pieniruutuisten ikkunalasiensa takaa.

Salmen tuli kyneleet silmäin. Tuntui niin tyhjältä.

Hän istui hetken ajatuksiinsa vaipuneena, sitte hän otti äidin kirjeen ja rupesi sitä lukemaan. Mutta lukiessaan hän äkkiä lensi punaiseksi.

Mitä tämä oli?

Täti oli koonnut suuren omaisuuden ja jättänyt kaikki heille, kirjoitti äiti. Nyt taisivat huoletta ajatella tulevaisuutta, vaikka lasten opinnotkin maksoivat. Kohta, kun äiti saa kaikki asiat selvitetynsi, lähettää hän Salmen osan ja samalla sen, mitä hän on Holgerille velkaa.

— Ei ole hyvä, kun vaimo omaistensa tähden on kiittollisuuden velassa miehelleen.

— Äiti, rakas äiti, miten sinä ymmärrät! — Salmen täytyi nousta kävelemään edestakaisin lattialla. Ajatukset ja tunteet risteilivät mielessä. Toisena hetkenä hän iloitsi siitä, että oli päässyt raskaasta taakasta ja saanut niin suuren lahjan, että siitä riittäisi monille, toisena hän kaipasi vanhaa ystävää, jonka kuva läheisesti liittyi kaikkiin hänen lapsuutensa ja nuoruutensa muistoihin.

Kyllä ne nyt siellä kotona Suomessa mahtoivat tätiä kaivata, kun Salmestakin tyhjyys tuntui niin suurelta.

Täti oli ollut perheen paras ystävä. Hänen kotiinsa pyrkivät kaikki lapset jo pieninä. Ja sinne vanhemmatkin mielellään menivät. Hiljaista, yksinkertaista elämää oli täti aina viettänyt. Jouluksi ja nimipäiviksi muisti hän pikku lahjoillaan, muuten ei hänellä tainnut olla paljo menoja. Itse tarvitsi hän tuskin mitään. Hän teki työtä niinkuin entisajan ihmiset, puhui vähän, — omista oloistaan ei koskaan. Miten hän oikeastaan oli voinut koota niin paljo, oli Salmesta käsittämätöntä. Jonkun verran oli hän tainnut periä mieheltään, ja sitte kun heillä ei ollut lapsia, oli hän antanut kasvaa kasvamistaan, oli säästänyt itse, saadakseen toisia ilahduttaa, sitte kun eivät kenenkään kiitokset häntä enää saavuttaneet.

Salme tuli ajatelleeksi, miten suuresti Miina-täti oli vaikuttanut hänen elämänsä juoksuun. Hän oli Salmen Norjaan toimittanut ja sen kautta Holgeriin tutustuttanut. Ja nyt tuli häneltä tämä suuri lahja, nyt, juuri kun sitä paraiten tarvittiin.

Salme nousi taas kiivaasti kävelemään. — Jumala, minä kiitän sinua! — Nyt heillä on koti, — minä saan heidät luokseni — — kujilta ja kaduilta. He saavat kodin, minä työtä ja tehtävää. — Jumala, Jumala, miten hyvä sinä olet!

Hän rupesi hakemaan Ågotin kirjettä, jonka edellisenä päivänä oli saanut. Hän tahtoi heti vastata siihen, kirjoittaa: tulkaa, koti on odottamassa.

Mutta sitte täytyi hänen hymyillä lapsellisuudelleen. Eihän hän vielä tiennyt mitään siitä, miten asettaisi ja järjestäisi.

Hän valvoi sinä iltana pitkään, ajatellen, laskien ja tuumien. Hänen mieleensä oli johtunut pieni Thorsgaardin läheisyydessä tunturin liepeellä sijaitseva talo puutarhoineen ja pikku viljelyksineen. Jos se olisi saatavissa, olisi se kerrassaan mainio paikka, kaunis ja terveellinen. Siellä kelpaisi Ågotin ja pikku Gerdin olla ja monen muun heidän toverinaan!

Kunpa nyt Holger olisi kotona! Hän voisi neuvoa ja auttaa. Hän oli niin mainio järjestämään. Mutta hän ei ollut edes kirjoittanutkaan, vaikka jo oli viikko siitä, kun hän lähti.

— Olikohan jotain tapahtunut? Oliko Vidar kenties heikompi, vai asiat huonolla kannalla?

Salme tunsu hetken levottomuutta. Mutta sitte ilo taas hääti huolet. Nyt ei sopinut uneksia eikä haaveilla, nyt täytyi toimia.

Hän soitti sähkökelloa ja käski valjastamaan. Hän aikoi lähteä katsomaan taloa, jota ajatteli.

— Jens, tule mukaani! Minä lähden taloa vuokraamaan, sanoi hän rekeen hypätessään.

Jens seiso lakki kourassa ja kumarsi. Hän ei uskaltanut sanoa sanaakaan, kumarsi vain. Hän oli varma siitä, että rouva oli tullut hulluksi. Olivathan jo kauan sanoneet heikoksi ja alamieliseksi.

— Tule, tule, vakuutti Salme moneen kertaan, kunnes sai Jensin rekeen.

Se oli ihana matka. Liinakko pani parasta raviaan. Reki kiiti eteenpäin kuin voimalla viskattu sukkula. Lumihutaleet vain pyrähtelivät ilmassa. Lumen jättiläistaakkaa kantavat tunturiharjat seisoivat vakavina kuin vanhus pikkulasten leikkiä katsellen. Ilma oli kirpeän raitista ja pilvien takaa välähti kirkas valojuova — kevään enne — auringon edeltäjä.

Salme palasi nuortuneena Thorsgaardiin. Niin onnellinen ja niin reipas mieleltään hän tuskin oli ollut sitte kuin kotona Suomessa, — siellä, jossa oli työtä ja velvollisuuksia paljo, aikaa tunnelmien tarkastamiseen ja onnen etsintään vähän.

Jo samana iltana kirjoitti hän sekä Holgerille että Ågotille. Hän kuvasi paikan, jota oli käynyt katsomassa, pyysi että Ågot kohta sanoisi itsensä irti paikastaan, jotta seuraavan kuukauden kuluessa voisi tulla Gerdin kanssa tuntuureille. Sitte kertoi hän toiveistaan ja aikeistaan. Jos kaikki kävisi hyvin, ostaisi hän tuon paikan, laajentaisi, järjestäisi ja valmistaisi kodiksi kaikille, joita Ågot ja Gerd vain tahtoisivat tovereikseen.

Nyt vasta, saatuaan työtä ja tointa, huomasi Salme, miten äärettömästi hän tähän asti oli kärsinyt työttömyydestään. Jos sitä kauemmin olisi kestänyt, miten olisikaan hänen käynyt?

Mutta apu oli tullut silloin, kun sitä paraiten tarvittiin ja kun vähin arvattiin odottaa.

Salme oli niin uuden onnensa valtaama, ettei ensinkään huomannut odottaa tietoja Holgerilta. Hän säpsähti kun kirje viimein saapui. Hän tunsu Holgerin käsialan päällekirjoituksesta, mutta hänet valtasi kuitenkin omituinen, jäytävä pelon tunne.

Hän mursi kuoren varovasti, avatessaan kuin kootakseen voimia.

— Vai Amerikkaan — Vidarin laivojen ja asiain vuoksi? — Keväällä luuli kotiin kerkiävänsä. — Oli kirjoittanut Einarille kaikista Thorsgaardin ja omista asioistaan, miten tahtoi ne järjestettäväksi.

Sitkö siis hänen pelkonsa oli tietänyt? Hän oli tuntenut, että *jotain* oli varmasti tulossa. Ja nyt se oli tullut.

Miten hyvä Jumala oli! Hyvä kun säästi, ettei tullut pahempaa, ja hyvä kun näin antoi hänelle aikaa työntekoon ja toimintaan!

Se tuntui lahjalta, ja helpotukselta — ensi hetkenä etenkin. Sitte taas ahdisti ajatus, että se *saattoi* semmoiselta tuntua.

Mutta työ auttoi Salmea.

Hänellä oli paljo tekemistä ja paljo ajateltavaa näihin aikoihin. Pari päivää sen jälkeen kuin Holgerin kirje oli saapunut, tuli toinen, jossa Einar ilmoitti tulevansa Thorsgaardin Holgerin pyynnöstä asioita järjestämään ja samalla saadakseen niistä neuvotella Salmen kanssa. Sitä paitsi sai hän pian Holgeriltakin kiireessä kirjoitetun kortin, jossa tämä ilmoitti suostuvansa Sollienin vuokraamiseen ja sen järjestämiseen kodiksi Ågotille ja Gerdille.

Kaikki tämä tuotti Salmelle paljo työtä. Hän hankki huonekaluja ja talouskapineita, liina- ja makuuvaatteita. Hän mittaili, leikkasi ja ompeli. Pyyhkeitä, lakanoita ja pään-alusia valmistui, pieniä ja suuria, — pieniä varsinkin.

Hän oli onnellinen kuin kapiotaan ommellessaan. Hän lauloi melkein aina näihin aikoihin.

Ja toinenkin talossa lauloi. Se oli Margit.

Kun aurinko taas rupesi esiin pilkistämään ja säteillään toi kevätriemua rintaan, ei Margit voinut olla laulamatta. Sören oli pulska poika ja kesällä aikoi hän viedä Margitin vihille. Sitä Margit lauloi.

Mutta Salme hymyili kuunnellessaan. Ohkainen oli sävel Margitin laulussa, ohkainen kuin lapsen laulussa ainakin. Surun ymmärtäminen vasta luo täyteläisimmät soinnut elämän lauluun.

* * * * *

Maaliskuun 2 päivänä tulivat Ågot ja Gerd.

Salme oli kuullut että he molemmat olivat olleet sairaina, mutta hän hätkähti nähdessään Ågotin. Niin kuihtunut, niin läpikuultava! Hän melkein horjui astuessaan.

He olivat asuneet pienessä ullakkohuoneessa. Vuokraan kului puolet Ågotin kuukausipalkasta. Loput oli tuskin riittänyt ruokaan ja lääkärin maksuihin. — Gerd oli saanut mitä tarvitsi, — äiti mitä sattui jäämään. Ja sitte oli hän ollut päivät työssä ja yöt valvonut sairaan lapsensa luona.

— Nyt et sinä valvo enää, et. Minä otan tytön ja sinä nukut täällä.

— Salme veti Ågotin muassaan huoneeseensa. — Katso, täällä on kaikki kotoista. Taulut ovat Suomesta, liinat, peitteet ja muut ompelukset Suomesta. Se on parasta, mitä voin antaa.

Silloin hyrähti Ågot itkuun. — Ja sinä annat parhaasi. Sinulla on äidin sydän.

— Jumala on tehnyt minut rikkaaksi ja onnelliseksi äidiksi. Eikö niin, Gerd?

Tyttö tuli juosten, ja Salme nosti hänet korkealle ilmaan. Hän nauroi ilosta.

Silloin Salme muisti, että näin oli Holgerkin pientä poikaa ilmassa hypittänyt, silloin Mjösen laivalla, kun he ensi kertaa tapasivat. Sitä oli ollut kaunis katsella. Hän näki sen vieläkin ja hänen tuli haikean ikävä.

— Holger, Holger, jos olisit luonani, jos sulaisi sydämet yhteen niinkuin ennen, jos olisi sinun onnesi minun, minun sinun!

Ågot näki, että hän pyyhkäisi sumua silmistään. — Hän ajattelee lasta, sanoi hän itsekseen eikä vastustanut, kun Gerdille illalla tehtiin tila Salmen viereen.

Sinä yönä Salme ei saanut unta. Onni valvotti häntä, ja ajatukset samoin. Ne seurasivat Holgeria.

Mutta kesken ajatusten täytyi hänen usein kumartua katsomaan nukkuvaa lasta. — "Olenko minä nyt mummoni luona?" oli Gerd kysynyt, kun pujahti pehmeään untuvavuoteeseensa.

Ågotille tuli silloin kyneleet silmiin. "Mummon luo", oli paras Gerdin käsitteistä ja Thorsgaard paras hänen tähänastisista kokemuksistaan.

— Mummo on taivaassa, kultaseni. Hän väsyi ja tarvitsi levätä. Mutta hän pyysi Jumalan lähettämään Salme-tädin meille avuksi.

— Silloin minä olen täällä, siksi kun kaikki mennään taivaaseen, oli Gerd selittänyt, kupsahtaen pehmeän peitteen alle.

— Sinä rakas, pieni olento. — Salme pyyhkäisi kiharat tytön silmiltä.

Samassa heräsi lapsi ja yskänkohtaus puistatti pikku olentoa. Hän painautui lähemmä Salmea. — Äiti, äiti, auta!

Hän puristi Salmea lujasti kädestä vielä silloinkin, kun yskänkohtaus oli ohi. — Äiti, mutisi hän, älä jätä!

— En. — Salme hyväili hikistä otsaa.

— Sinä pieni, pehmeä käsi! — Hänen täytyi sitä suudella. — Miten voimakas olet heikkoudessasi, miten lujasti pidät kiinni, miten voit tietämättäsi nostaa ja tukea.

* * * * *

Niin kauan kuin Gerdiä yskä öisin valvotti, piti Salme vieraansa luonaan Thorsgaardissa. Mutta huhtikuun ensi päivänä muuttivat he omaan kotiinsa Sollienissä. He eivät itse tahtoneet viipyä kauemmin eikä Salmekaan pyytää pitemmäksi aikaa. Thorsgaard oli kuitenkin Holgerin ja nämä vieraat hänelle tuntemattomia.

Heti ensi kirjeessä, jonka Salme Holgerille kirjoitti, saatuaan luvan Sollienin vuokraamiseen, kertoi hän lähemmin toimistaan siellä, teki uusia ehdotuksia ja pyysi saada tietää, mitä Holger ajatteli. Mutta vastausta ei kuulunut.

Alussa Salme ei ymmärtänyt pelätä tuota pitkällistä vaihteloa. Hän tunsikin Holgerin. Kun oli työtä ja huolia paljo, unohti hän kaiken muun.

Sitte kun taas kerkesi muistamaan kotia, silloin tuli kirjoittamisen aika.

Mutta nyt näytti siltä, kun semmoista aikaa ei olisi tullutkaan. Kului vuorokausia, kului viikkoja, kirjettä ei kuulunut.

Silloin kirjoitti Salme Einarille, tiedustellen, oliko hän saanut kirjeitä ja oliko varma siitä, että laiva oli onnellisesti perille saapunut. Samassa postissa kirjoitti hän vielä Vidarillekin. Hän teki sen epäröiden, sillä Vidar oli viime tietojen mukaan heikko, mutta täytyihän hänen kysyä. Vidarille oli Holger varmaan kirjoittanut.

Einar vastasi kohta. Hän oli huolissaan hänkin, vaikka kaikkiin tiedusteluihinsa oli saanut rauhoittavia vastauksia. Matka oli tosin ollut vaikea. Vähän ennen kun perille pääsivät, uhkasi haaksirikko. Vaan onnellisesti olivat kaikki satamaan saapuneet. — Oli käsittämätöntä, miksi ei Holger kirjoittanut.

Hampurista tuli vastaus viikon kuluttua. Käsiä oli tuntemattoman. Salme huomasi sen ja mursi kuoren pelonalaisena.

Ensi silmäyksellä ymmärsi hän kaiken.

Vidar oli kuollut. Se oli tullut äkkiä. Hän ei antanut sähköttää. Oli itse koettanut kirjoittaa, kun tunsikin lopun lähenevän. Pitkältä hän ei ollut jaksanut, mutta tässä tuli kuitenkin hänen viime tervehdyksensä.

— Salme sisareni, — olen hyvin väsynyt. — Tahtoaisin kuolla käsi sinun kädessäsi, — kuin lapsi äitinsä syliin.

Sinä olet ensi hetkestä muistuttanut minulle äitiä.

Holgerille kirjoitan enemmän. — — Teidän onnenne — — —

Siihen oli lause katkenut.

Samana päivänä matkusti Salme. Hän uskoi Holgerin niin tahtovan, kun ei itse voinut olla saapuvilla.

Yötä päivää hän kulki, kunnes palasi, tuoden Vidarin kotiseudun hautausmaahan.

Koko Thorsgaard seisoikin surin haudan partaalla. Ei sitä äitiä siellä, joka ei lapsineen hautaa kukittanut, ei miestä, joka ei kaivaten kapteenista puhunut.

Jens pyyhkäisi silmäkulmaansa, kun valjasti liinakon viemään kapteenia tämän viime leposijalle.

Se oli raskas matka, totisesti raskas.

Vanha Birgitte viipyi viimeiseen asti arkun ääressä. Hänen selkänsä ei ollut suora enää. Se oli viikossa käyristynyt. Hän oli tullut taloon Vidarin syntyessä. Lähtöpäiväkin olisi samaksi sopinut.

Koko Thorsgaard suri. Mutta Salme kantoi kahden kuormaa ja kaipasi kahta.

Joka ilta kävi hän haudalla, joka aamu asetti hän tuoreita kukkia Holgerin pöydälle.

— Kirje tulee, tai tulee hän itse, sanoi hän aamuisin. Illalla ei hän tahtonut päivän taivalta muistella.

Mutta työt tehtiin Thorsgaardissa yhtä täsmällisesti kuin ennenkin. Einar, Salme ja joka mies kartanossa teki tehtävänsä. Talon ja sahan töistä huolehti kukin kuin omistaan.

Kesä kului odotuksessa. Syksyllä korjattiin sato.

— Nyt hän tulee, sanoi Salme Thorsgaardin miehille. — Meillä on kaikki valmiina. Sitä isäntä onkin odottanut.

Hän koetti hymyillä.

Miehet eivät vastanneet. He nostivat lyhteen toisensa jälkeen rattaille ja ajoivat riiheen. Heillä oli kiire ja kova työ.

Salme meni sahalle päin. Siellä kieppuivat suuret pyörät vinhasti akselinsa ympäri, puut pirstautuivat, laudat notkahtelivat.

Salme puhui täälläkin isännän kotiintulosta, mutta vastausta ei kuulunut.

Silloin kääntyi Salme Thorsgaardista Sollieniin päin. Odotus uuvutti, toivo, joka ei toteutunut, kalvoi. Mutta sielläpäin oli toivo jo toteutunut.

Kesän kuluessa oli Gerd saanut monta leikkiveria ja muutamia tätejä myöskin, äidin ystäviä. Tuuliajolta olivat tulleet Sollieniin suojaan. Siellä mäntymetsä huminoi heille viihdyttävää lauluaan, ja päivä paistoi hellien pimennon puolella kasvaneille.

Salme joudutti kulkuaan. Hän kuuli lasten iloisia ääniä pihalta.

Samassa näki hän Ågotin ja Gerdin tulevan tietä pitkin Thorsgaardista päin.

— Salme-täti, huusi Gerd kaukaa ja rupesi juoksemaan häntä kohti. Hänellä oli jotain kädessä.

Mutta Ågot sai tytön palautetuksi, ja kun Salme ehti heidän luokseen, seisoi Gerd nolona ja tyhjin käsin.

— Mitä sinä otit häneltä, tiedusteli Salme. — Hän oli niin iloissaan.

— Ei se muuta — kirje vain. — Se tuli hitaasti esille.

Kuori oli likainen, käsiala outo, mutta merkki amerikkalainen.

— Kiitoksia! — Hyvästi Ågot, hyvästi Gerd!

Hän tahtoi olla yksin. Hän astui hitaasti eteenpäin, kunnes pääsi tien mutkaan, jossa katosi toisten näkyvistä. Silloin etsi hän kiven tiepuolesta, istahti siihen ja mursi kuoren.

Käsittämättömiä englantilaisia koukeroita, — merimies saanut tämän toiselta, — joka oli saanut herralta. Mitä kummia kiertoteitä tämä oli kulkenut ja miten kauan matkalla viipynyt?

Hän viskasi paperin kädestään.

Mutta tämä — Holgerin oma, tarmokas ja selvä käsiala!

Hänen kätensä vapisi: — Rakas Salmeni! Minun täytyy kirjoittaa sinulle, vaikka en tahdo voida kuljettaa kynää kädessäni.

Meillä on ollut kauhea yö — — — Kuolema on ollut edessämme ja kuoleman kynnyksellä tulee ajatelleeksi paljo.

Salme katsoi päivämäärää. Hän huomasi Holgerin tarkoittavan samaa myrskyä, josta Einar oli kirjoittanut. Mutta siitä oli jo kahdeksan kuukautta. Missä, missä oli Holger?

Hän haki kirjeen lopulta, vaan tuoreempaa päivämäärää ei mistään löytynyt.

Huoaten tarttui hän kirjeeseen ja rupesi uudelleen lukemaan:

— Koko elämäni olen näinä hetkinä elänyt uudelleen. Olen askel askeleelta kulkenut tietä, jota näinä viime vuosina yhdessä olemme astuneet.

— Salme, nyt näen paljon, jota en ennen nähnyt, näen sen, kun ajattelen, että kenties en koskaan enää saa nähdä rakkaita kasvojasi.

— Itsekäs ja kova olen ollut, vaatinut paljon sinulta, itseltäni en mitään.

— Anna anteeksi, Salme, anna anteeksi! Sydän-ystäväni, rakkaani olet sinä sittekin aina ollut.

— En tahdo puolustaa itseäni, mutta tahdon tehdä oikeutta sinulle ja itselleni.

— Minä olen kummallinen. Kärsin siitä ensin itse.

— Kun tunnen rajattomasti omistavani, väsähtyy rakkauteni. Vasta kun pelkään jotain kadottavani, tunnen sen arvon.

— Näin oli usein sinun ja sinun rakkautesi suhteen. Silloin kun näin, miten minua ikävöit, ikävöin minä muuta, ikävöin toisia ihmisiä, toista ajateltavaa.

— Minun täytyy tunnustaa se nyt, sillä teen tiliä kuolema silmiäni edessä. Olen ollut sinulle uskoton, uskoton tunteessani. Rakastin hetkittäin, hetkittäin en. Oman häilyväisyyteni tunnossa epäilin sinua. Itsekkäisyyteni teki minut mustasukkaiseksi.

— Salme, Salme, sinä iloni ja onneni, sinä viono, puhdas tunturimorsioni, miten monta raskasta askelta oletkaan tähteni astunut! Sinä et voinut ajatuksiasi minulle uskoa, sillä minulla ei ollut sijaa muulle kuin sille, mitä itse tunsin ja ajattelin. Sinä et saattanut olla suora, sillä sinä pelkäsit.

— Katumus kalvaa minua, kun ajattelen yhteistä matkaamme.

— Voitko antaa anteeksi?

— Olen näinä kauhun hetkinä, jolloin olen tuntenut, mikä mitätön lastu ihminen on, mikä sirpale elämän merellä — olen nähnyt itseni ja — nöyrytynyt.

— Äitini Jumala — sinun Jumalasi, Salme, on minulle puhunut.

— En tiedä, muuttuisivatko olot, jos vielä saisimme kulkea yhdessä, mutta minä ainakin toivon.

— Jos pääsen terveenä kotiin ja yhdessä saamme viettää häpäiväämme, toivon, että taival, jolle silloin lähdemme, tulee tasaisemmaksi kuin tähänastinen. —

Salmen katse sumeni kyyneliin.

Se päivä oli aikoja sitte ohi. Hän odotti kauan ennenkuin jaksoi jatkaa.

— Ne ovat olleet koevuosia, nämä kaksi. Ehkä nyt olemme oppineet rinnan kulkemaan.

— Mutta miten lieneekin sen ja mitä tulevaisuus tullessaan tuoneekin — muista aina, että olet omani, Salme, olet tunturimorsioni, iloni ja onneni. Muista se!

Tuus in eternum. — Holger.

* * * * *

Kesti kauan, ennenkuin Salme tointui. — —

Kun hän viimein nousi, kulki hän horjuen kotiin päin.

Hän oli saanut ja kadottanut paljon.

— Se oli sittekin totta, mutisi hän itsekseen, totta vaikka en ymmärtänyt: Tuus in eternum. — Holger sinun - sinun.

Laaksossa oli pimeää ja painostavaa. Ilma tuntui tukehduttavan kuumalta. Paksut pilvenlonkareet riippuivat tunturin rinteitä pitkin, ja salamet välähtivät pilvissä kuin valkea sakeassa sumussa.

Rajuilmaa kesti, — pientä loma-aikaa lukuun ottamatta — aamusta alkaen puoleenpäivään asti. Mutta silloin tuuli sysäsi pilvet syrjään, aurinko pääsi paistamaan täydeltä terältä ja metsän rinteessä elpyi elo. Orava uskalsi taas oksalta liikkeelle lähteä, pikkulinnut palasivat piiloistaan ja puusta puuhun, mättäältä mättäälle kävi viesti: rajuilma on ohi.

Thorsgaardissa ja Sollienissä nostettiin liput äkkiä tankoon. Berit, joka syksystä asti oli hoitanut Margitin virkaa, työnsi eteisen pariovet selkosen selälleen, jotta raitis, kesäsateesta tuoksuva ilma pääsi huoneisiin virtaamaan. Sitte juoksi hän puutarhan puolelle aukaisemaan molemmat verannan ovet.

Keittiössä hääräili Birgitte.

Vidarin kuoleman jälkeen ei hän ollut välittänyt siitä, mitä puutarhan puolelta keittiöön tuotiin. Hän laittoi, mitä sai, tarjosi, mitä oli valmistanut, eikä ajatellut, oliko se herkkua vai huonoa. Mutta tänään hän ajatteli ja tänään välitti.

Jens suki liinakkoja, piippunysä hampaissaan. Hän sipaisi tuontuostakin korvallistaan ja sylkäisi.

Se tiesi erinomaista.

Salme tuli ansarista, kädessään upea heloittavanpunainen ruusu. Se oli samanlainen kuin se, jonka hän kerran ennen oli Holgerin pöydälle vienyt ja jonka viereen oli sen norjalaisen runon pistänyt.

Tämä asetettiin entisen sijalle.

Se oli viimeistelyn viimeistelyä. Sitte teki Salme kierron huoneissa, katsoaksensa kaikkea. Mutta korjattavaa tai järjestettävää ei enää löytynyt. Ja vielä oli aikaa.

Salme katsoi kelloaan. Tänään eivät viisarit osanneet paikaltaan liikkua. Aikaa oli vaikka miten.

Mutta olihan se hyväkin. Sai ajatella ja hiljentyä onneaan odotellessa.

Salme meni huoneeseensa, otti laatikosta paperia, ja aikoi ruveta kirjoittamaan. Mutta silloin sattui hänen silmänsä kirjaan, jolle hän yhteen aikaan oli ajatuksiaan uskonut. Hän avasi sen ja rupesi selailemaan.

Miten pitkän pitkä aika siitä oli, eikä kuitenkaan vielä kahtakaan vuotta.

Mutta sellaista se oli hänenkin elämänsä ollut kuin kosken rauhaton temmellys, "riemukuohuista korkealta syöksyin kuiluhun syvähän".

Ja se loppu, jonka hän tähän oli kirjoittanut: "mutta taistojen tuolla puolen siintää siunattu rauhanmaa", eikö se ollut kuin ennustus, jonka hän silloin kirjoitti, tietämättä itse, mitä teki. Mutta nyt hän sen tiesi, nyt hän tunsu tuon siunatun rauhanmaan. Nyt hän tiesi että siellä oli suojaa myrskyn käydessä ja siellä onni vasta onnelta tuntui. Hän oli sitä kokenut.

Hän tarttui äkkiä kynään ja rupesi kirjoittamaan.

— Äiti!

Hän ei voinut muuten alkaa. Se sana sanoi kaiken.

— Tänään odotan Holgeria. Vaivojen ja kärsimysten perästä hän vihdoinkin pääsee kotiin.

Johan sinä sen kuulit, miten hän ensi päivänään Amerikassa sai pahan vamman päähänsä, makasi tunnottomana sairaalassa, kadotti kuukausiksi muistinsa ja sai kärsiä paljo.

Mutta en minä nyt niistä aikonut kirjoittaa.

Tänään hän tulee, siinä on kyllin.

Meillä on kesä ihanimmallaan. Äsken riehui rajuilma. Ukkonen jylisi ja tunturi säesti kaiullaan. Nyt paistaa päivä, ja ilma on täynnä ihaninta juhannustuoksua.

Thorsgaard on juhla-asussaan, Sollien samoin. Siellä sidotaan seppeleitä Holgerille ja kaikki palleroiset, Gerd etupäässä, ovat riemuissaan siitä, ettei Salme-täti tiedä mitään asiasta.

Mutta en minä tästäkään aikonut kertoa.

Minulla on sinulle, äiti, jotakin muuta.

Ihanimpana ilopäivänäni muistelen elämäni synkintä hetkeä.

Äiti, olin kerran vaipunut tielle ja minusta oli turha yrittää nousta, sillä minä en jaksanut kulkea Holgerin ilona ja apuna, enkä muuta elämän päämäärää omistanut. — Sentähden oli minusta paras mennä tieltä pois, mennä hiljaa ja kenenkään tietämättä, sinne, minne ei kukaan seuraa.

Silloin tulit sinä, äiti, luokseni. Sinä et puhunut, mutta sinä hetkenä ymmärsin, mitä koko elämäsi minulle puhui.

Onnesi särkyessä sait sinä voimaa elämään toisten onneksi, elämään ehyttä, suurta, siunattua elämää, sillä Kristus oli voimasi.

Äiti, mieleeni muistuu pieni tapahtuma lapsuuteni ajoilta.

Olin sairastanut tulirokkoa huonona. Kai olin noin neljäntoista vanha silloin. Olin toipumaisillani, mutta hyvin heikko. En tiedä, olinko unessa vai heikkouden houreissako, mutta muistan niin selvän selvään, miten makasin yksin puolipimeässä huoneessa, tuntien voimieni vähenevän ja voimattomuuden voittavan. Sydän lakkasi sykkimästä. Olin liukumaisillani yli rajan, ja kuin kaukaa kuulin laulun, jonka kerran olin pyhäkoulussa oppinut ja sitte unohtanut: "Taivaassa edess' istuimen suur' joukko valkovaatteinen se lauloi laulujaan." — Silloin kuulin salista sinun soittavan. Soitit "Mendelsohn'in Frühlingslied", noita vanhoja, sulavia säveleitä, joita olit opettanut minut rakastamaan. — Soittosi palautti minut tajuntaani. Se kutsui minua rakkautesi koko voimalla takaisin elämään.

Näin, äiti, kutsuivat minua elämäsi säveleet tuona suurena tuskan hetkenä, kutsuivat epätoivon syvyyksistä takaisin elämään.

Nyt en minä, äiti kulta, enää voi kirjoittaa. Ulkona kuuluu liinakkojen kavioiden kapse. Minä lähden Jensin kanssa Holgeria vastaan.

Jens tulee mukaani, eikä nuori ajomiehemme. Jens on vanha ystävä talossa. Hänen täytyy olla ensimmäisiä iloamme jakamassa.

Hän ei mitään sanonut, kun näin määräsin, mutta kaikesta huomaan, miten hyvillään hän on.

Birgitte-vanhus on vähän nuortunut. Vidarin kuoleman jälkeen hän ei ole jaksanut iloita. Mutta nyt jaksaa.

Minä iloitsen koko talon kanssa ja koko talo minun kanssani. Ja samoin iloitaan Sollienissäkin. Se on suuri, siunattu Jumalan lahja se Sollien! Äiti kulta, löytyykö sen onnellisempaa, sen rikkaampaa ihmistä kuin sinun Salmesi?

Ja eikö se ole ihaninta kaikesta, että tämä onneni ei riipu ulkonaisista, vaihtuvista oloista?

Nyt paistaa päivä. Se on ihanaa. Huomenna jyrisee ukkonen ja itkee taivas. Sitäkin tarvitaan. Kristus kulki kärsimyksen tietä, — kirkkauteen.

Tänään tulee rakas Holgerini. — Pitemmältä en tietä tunne. En tiedä, tuleeko sydänten sopusointu kestävään. En näe, onko tulevaisuuden taival tasainen, vai kulkeeko se kuilujen partaalla. Mutta tulkoonpa mitä tulee. "Kautta kärsimysten voittoon" käy Salmesi tie.

Kristus tekee heikon väkeväksi ja antaa raukoille rohkeutta. Elämän sirpaleista opettaa hän meitä ehyttä rakentamaan.

Sinä onnellinen, rikas äiti, joka veit lapsesi tälle toivon ja rauhan tielle, hyvästi nyt, hyvästi! — Hevoset hirtuvat ulkona, — — Jens odottaa. — — Lähden tunturimaani kauniista kodista — Holgeria vastaan.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK KAPPALE KAHDEN MATKAA ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook,

except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the

copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than "Plain Vanilla ASCII" or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original "Plain Vanilla ASCII" or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by

sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.